

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Bölümü

Yüksek Lisans Tezi

140802

Anadolu Lisesi Ve Özel Lise Öğretmenlerinin İş Tatmini,
İş Stresi Ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin
Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Analiz

140802

Aydın ÇİVİLİDAĞ
2501980860

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nursel TELMAN

İstanbul 2003

TEZ ONAYI

PSİKOLOJİ Bilim Dalı ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan 2501980860 numaralı **AYDIN ÇİVİLİDAĞ'IN** hazırladığı “ANADOLU LİSESİ VE ÖZEL LİSE ÖĞRETMENLERİNİN İŞ TATMİNİ, İŞ STRESİ VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK BİR ANALİZ” konulu YÜKSEK LİSANS-Tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28. maddesi uyarınca 17/04/2003 PERŞEMBE günü saat 14.00 'de yapılmış; sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin*Kabul*.....'ne (1) OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI (2)	İMZASI
PROF.DR. NURSEL TELMAN	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
<i>gün</i> PROF.DR.UMİT UZUNÇARŞILI	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
YRD.DOÇ.DR.LEVENT ÖNEN	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
YRD.DOÇ.DR.PINAR ÜNSAL	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
YRD.DOÇ.GÜL ŞENDİL	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>

ÖZ

Sanayileşmesini tamamlamış, teknolojinin yaygın olarak kullanıldığı, insanların dünya ortalamasının üstünde yaşam standartlarına sahip olduğu, gelişmiş ülke toplumlarında eğitime ayrı bir yer ve önem verilmektedir. Bu ülkelerin gelişmişlik düzeylerinde eğitime verilen önem çağdaş uygulamalar ve bilimsel çalışmalarla desteklenmektedir.

Türkiye'nin de batılı gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşabilmesi için eğitime önem vermesi gerekmektedir. Bunun için de eğitim alanında yapılacak her türlü çağdaş uygulama ve bilimsel çalışmalar desteklenmeli, bunlara dayanan uygulama yapılmalıdır. Bu araştırma da bu doğrultuda eğitimin dinamik yapısını oluşturan öğretmenler üzerinde yapılmıştır. Öğretmen, eğitimin önde gelen en önemli unsurdur. Çünkü öğretmenin etkililiği ve verimliliği direk eğitimin kalitesine, öğrencilerin başarısına yansımaktadır. Bu çalışmada öğretmenlerin etkililiğini ve verimliliğini etkileyen iş tatmini, iş stresi ve algılanan sosyal destek düzeyleri Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasındaki farkları belirlemeye yönelik olarak İstanbul İlinin Anadolu (Kadıköy, Üsküdar, Ümraniye) ve Avrupa yakasında (Beşiktaş, Beyoğlu, Eminönü) 6 ilçede görev yapan toplam 225 gönüllü öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlere Kişisel Bilgi formu, İş tatmini (MSQ), İş stresi ve Algılanan Sosyal Destek ölçekleri dağıtılmıştır.

Araştırma sonucunda, elde edilen bulgular t test istatistik tekniği ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda, Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatmini bakımından anlamlı bir farklılık bulunmuş olup, Özel liselerde çalışan öğretmenlerin Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlere göre işlerinden anlamlı olarak daha fazla tatmin aldıkları belirlenmiştir.

İş stresi ile ilgili karşılaştırmada, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Algılanan Sosyal Destek düzeyi bakımından, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerin, Özel liselerde çalışan öğretmenlere göre sosyal destek kaynaklarından anlamlı oranda daha fazla sosyal destek algıladıkları bulunmuştur.

ABSTRACT

In developed countries where industrialization process is completed, technology used and people have on higher life quality than the world avarege education is considered as a very important subject. The importance given to education, at this development level is supported by modern and scientific studies.

In order to reach the development level of these developed western countries Turkey should also consider education as on more important subject. For this reason, all the modern applications and scientific studies should be supported and future applications should be based on these. This study is conducted on teachers forming the dynamic structure of education. Teachers are the most basic and important factor of education. Teacher's effectiveness and productivity are directly reflected on the student's success. This study is conducted on 225 volunter teachers on job satisfaction, job stress and perceived social support dimensions in Anatolian high schools and Private high schools working in both sides of İstanbul (Kadıköy, Ümraniye, Üsküdar districts in Anatolian side and Beşiktaş, Beyoğlu, Eminönü districts in European side). The teachers joining the research were given Personal information form, Job satisfaction Test (MSQ), Job Stress Test and Percepted Social Support Test.

The data obtained was analyzed with t test and according to the results obtained there was a statistically significant difference between Private high school teachers and Anatolian high school teachers. Job satisfaction levels of Private school teachers are higher then their colleaguages working in Anatolian schools. In terms of job stress there is no meaningfull difference whereas Anatolian high school teachers percept meaningfully greater perceived social support from their social support sources.

ÖNSÖZ

Bilgiye ulaşma, bilgi ve bilişim teknolojisindeki ilerlemeyle kolay hale gelmiştir. Ancak bilgiye hızlı bir şekilde ulaşma tek başına yeterli değildir. Elde edilen bilginin amaca yönelik, faydalı bir şekilde kullanılması bir rehberi ya da uzmanı gerekli kılmaktadır. Eğitim alanında sahip olunan bilginin amaca yönelik kullanımında rehber, uzman olan öğretmendir.

Öğretmen sahip olduğu rol gereği sadece bilgi aktarmaz, kişiliği, davranışı, tutumu ve düşüncesiyle de insanları etkiler. Öğretmenlik mesleğinin bu özelliği onu diğer mesleklerden daha önemli hale getirmekte, değerini daha da arttırmaktadır.

Bu araştırma ile öğretmenlerin etkililiğinde ve verimliliğinde önemli rolü olan İş stresi, İş tatmini ve algılanan sosyal destek parametreleri Anadolu Lisesinde ve Özel Lisede görev yapan öğretmenler üzerinde araştırılmıştır. Araştırmada öğretmenlerin demografik değişkenlerini, iş stresi, iş tatmini ve algılanan sosyal destek düzeylerini belirlemek için anket formu ve testler kullanılmıştır.

Araştırmanın uygulama aşaması, ilgili yerlerden izin alınması ile okullara gidilip yüz yüze görüşmelerle, anket ve ölçeklerin araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen öğretmenlere dağıtılıp geri alınması şeklinde yapılmıştır. Araştırmaya katılmak istemeyen bazı öğretmenler, yeteri kadar vakitleri olmadığını bildirmişlerdir.

Araştırmamda karşılaşılan çeşitli güçlüklerle rağmen beni araştırmamın hiçbir aşamasında yalnız bırakmayan, değerli görüşlerini benimle paylaşan, araştırmamda bana rehberlik eden Tez Danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Nursel Telman'a şükranlarımı sunarım. Tez çalışmamda değerli düşüncelerinden sıklıkla yararlandığım saygı değer hocam Doç. Dr. Pınar Ünsal'a teşekkürlerimi sunarım. Tezimin uygulanma aşamasında hoş görüşünü esirgemeyen önceki Okul Müdürüm Ahmet Arıcı'ya ve akademik ilerlememde bana her türlü desteği veren Aileme ayrıca şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
EKLER LİSTESİ.....	xiii
 GİRİŞ.....	 1
 BİRİNCİ BÖLÜM.....	 8
 ANADOLU LİSESİ VE ÖZEL LİSE ÖĞRETMENLERİNİN İŞ STRESİ, İŞ TATMİNİ VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.	
1.1. Öğretmenlik Mesleği ve Tarihsel Gelişimi.....	8
1.2. Türkiye’de Öğretmenin Geçmişi.....	9
1.3. Öğretmenin Sahip Olması Gereken Nitelikleri ve Roller.....	10
1.4. Türkiye’de Öğretmenlerin Sorunları.....	13
1.5. Stres.....	16
1.5.1. İş Stresi ve Öğretmenlerle İlgili İş Stresi Araştırmaları.....	17
1.5.1.1. İş Stresini Araştırmak İçin Kullanılan Ölçekler.....	21
1.6. Tatmin ve İş Tatmini.....	23
1.6.1 Öğretmenlerle İlgili İş Tatmini Araştırmaları.....	24
1.6.1.1. İş Tatminini Araştırmak Üzere Kullanılan Ölçekler.....	27
1.7. Sosyal Destek.....	27
1.7.1. Sosyal Destek Kaynakları ve Çeşitleri.....	28
1.7.2. Öğretmenlerle İlgili Sosyal Destek Araştırmaları.....	30
1.7.2.1. Sosyal Desteği Araştırmada Kullanılan Ölçekler.....	30
1.8. Araştırma Problemleri.....	31

İKİNCİ BÖLÜM.....	33
-------------------	----

ANADOLU LİSESİ VE ÖZEL LİSE ÖĞRETMENLERİNİN İŞ TATMİNİ, İŞ STRESİ VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİ KARŞILAŞTIRMAK İÇİN YAPILAN ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Yöntemi.....	33
2.1.1. Araştırmanın Uygulanması.....	33
2.1.2. Araştırmada Rol Alan Denekler.....	34
2.1.3. Araştırmada Kullanılan Ölçekler.....	41
2.1.3.1. Kişisel Bilgi Formu	41
2.1.3.2. İş Tatmini Ölçeği.....	42
2.1.3.3. İş Stresi Ölçeği.....	43
2.1.3.4. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği.....	44
2.2. Anadolu Lisesi ve Özel Lise Öğretmenlerinin İş Tatmini, İş Stresi ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştırılmasından Elde Edilen Bulgular.....	46
2.2.1. Anadolu Lisesi ve Özel Lise Öğretmenleri Arasındaki Karşılaştırmalar...	46
2.2.1.1. İş Tatminine İlişkin Karşılaştırmalar.....	46
2.2.1.2. İş Stresine Yönelik Karşılaştırmalar.....	67
2.2.1.3. Algılanan Sosyal Desteğe Yönelik Karşılaştırmalar.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	76
-------------------	----

ANADOLU LİSESİ VE ÖZEL LİSE ÖĞRETMENLERİNİN İŞ TATMİNİ, İŞ STRESİ VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİ KARŞILAŞTIRMAK İÇİN YAPILAN ARAŞTIRMANIN SONUÇ VE ÖNERİLERİ

3.1. Sonuçların Tartışılması.....	76
3.2. Öneriler.....	86
KAYNAKÇA.....	88
EKLER.....	96

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1: Araştırmaya katılan öğretmenlerin okullara göre dağılımları.....	35
Tablo 2: Anadolu lisesi ve Özel lise öğretmenlerinin branşlara göre dağılımları.....	35
Tablo 3: Anadolu lisesi ve Özel lise öğretmenlerinin Sosyal alanı ve Fen alanına ait branşlara göre dağılımları.....	36
Tablo 4: Anadolu lisesi ve Özel lise öğretmenlerinin yabancı dil, sanat ve spor yetenek alanına ait branşlara göre dağılımları.....	37
Tablo 5: Anadolu lisesi ve Özel lise öğretmenlerinin yaş gruplarına göre dağılımları.....	37
Tablo 6: Anadolu lisesi ve Özel lise öğretmenlerinin cinsiyete göre dağılımları.....	38
Tablo 7: Anadolu lisesi ve Özel lise öğretmenlerinin medeni duruma göre dağılımları	38
Tablo 8: Anadolu lisesi ve Özel lise öğretmenlerinin eğitim durumuna göre dağılımları.....	39
Tablo 9: Anadolu lisesi ve Özel lise öğretmenlerinin görev yaptıkları yerlere göre dağılımları.....	39
Tablo10: Anadolu lisesi ve Özel lise Öğretmenlerinin çalışma süresine göre dağılımları.....	40
Tablo11: Anadolu lisesi ve Özel lise öğretmenlerinin oturma-barınma yerlerine göre dağılımları.....	41
Tablo12: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistik analiz değerleri.....	47
Tablo13: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan 20-29 Yaş arasındaki öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	48
Tablo14: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan 30-39 Yaş arasındaki öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	49

Tablo15: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan 40 yaş ve üstü öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	50
Tablo16: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan erkek öğretmenler arasında iş tatmininin alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	51
Tablo17: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan kadın öğretmenler arasında iş tatmininin alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	52
Tablo18: Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan Erkek ve kadın öğretmenler arasında iş tatmininin alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	53
Tablo19: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan evli öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	54
Tablo20: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan bekar öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	55
Tablo21: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan dul öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	56
Tablo22: Anadolu liseleri ve Özel liselerde 0-5 yıl ve arası çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	57
Tablo23: Anadolu liseleri ve Özel liselerde 6-14 yıl ve arası çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	58
Tablo24: Anadolu liseleri ve Özel liselerde 15-24 yıl ve arası çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	59

Tablo25: Anadolu liseleri ve Özel liselerde 25 yıl ve üstü çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	60
Tablo26: Anadolu liseleri ve Özel liselerde sosyal alana ait branşlarda çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	61
Tablo27: Anadolu liseleri ve Özel liselerde fen alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	62
Tablo28: Anadolu liseleri ve Özel liselerde dil alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	63
Tablo29: Anadolu liseleri ve Özel liselerde matematik branşında çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	64
Tablo30: Anadolu liseleri ve Özel liselerde sanat ve spor yetenek alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	65
Tablo31: Anadolu liseleri ve Özel liselerde rehberlik branşında çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.....	66
Tablo32: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	67
Tablo33: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan kadın öğretmenler arasında iş stresinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	68
Tablo34: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan dul öğretmenler arasında iş stresinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	68

Tablo35: Anadolu liseleri ve Özel liselerde dil alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler arasında iş stresinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	69
Tablo36: Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	69
Tablo37: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan 30-39 yaş arasındaki öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen analiz değerleri.....	70
Tablo38: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan 40 yaş ve üstündeki öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	70
Tablo39: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan erkek öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	71
Tablo40: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan kadın öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	71
Tablo41: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan Kadın ve Erkek öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	72
Tablo42: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan evli öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	72
Tablo43: Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan bekar öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	73
Tablo44: Anadolu liseleri ve Özel liselerde 15-24 yıl ve arası çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	73
Tablo45: Anadolu liseleri ve Özel liselerde 25 yıl ve üstü çalışan	

öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	74
Tablo46: Anadolu liseleri ve Özel liselerde Sosyal alana ait branşlarda çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	74
Tablo47: Anadolu liseleri ve Özel liselerde Matematik branşında çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen analiz değerleri.....	75
Tablo48: Anadolu liseleri ve Özel liselerde Sanat ve spor yetenek alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.....	75

EKLER LİSTESİ

Sayfa

Ek I :	İl Milli Eğitim Müdürlüğünden Alınan İzin Belgesi.....	96
Ek II:	Kişisel Bilgi Formu.....	97
Ek III:	İş Tatmini Ölçeği.....	98
Ek IV:	İş Stresi Ölçeği.....	103
Ek V:	Algılanan Sosyal Destek Ölçeği.....	104
Ek VI:	Araştırmanın Uygulandığı Liselerin Listesi.....	106

GİRİŞ

Bilgi toplumu olarak adlandırılan 21. Yüzyıl toplumu, önceki asırlara göre daha çabuk ve kolay yoldan bilgiye ulaşma imkanına sahiptir. Bilginin bir yerden başka bir yere hızlı bir şekilde transferinde iletişim teknolojisindeki gelişmelerin etkisi vardır. İletişim teknolojisindeki hızlı gelişim eğitimi de etkilemektedir. Böylece okullar daha fazla teknolojiden özellikle de bilgisayarlı eğitimden yararlanmaktadır. Öğrencilerse, derslerini ve ödevlerini zaman kaybetmeden bilgisayar programlarından yararlanarak yapmaktadırlar. Öğretmenler de sınıfta yapacakları derslere hazırlanırken veya ders işlerken bilgisayardan ve diğer teknolojik imkanlardan faydalanmaktadırlar. İletişim teknolojisindeki ilerlemeler ve buna bağlı olarak bilginin kolay ve hızlı bir şekilde elde edilmesinden, öğretmenin öğretici-eğitici olarak görevinin bittiği anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü bilginin nasıl ve nerelerde en verimli bir şekilde kullanılacağı hususunda öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Bunun dışında öğretmenler, sadece bildiklerini insanlara aktarmamakta, insanların zihinsel, sosyal ve kişilik gelişimlerine de doğrudan etkide bulunmaktadır.

İnsanlar, okullarda öğretmenleri vasıtasıyla edindiği bilgi, tutum ve davranışlarla donatılarak topluma adapte olmakta ve en sonunda bir meslek sahibi olarak hayata atılmaktadırlar. Bundan dolayı öğretmenin ve eğitim sürecinin insan hayatındaki değeri önemlidir¹.

Tüm dünyada eğitime verilen önem ile bilimsel nitelikli bilginin gelişmesi arasında çok yüksek bir ilişki vardır². Bu aşamada ülkelerin gelişmişlik düzeyinde eğitim en önemli kriter olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler denilen sanayileşmesini tamamlamış, teknolojinin yaygın olarak kullanıldığı, insanların dünya ortalamasının üstünde yaşam standartlarına sahip olduğu ülkelerde, zorunlu eğitim süresi gelişmemiş ülkelere göre daha uzundur. Ayrıca gelişmiş ülkeler eğitim harcamalarına ve bilimsel araştırmalara da bütçelerinden daha çok kaynak ayırmaktadırlar. Avrupa Birliğine üye İngiltere’de bütçeden eğitime ayrılan pay %18,

¹Peter F.Drucker, *Gelecek için Yönetim 1990’lar ve Sonrası*, çev., Fikret Üçcan, 5.b.s., Yayın No:327, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1998, s.6.

²Nihat Bilgen, *Çağdaş ve Demokratik Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi İstanbul, T.C.Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1993, s.49.

İspanya'da %12,8 , İrlanda'da %12'dir. Türkiye'de ise bütçeden eğitime ayrılan pay %7,3'tür³.

Gelişmiş birkaç ülkenin eğitim sistemine bakıldığında: "Amerika Birleşik Devletlerinde zorunlu eğitim eyaletlere göre 6 veya 7 yaşında başlayıp 16 yaşına kadar devam etmektedir. İlk ve orta öğretim sonuna kadar öğrenci 12 yıl okula gider. Devlet okullarında ücretsiz ve karma eğitim yapılmaktadır"⁴.

Avrupa birliği Ülkelerinden, "Almanya'da altı yaşını tamamlayan her çocuk için okula gitme zorunluluğu vardır. Bu süre on iki yıldır. Dokuz yılı tam zamanlı, geriye kalan üç yıl ise yarı okul, yarı meslekî eğitim şeklinde geçmektedir⁵. Geleneksel Alman eğitim sisteminde ilkokul (Grundschule) dört yıl sürer ve 6-10 yaşlar arasındaki çocukların eğitimini kapsar. İlkokulu bitiren her çocuk 6 yıl süreyle aşağıda belirtilen okullardan birine gitmek zorundadır:

- Temel Eğitim Okulu (Hauptschule),
- Ortaokul (Realschule),
- Genel Lise (Gymnasium),
- Çok Amaçlı Lise (Gesamtschule).

Ortaöğretim programları üç tiptir; beş yıl süren temel eğitim okulu, altı yıl süren ortaokul ve dokuz yıl süren genel lise. Genel lise, altı ve üç yıl (lise ve üst kısım) olmak üzere uygulanır. Pek yaygın öğrenci kitlesine eğitim verilme de değişik eyaletlere bağlı olarak dört ya da beş yıl süren ve temel okul, ortaokul ve lise programlarının karma olarak uygulandığı karma okulları da ortaöğretimdeki okullar sınıfına dahil edilebilir. Bu dört okul tipi başarı durumları birbirinden farklı öğrenciler için değişik müfredatlar içermekte ve öğrencileri bir üst öğrenime hazırlamaktadırlar. Bu okulların bitiminde (lise hariç, çünkü dokuz yıl süren bir eğitim sürecini içerir) öğrencilerin tam gün süreyle devam mecburiyetinin arandığı zorunlu eğitim mecburiyeti kalkmaktadır. Onuncu sınıftan itibaren öğrenciler meslek okullarından birine devam edebilmektedir"⁶.

³ Eğitim Sen, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası, yay. haz.: İnönü Alpat, Aylık Bülten, Kasım 2002, s.19,20.

⁴ Adnan Kulaksızoğlu, Murat Çakar, Bülent Dilmaç, "Türkiye'de ve Dünyada Özel Okulların Yapısı ve İşleyişi", Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı 11, 1999, s.227-229.

⁵ Milli Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Eğitim Sistemleri, Ankara, 1996, s. 46.

⁶ L. Busshoff, K.A. Heller, Educational and Vocational Guidance Services for the 14-15 Age Group. Denmark, Federal Republic of Germany and The Netherlands, European Communities, Brussels-Luxembourg. 1987, s. 3.

Başka bir Avrupa birliği üyesi olan İngiltere, bölgesel yönetimlerden (iller ve mahalli bölgeler) oluşmaktadır. Bu nedenle eğitim sistemi yerel yönetim odaklıdır. “İngiltere’de yasal okul çağı 5 yaşından 16 yaşına kadar sürmektedir ve eğitim parasızdır. İlkokul 5-7 yaş arası I. devre (Infant Schools), 7-11 yaş arası II. devre (Junior Schools) olarak ikiye ayrılmıştır. İlköğretim 7-11 yaş arasını kapsamaktadır. 11 yaşından sonra öğrenciler Genel Okullar, Gramer Okulları, Orta Modern ve Teknik Okullar arasında seçim yapmak durumunda kalmaktadırlar. Öğrencilerin geleceğini belirleyen bu seçimi, seçme sınavlarındaki başarı notu etkilemektedir. Bu sınavlarda başarılı olan öğrenciler Gramer ve Modern Ortaöğretim okullarında eğitim görmeye başlanmaktadır. Gramer Okulları 11-18 veya 19 yaşındaki seçme öğrenciler için esasen akademik derslerden oluşan bir eğitim vermektedir. Modern Ortaöğretim Okulları ise, minimum okuldan ayrılma yaşı olan 12 yaşına kadar genel bir eğitim verir. Fakat İngiltere’de ortaöğretim çağındaki öğrencilerin yüzde doksandan fazlası yetenek ve kabiliyetlerine bakılmaksızın öğrencileri kabul eden Genel Okullara devam etmektedir”⁷.

Yine Avrupa birliği üyesi “Fransa’ da pek çok Avrupa ülkesinin aksine geleneksel olarak merkeziyetçi bir yönetim yapısı olduğundan, tüm eğitim sistemi devlet denetiminde olup yönetimde en üst makam Milli Eğitim Bakanlığı’dır. Resmi ve özel okulların tümü bakanlığa bağlıdır ve tüm okullar bakanlık tarafından hazırlanan mevzuat hükümlerine uymak zorundadırlar”⁸. “Fransa’da zorunlu eğitim süresi on yıldır; 6 ile 16 yaşındaki çocukları kapsamaktadır. Zorunlu eğitim Temel Eğitim Okulları adı verilen okullarda verilen beş yıllık bir eğitimle başlanmaktadır. Bu beş yıllık eğitimde “öğrenme dönemi” (ilkokul düzeyinde iki yıllık dönem) ve “pekiştirme ve derinleştirme dönemi” (üç yıllık dönem) olarak ikiye ayrılmıştır. Beş yıllık ilköğretim dönemini bitiren tüm öğrenciler kolejlere başlanmaktadır. Kolejlerde eğitim süresi dört yıldır, “gözlem dönemi” ve “yönlendirme dönemi” adı verilen iki dönem olarak uygulanmaktadır. Beşinci sınıftan sonra öğrenciler başka bir eğitim türü seçmek için hazırlanırlar. Ön meslekî formasyon seviye sınıfları, çıraklık hazırlık sınıfları ve dört yıllık meslek lisesi öğrencilerin seçebilecekleri eğitim kurumları olarak belirlenmiştir”⁹.

⁷European Commission, *Education And Initial Training System*, Luxembourg, 1995, s. 374-376.

⁸Özcan Demirel, *Karşılaştırmalı Eğitim*, Ankara, Pegem Yayıncılık, 2000, s. 104.

⁹Milli Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.106.

Asya ve Uzak doğunun en gelişmiş ülkelerinden “Japonya’daki eğitim sisteminde eğitim kurumları üç gruba ayrılmaktadır. Ulusal, yerel ve özel okullar. Ulusal ve yerel okullar resmi okullar olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Japonya’da özel okulların geçmişi 1600 yılına kadar uzanmaktadır”¹⁰.

Türkiye’de ise, 1997’ yılına kadar 5 yıllık zorunlu eğitim uygulanmıştır, bu tarihten sonra 8 yıllık zorunlu eğitime geçilerek, 5 yıllık ilköğretim, 3 yıllık ortaokul ile birleştirilerek ilköğretim okulu adını almıştır. 3 yıllık liselerde ise herhangi bir değişiklik yapılmamıştır¹¹.

8 yıllık zorunlu eğitimin ardından, isteğe bağlı çeşitli türde liseler ortaöğretimi oluşturmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı, Ortaöğretimi, Genel Ortaöğretim ve Mesleki ve Teknik Eğitim olmak üzere iki gruba ayırmıştır.

“Genel Ortaöğretim; 15-17 yaş grubu çocukları kapsamaktadır ve ilköğretim üzerine en az üç yıllık öğretimi içermektedir. Genel ortaöğretim; Liseler, yabancı dil ağırlıklı liseler, Anadolu Liseleri, Fen liseleri, Anadolu öğretmen liseleri, Anadolu güzel sanatlar liselerinden oluşmaktadır.

Anadolu liseleri yabancı dille öğretim yapan ve sınavla öğrenci alan ortaöğretim kurumlarıdır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından her yıl yapılan liselere giriş sınavı ile bu okullara öğrenci alınmaktadır. Öğrenciler, birinci yıl yabancı dil öğrenmek için hazırlık sınıfında okumaktadır. Ancak hazırlık sınıfını geçen öğrenciler, lise öğrenimlerini yapmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı’nın yabancı devletlerin eğitim bakanlıklarıyla yaptığı anlaşma gereği yabancı uyruklu öğretmenler, Anadolu liselerinde çalışabilmektedir. Anadolu liselerinde görev yapan Türk öğretmenler ise matematik branşı, fen alanı (fizik, kimya, biyoloji) branş öğretmenlerinin yabancı dille öğretim yapan üniversitelerin eğitim fakültelerinden mezun olma koşulu aranmaktadır. Anadolu liselerinde görev almak isteyen diğer branş öğretmenleri için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Aralık 1999’da 2507 sayılı Tebliğler dergisinde de yer alan bir yönetmelik yayınlanmıştır¹². Bu yönetmeliğe göre, Anadolu liselerinde belirlenen branşlarda görev yapacak öğretmenler, Milli Eğitim Bakanlığının yapacağı sınavla

¹⁰Kulaksızoğlu, Çakar, Dilmaç, a.g.e., s.227-229.

¹¹Gülşün A. Başkan, “Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Yetiştirmede Yeniden Yapılanma”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2001, Sayı: 20, s.17.

¹² Tebliğler Dergisi, Anadolu Liselerine Öğretmen Atanması, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, No:2521, 2001.

belirlenecekti. Ancak öğretmen ihtiyacı nedeniyle bu yönetmelik şimdiye kadar uygulanamadığı için ertelenmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığının Ortaöğretim kurumları içinde ikinci kategoride yer verdiği Meslekî ve Teknik Ortaöğretim Kurumları ise; öğrencileri genel ortaöğretimin amaçları ile birlikte iş ve meslek alanlarına insan gücü olarak yetiştiren ve yükseköğretime hazırlayan eğitim kurumlarıdır.

Meslekî ve Teknik Ortaöğretim; Erkek Teknik Öğretim Okulları, Kız Teknik Öğretim Okulları, Ticaret ve Turizm Öğretimi Okulları, Din Öğretimi Okulları, Çok Programlı Liseler, Özel Eğitim Okulları, Özel Öğretim Okulları ve Sağlık Eğitimi Okullarından oluşmaktadır.

Bu ortaöğretim kurumlarının dışında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim-öğretim çalışmaları yapan özel kurumlarda bulunmaktadır. Bu özel kurumlar; 625 sayılı Yasa doğrultusunda açılmış, her kademe ve türdeki Özel Okullar, Özel Dershaneler, Özel Mesleki ve Teknik kurslar, Özel motorlu taşıt sürücü kursları ile Özel öğrenci etüt eğitim merkezlerinden oluşmaktadır.

Türk eğitim sistemi içinde yer alan Özel Okullar dört grupta ele alınabilir:

1) Özel Türk Okulları: Türkiye Cumhuriyeti uyruklu özel veya tüzel kişiler tarafından açılmış bu okullarda Anaokulu, İlköğretim ve Ortaöğretim seviyesinde resmi okullar statüsünde programlar uygulanmaktadır.

2) Özel Azınlık Okulları: Osmanlı İmparatorluğu döneminde Rum, Ermeni ve Musevi Azınlıklar tarafından kurulmuş, Lozan Antlaşması ile güvence altına alınmıştır. Bu okullara kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti uyruklu Anaokulu, İlköğretim ve Ortaöğretim seviyesinde öğrenciler devam etmektedir.

3) Özel Yabancı Okullar: Osmanlı İmparatorluğu döneminde Fransız, Alman, İtalyan, Avusturya ve Amerikalılar tarafından kurulmuş ve Lozan Antlaşması'na göre faaliyetlerine devam eden okullardır. Günümüzde bu okullara, Türk çocukları devam etmektedir.

4) Özel Uluslararası Öğretim Kurumları: 625 sayılı Yasa çerçevesinde açılmakta ve faaliyet göstermektedirler. Bu kurumlara yalnız yabancı uyruklu öğrenciler devam edebilmektedir"¹³.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, günümüze kadar ortaöğretimde farklı türde okulların açılması, özel okul sayılarının artırılması, zorunlu eğitimin 8 yıla

¹³(çevirimiçi)<http://www.meb.gov.tr>,16.08.2002.

ıkarılması önemli gelişmeler olarak kabul edilse bile, eğitimin içeriği, kalite ve verimliliğinin artırılması hepsinden daha çok önem arz etmektedir.

Eğitimin etkili olmasında eğitim unsurlarının her birinin (ğretmen, ğrenci, her türlü ders materyali v.b.) amaca hizmet edecek nitelikte olması gerekmektedir. Eğitimin en önemli unsuru olan öğretmenin kişiliği ve ruh sağlığı onların öğrenciye vereceği bilgi kadar önemlidir. Hatta bazen öğretmenin kişilik yapısındaki özellikleri konu ile ilgili bilgisinden ve öğretme tekniğinden daha önemli olabilmektedir¹⁴.

Günümüz koşullarında öğretmenlerin mesleklerini daha iyi icra edebilmeleri için öğretmenlerin sorunlarının ortadan kaldırılmasına önem verilmelidir.

Öğretmenlerin mesleki faaliyetlerinde kullandıkları alan bilgisi ve pedagoji eğitimleri zaman içinde bir çok şeyin üstesinden gelme uğraşları nedeniyle bu özelliklerini ve dolayısıyla aldıkları eğitimin etkisini kaybediyor. Uygun zaman aralıklarında öğretmenlerin bilgi ve yaşantılarını artıracak hizmet içi eğitimlerinin sürekli hale getirilmesi ve bundan tüm öğretmenlerin faydalanacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Mesleki bilgisini değişen şartlara adapte eden toplumda saygın bir yeri olan, geçim sıkıntısı çekmeyen, yönetimsel baskı ve bürokratik engellerle uğraşmayan öğretmenin verimliliğinde artış beklenebilecektir¹⁵.

Öğretmenin toplum içindeki sosyoekonomik durumunun yanı sıra, iş stresi, iş tatmini ve sosyal destek gibi faktörler de onların verimliliğine direkt etki eder. Bu gerçekler bilimsel çalışmalarla değişen koşulları içermek suretiyle ortaya konmalıdır. Her ne kadar öğretmenler hakkında sayısı oldukça kabarık araştırma varsa da hem sürekli bir değişim hem de çok farklı parametreler olduğu dikkate alınırsa bunların yeterli olmadığı görülür.

Bu araştırma bu yöndeki belirsizlikleri gidermek üzere öğretmenlerin iş stresi, iş tatmini ve algılanan sosyal destek düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde, öğretmenlik mesleği, tarihsel gelişimi ve sorunlarına değinilecektir. Ayrıca iş stresi, iş tatmini ve sosyal destek konularına açıklık getirilecek, Literatürden edinilen bilgi ışığında araştırmanın hipotezi ortaya konacaktır.

¹⁴ Karen R.Harris, G. Halpin, "Teacher Charecteristics And Stress", The Journal Of Educational Research, july /August, 1985, Vol 78, No: 61, s. 346.

¹⁵ Atalay Yrkoğlu, Gençlik ağı Ruh Sağlığı Ve Ruhsal Sorunlar, 9.b.s. İstanbul, zgr Yayınları, Haziran 1996, s.175.

İkinci bölümde, Öğretmenlik mesleğini çok yakından ilgilendiren faktörler bir alan çalışmasıyla ortaya konacak ve istatistiksel veriler açıklanarak yoruma gidilecek ve olgularla ilgili özet sunulacaktır.

Üçüncü bölümde, Araştırmayla ilgili sonuç ve önerilere yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU LİSESİ VE ÖZEL LİSELERDE ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN İŞ STRESİ, İŞ TATMİNİ VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

1.1. Öğretmenlik Mesleği Ve Tarihsel Gelişimi

İnsanın yeryüzündeki varlığının ortaya çıkmasıyla, öğretim faaliyeti arasında bir paralellik vardır. Yaşadığı yere yabancı olan insan, önce kendi çevresini tanımaya, anlamaya çalışmış daha sonra doğayı keşfetmeye başlamıştır. Bu süreç içinde genelde deneme yanılma, gözlem ve tecrübe etme metodu izlenmiş, edinilen bilgi ve tecrübeler çeşitli işaretlerle önce aileyle sonra da diğer toplum üyeleriyle paylaşılmıştır.

Başlangıçta belirli bir sisteme dayanmayan bilgi ve tecrübelerin paylaşılması yazının icadı ile belirli bir sisteme dayanmaya başlamış, karmaşık doğa olayları ve gözlemler kayda geçirilmeye başlanmıştır. Öğretim faaliyetinin bu kadar basit ve yüzeysel olmasının en önemli sebepleri olarak; Bilgi ve tecrübenin sınırlılığı, öğretim teknolojisinin gelişmemişliği, okuma yazma bilen insanların az olması sayılabilir. Bilgi ve tecrübe çoğaldıkça, öğretim teknolojisi ilerledikçe, okuma yazma bilen insan sayısı arttıkça, öğretimin belirli bir sisteme oturtulması mümkün olmuştur.

Bugün okul ve öğretmenlik mesleğinin tarihçesi hakkında kesin bilgiler vermek pek mümkün değildir, Ancak öğretimin insanlık tarihi ile başladığını göz önüne alırsak, öğretmenlik mesleğinin, dünyanın en eski mesleklerinden biri olduğu söylenebilir.

“Filozoflar ve din adamlarını, yaşadıkları toplumda ilk öğretmen örnekleri olarak kabul etmek mümkündür. Çünkü bu insanlar edindikleri düşünce ve fikirleri topluma aktarma görevini ikincil olarak üstlenmişlerdi”¹.

Eski Yunanistan’da Atina’da yaşamış en önemli filozoflardan biri Sokrates’dir. Sokrates’in, felsefe ve eğitimle ilgili düşünceleri insanları etkilemiştir. Sokrates’in öğrencilerinden olan Platon’da, Sokrates ve daha önceki filozofların fikirlerinden

¹ Ayla Oktay, “Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenin Nitelikleri”, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı:3, 1991, s.187.

etkilenmiştir. Platon da Atina'da yaşadığı dönemde öne sürdüğü "ide" düşüncesi ile felsefe tarihinde iz bırakarak insanları aydınlatmaya çalışmıştır².

Filozofların dışında İnsanlık tarihinde çok sayıda lider, sanatçı, düşünür, politikacı devrimlerle yaşadıkları toplumun ilerlemesinde büyük çaba harcamıştır. Bunlardan biri de Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk, yaptığı devrimlerle Türkiye'nin modern dünyada çağdaş yapısıyla rol almasında önemli rol oynamıştır. 1 Kasım 1928'de yaptığı harf devrimi ile Atatürk, Farsça, Türkçe ve Arapça'nın karışımından oluşan Osmanlıca'nın yerine latin harflerinin kullanıldığı Türkçe'yi bizzat öğreterek, Türk ulusuna baş öğretmenlik yapmıştır. Harf devrimi ile birlikte Türkiye'deki eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden öğretmenlik mesleği de etkilenmiştir.

Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin geçmişinde, Eski Yunanistan ve önceki medeniyetlerin de etkisi bulunmaktadır. Ancak Selçukluların Orta Asya'dan Anadolu'ya yerleşmeleri ile birlikte eğitimde farklı uygulamalar görülmüştür. Bu farklılıklara aşağıda değinilmiştir.

1.2. Türkiye'de Öğretmenin Geçmişi

Türkiye'de öğretmenin geçmişine baktığımızda Selçuklu Devletinden, Cumhuriyet dönemine kadar olan süreyi değerlendirmek gerekir. Selçuklu devletinde eğitim mektep ve medrese sistemi şeklinde oluşmuş ve Osmanlı Devletine kadar böyle sürmüştür. Osmanlı Devletinde de bu sistem bir süre devam etmiş daha sonra değişmiştir.

Türk eğitim tarihinde örgün eğitim çalışması yapan ilk öğretmenlerin sıbyan mekteplerinde öğretim yapan muallimler ve medreselerde öğretim yapan müderrisler olduğu görülür. Muallimler ve müderrisler, medrese sisteminden yetişirlerken sadece din alanında uzman oldukları için genelde din eğitimi verirlerdi. Osmanlı'da da bu sistem 18. Yüzyılın başlarına kadar devam etmiş, Osmanlının batılılaşma çabalarında önce askeri alanda, 19. Yüzyılda da sivil alanda yeni okullara ihtiyaç duyulmuştu³.

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte Atatürk'ün önderliğinde yapılan eğitim reformları sonucunda öğretmen ve okul ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu süreçte İlköğretmen okulları 1924 yılında faaliyete geçerek 1974 yılına kadar ilkokullara

² Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, Çev.:H.Vehbi Eralp, 5.b.s., İstanbul, Sosyal Yayınlar, s.44,49.

³ Mustafa Ergün, "Çağdaş Gelişmeler Işığında Türkiye'de Eğitim Fakültelerinin Yeri ve Rolü", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1987, Sayı:2, s.10,11,14.

öğretmen yetiştirme işlevi görmüştür. 1930'lu yıllarda öğretmen yetiştirmenin dışında köy kalkınmasını sağlayacak diğer meslek elemanlarının da yetiştirilmesi amacıyla Köy Enstitüleri kurulmuştur. Ancak Köy Enstitüleri 1954 yılına kadar tümüyle kaldırılmış ve yerlerine 6 yıllık ilköğretmen okulları açılmıştır⁴.

Ortaokulların öğretmen ihtiyacı ise; Önce 1926'da Konya'da kurulan daha sonra 1927'de Ankara'ya taşınan Gazi Orta Muallim Mektebi, adındaki okulla giderilmeye çalışılmış ancak 1946 yılından itibaren artan öğretmen ihtiyacının karşılanamaması nedeniyle Gazi Orta Muallim Mektebi, Eğitim Enstitüsüne bağlanmıştır⁵. 1982 'ye kadar Eğitim Enstitüleri ortaokullara öğretmen yetiştirme görevini sürdürmüşlerdir.

1982 yılında 2547 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle, öğretmen yetiştiren tüm kurumlar üniversitelerin eğitim fakültelerine bağlanmıştır⁶. Eğitim fakülteleri, artan öğretmen ihtiyacını karşılayamadığında, Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmenlik formasyonuna sahip fen-edebiyat fakültesi mezunlarını da öğretmen ihtiyacını giderene kadar görevlendirmiştir.

Öğretmen olmak isteyen üniversite mezunlarının öğretmenlik formasyonuna sahip olmaları onların öğretmenliği etkili ve verimli bir şekilde icra edebilmeleri için yeterli olmamaktadır. Öğretmenlerin eğitici-öğretici olarak genç nesilleri yetiştirme ve topluma kazandırma sorumluluğu üstlenmeleri nedeniyle daha başka nitelik ve özelliklere de sahip olmaları gerekmektedir. Bu nitelik ve özellikler hakkında araştırmacılar ve eğitim uzmanları tarafından çeşitli fikirler ve görüşler öne sürülmüştür. Bunlara aşağıdaki kısımda değinilecektir.

1.3. Öğretmenin Sahip Olması Gereken Nitelikleri ve Roller

“Öğretmen, topluma insan yetiştiren, insan kazandıran kişidir”⁷.

“Öğretmen, önderlik yoluyla çocuğu biçimlendirir, Ayrıca çocukla grubu ve grupla kendisi arasındaki duygu akıntısını etkiler”⁸.

“Öğretmen, başkalarına öğretmek, yeni ve çeşitli davranışlar kazandırmak sorumluluğunu üstlenmiş kişi olarak, okul ortamında öğrenmeyi kolaylaştırır ve

⁴ Baskan, a.g.e., s.17.

⁵ Ergün, a.g.e., s.14.

⁶ (çevirimiçi) <http://www.meb.gov.tr>, 16.08.2002.

⁷ Hamza Aydoğdu, *Üniversiteye Giden Yolda ÖSS Benim Neyim?*, Ed.: Rahime Demir, İstanbul, Hayat Yayınları, 2001, s.183.

⁸ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara, 1998, s.355.

insanlara daha iyi yaşamayı öğretir”⁹.

Buradaki tanımlardan, öğretmenin eğitici-öğretici, topluma adaptasyonu sağlayıcı nitelikleri vurgulanmaktadır. Bunların dışında öğretmen, aynı zamanda düşüncesi, tutumu, davranışı ve kişiliğiyle de insanlara örnektir. Öğretmenin eğitici-öğretici olarak görevini yapması için alan bilgisinin dışında başka özelliklere de sahip olması gerekmektedir. Öğretmenin bu özelliği çok sayıda eğitimci ve araştırmacının dikkatini çekerek üzerinde araştırmalar yapılmasına, düşünceler üretilmesine neden olmuştur. Bu araştırma ve düşüncelere bakıldığında; Oktay’ın (1991) öğretmenlik mesleğinde başarılı olan öğretmenlerde bulunması gereken özellikler konusunda Barr’dan aktardığına göre; Barr, başarılı bir öğretmende bulunması gerekli özelliklerle ilgili olarak bir ölçek geliştirmiştir. Barr’ın ölçeğinde yer verdiği özellikler şunlardır: “İyi huylu uyumlu olmak, başkalarını düşünmek, İşbirliğine açık olmak, duygusal yönden dengeli olmak, ahlaklı olmak, kendini idare etmede başarılı olmak, bağımsız, kendi kendine yeterli olmak, zeki olmak soyut düşünebilmek, peşin hükümsüz ve adil olmak, objektif olmak, kişisel olarak çekici olmak (Giyim, fizik görünüş, temizlik), fiziksel enerji sahibi olmak (Başarılı olmak için istekli olmak), Güvenilir, dürüst olmak, olaylara orijinal bir yöntemle yaklaşabilmek, Mesleki yönden yeterli bilgisi olmak”¹⁰.

Öğretmenin görevini yapması aynı zamanda mesleki anlamda yeterli olmasını gerektirir. Ülgen’in (1995), Dickson’dan aktardığı 1981’de Toledo üniversitesinde Dickson tarafından yapılan araştırmada, öğretmenin mesleki yeterliliğiyle ilgili olarak çeşitli saptamalar ortaya konmuştur. Bunlar: “Öğretim malzemesinin planlanması ve değerlendirilmesi, öğretim stratejisinin seçilmesi ve kullanılması, öğrenenle eğitsel amaçlı ilişki kurulması, öğrenenlerin katılımının sağlanmasıdır”¹¹.

Bir başka araştırmacı Tan (1990) ise, Eğitim ve Öğretimin, demokratik bir toplumda, toplumsal hayatın geliştirilmesi ve idamesini oluşturduğunu, bu idame ve gelişmenin bireyler tarafından sağlandığını dolayısıyla, bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenlere büyük görev düştüğünü belirtmiştir. Ona göre, bugünün gelişen toplumunda öğretmen, öncelikle; “Kendini olgunlaştırmış, bilimsel merakı, düşünme sistemi ve kültürü olan, yapıcı tavırlara sahip aydın bir kişidir, bilgili, cesaretli,

⁹ Şükran Kılbaş, 2000’li Yıllarda Etkili Öğretmen Nasıl Olmalıdır?, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 19, Cilt 2, 2000, s. 34.

¹⁰ Oktay, a.g.e., s.187-189.

¹¹ Gülten Ülgen, Eğitim Psikolojisi Birey ve Öğrenme, 2.b.s., Ankara, Bilim Yayınları, 1995. s.254, 255.

gerçekçi, aktif bir vatandaştır, toplum hayatı ve problemlerle ilgilenen, yapıcı tavırlara sahip, olay ve fikirlere objektif ve değişik yönlerden bakabilen, organize edici, toplumun ideal ve fikirlerini aksiyon haline getirmede çevrede eğitici bir lider ve rehber, çocuk ve gençlerin aktif bir vatandaş olarak yetişmesine yardım eden bir rehberdir”¹².

Öğretmenler, nitelikleriyle toplumu doğrudan etkiledikleri gibi aynı zamanda eğitici ve öğretici rollerinin dışında da birtakım rolleri yerine getirirler. Bu hususta Arık’ın (1990) Di Vesta ve Thompson’dan aktardığına göre Öğretmen, mesleğini yaparken çok sayıda rol taşır. Onlara göre öğretmen, “öğretici rollerinin dışında yarı bilim adamı, yarı klinisyen ve tedavici (terapist), yüksek düzeyde bilgi sahibi bir aydın, öğrencileriyle derinden ilgilenen bir rehber ve danışman, davranışların temel sebeplerini çok iyi bilen bir psikolog, güvenini kaybetmiş ve kırılmış öğrencilerin sevgi ve destekle teselli buldukları bir liman, işin tekniklerini ve psikolojisini çok iyi bilen bir öğretici ...’dir”¹³.

Bütün bu nitelik ve rollerin, öğretmenlik mesleğini seçen insanlarda bulunması idealdir. Ancak Öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarında öğretmen adaylarına bilgi ve becerinin yanında, Öğretmenliğin gerektirdiği genel kültür, etkili iletişim yeteneği, toplumla ve kendisiyle barışık, dengeli sağlıklı kişilik, tutum ve davranışlarının da kazandırılması ana hedeflerden olmalıdır. Bu nitelik ve rollerden uzak bir öğretmenin mesleğinde başarılı olması ve mesleğinden memnuniyet duyması beklenmemelidir. Bu durumdan farklı olarak öğretmen yetiştiren kurumlardan gerekli bilgi ve donanımına sahip olarak mezun olan bir öğretmen, kendisine sunulan imkanların yetersizliği karşısında hayal kırıklığı ve stres yaşar. Bu hususta Koçel (1993), Mc Clelland’ın Başarma ihtiyacı teorisine yer verdiği eserinde bireyin davranışlarının üç grup ihtiyacın etkisi altında olduğunu altını çizmiştir. Bu üç gruptan Başarma ihtiyacına göre; Kişi gerekli bilgi ve becerilere sahip olarak hedeflere ulaşmaya çalışır¹⁴. Öğretmenlik mesleğini seçen insanlar başarma ihtiyacı ve isteği içinde oldukları halde mesleğin kendisinden ve dışından pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunlar, toplumların kültürel,

¹²Hasan Tan, “Öğretmen Yetiştirme ve İstihdam”, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 1990, Sayı:203-207, s.204.

¹³İ.Alev Arık, Eğitim Psikolojisi Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Çantay kitap,1990, s.10.

¹⁴Tamer Koçel, İşletme Yöneticiliği, Yönetim, Organizasyon ve Davranış, 4. b.s., İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, İstanbul, 1993,s.374.

politik, sosyo-ekonomik yapılarına kadar pek çok faktörün etkisi altındadır. Bu faktörler, Türkiye’deki öğretmenlerin yaşadığı sorunlarda da etkili olmaktadır.

1.4. Türkiye’de Öğretmenlerin Sorunları

Türkiye’de öğretmenler, mesleğe başladıktan sonra çok sayıda sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunlarla ilgili olarak günümüze kadar bilimsel nitelik taşıyan araştırmalar yapıldığı halde sorunların tamamı giderilememiştir. Öğretmenlerin yaşadığı sorunlarla ilgili olarak Ünal (1990), yaptığı araştırmasında “öğretmenlerin sorunlarını; Ders yükünün fazlalığı, Kalabalık sınıflar, Disiplin problemleri, Yöneticilerin tavırları, Meslektaşlar arasındaki iletişimsizlik, Yükselme olanaklarının azlığı, Öğretim ortamlarının yetersizliği”olarak sıralamıştır¹⁵. Ünal, öğretmenlerle ilgili yaptığı araştırmasında daha çok mesleğin icrası sırasında öğretmenlerin karşılaştığı sorunları açıklamıştır. Ancak öğretmenler mesleklerini icra etmenin dışında da sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunları Tekişik (1987), “Öğretmenlerin, ekonomik bakımdan büyük sıkıntı içinde olması, Öğretmenlik mesleğinin toplumda değerini tamamen kaybetmiş olması, Öğretmenlerin oturacak lojman bulma ve ev sahibi olma imkanlarının olmaması, Öğretmenlerin, çocuklarını yüksek öğretime yerleştirmede ve yurt bulmada sıkıntı çekmeleri, Öğretmenlerin, yararlanacağı sağlık ve dinlenme tesislerinin yok denecek kadar az olması, Milli Eğitimde yöneticilik görevlerinin meslekteki başarıya göre değil, partilere ve politikalara göre verilmesi, Öğretmenlikten gelen bürokratlar ve parlamenterlerin öğretmenlik mesleği ve sorunları ile ilgilenmemesi” olarak açıklamıştır¹⁶.

Bir başka araştırmacı Balcı (1991), ise öğretmenlerin sorunlarını “ekonomik, konut, tayin, nakil, terfi, sağlık ve diğerleri şeklinde sıralamıştır. Mahrumiyet bölgesi olarak kabul edilen imkanların yetersiz olduğu şehirlerde çalışan öğretmenler için bu sorunların, daha da altından kalkılamaz niteliklerde kendini göstererek, varolma mücadelesi şekline dönüştüğünü ifade etmiştir¹⁷.

Öğretmenlerin meslek dışında yaşadığı sorunlardan, en çok ekonomik sıkıntılar ön plana çıkmaktadır. Bu da meslek seçimi aşamasındaki gençlerin öğretmenlik

¹⁵ Semra Ünal, “Okullardaki Stres Kaynakları Verimlilik İlişkisi”, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1999, Sayı:11, s.371.

¹⁶ Hüseyin Hüsnü Tekişik, “Türkiye’de Öğretmenlik Mesleği ve Sorunları,” Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1987, Sayı:2, s.26,27,28,29.

¹⁷ Esengül Balcı, “Öğretmenlerin Sosyal Statüsü ve Ödüllendirilmesi,” Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1991, Sayı:6,s.121.

mesleğini birinci sırada tercih etmemelerine yada açıkta kalmamak için son tercih olarak koymalarına neden olmaktadır.

Bu hususta Karagözoğlu (1987), Öğretmenliğin Türk toplumunda daima saygı duyulan bir meslek olmasına rağmen, kişilerin bir meslek seçimiyle karşı karşıya kaldıkları zaman öğretmenlik mesleğini öncelikle tercih etmediklerini belirlemiştir. Ayrıca Karagözoğlu, yapılan araştırmalar sonucunda, her geçen yıl öğretmenlik mesleğinin, toplum içindeki itibarında da çeşitli nedenlerle bir düşüş gösterdiğini saptamıştır. Karagözoğlu, yaptığı araştırmasında Türk gençlerinin üniversiteye girişte öğretmenlik mesleğine ilk tercihlerinde yer vermediklerini tespit etmiş ve bunun nedenini öğrencilerin, toplumda daha yüksek gelir ve prestij sağlayan mesleklere tercihlerinde öncelik vermelerine bağlamıştır. Öğrencilerin öğretmenlik programlarını tercih ederlerken açıkta kalmamak ve üniversiteli olabilmek için son tercihlerinde bir kurtarıcı olarak gördüklerini belirlemiştir¹⁸.

Bir meslek seçimi ile karşı karşıya kalan üniversite öğrencileri gelecekte maddi sıkıntılar yaşamak istememekte ve yaptıkları işlerinde mutlu olma beklentisi taşımaktadırlar. Üniversitelerin eğitim fakültelerinden yeni mezun olan öğretmen adayları ise, öğretmenlerin yaşadığı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

İnsanlar mesleki sorunlarını çözebilmek için ya bireysel çaba göstermekte ya da organize hareket etmektedirler. Ancak çok sayıda meslek için geçerli olan kamu görevlilerinin ortak ekonomik, sosyal ve mesleki hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi için oluşturulan sendika ve konfederasyonlar, 1982 Anayasası ile öğretmenler için de yasaklanmıştır. Ancak Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olma girişimleri sonucunda birliğe üye ülkelerin koyduğu kurallara uyma zorunluluğu, çalışanların sendika ve konfederasyona üye olma hakkını tekrar elde etmelerini sağlamış ve Anayasa'da değişiklik yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

25.06.2001'de Anayasa'da yapılan değişiklikle, öğretmenler de sorunlarının çözümü için sendika ve konfederasyon haklarını yeniden elde etmişlerdir¹⁹. Konfederasyon ve sendika hakkı verilmeyen zamanlarda öğretmenler, yaşadıkları sorunlarını ya meslekten ayrılarak ya da 657 sayılı devlet memuru kanununa aykırı olmasına rağmen statüsü daha düşük, öğretmenlikle ilgisi olmayan ikinci bir iş yaparak çözmeye çalışmışlardır. Örneğin ders saatleri dışında garsonluk, şoförlük,

¹⁸ Galip Karagözoğlu, "Yüksek Öğretime Geçişte Öğretmenlik Mesleğine Yönelme," Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1987, Sayı: 2, s. 34, 35.

¹⁹ T.C. Resmi Gazete, Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu, 25.06.2001, Kanun No: 4688. Sayı: 24460, s. 2.

tezgahtarlık, gişe memurluğu gibi işlerde çalışarak ek gelir sağlamak zorunda bırakılmışlardır²⁰. Bu işler öğretmenlikle doğrudan bağdaşmadığı gibi toplumda da öğretmenin sosyal statüsüne önemli ölçüde zarar vermekte, öğretmenin itibarını sarsmaktadır.

Devlet okullarında çalışan öğretmenlerin ekonomik sıkıntılarla baş edebilmek için izledikleri başka bir yöntemde, özel ders vermek veya özel eğitim kurumlarında ders saati karşılığında çalışmaktır. Ancak tüm öğretmenlerin böyle bir imkanı bulunmamaktadır. Genellikle Fizik, Kimya, Biyoloji, Matematik gibi üniversite sınavında ağırlığı olan branş öğretmenleri ile yabancı dil öğretmenleri özel ders verme imkanına sahiptirler.

Öğretmenleri ikinci bir işte çalışmaya zorlayan sebepler, Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisiyle de uyumludur. Maslow, teorisinde insanların neden çalışmak zorunda olduklarını insanların biyolojik, sosyal ve psikolojik varlık olmalarına bağlamıştır. Ona göre insanlar varlıklarını sürdürebilmek için bir takım ihtiyaçlarını gidermek yönünde davranışlarda bulunacaktır. İnsanları davranışa iten sebepleri de Maslow, doyurulmayan ihtiyaçların motive edici etkisi olarak açıklamıştır. Eren'in (1993) Maslow'un Teorisine yer verdiği eserinde, İnsanlar iki tür ihtiyacın etkisi altında davranış gösterirler. Bunlar: Alt seviyedeki , fizyolojik ihtiyaçlar ve üst seviyedeki, sosyal ihtiyaçlardır. Alt seviyedeki ihtiyaçlar: Susuzluk, yeme, güvenlik, uyku, dinlenme, barınma ve neslini devam ettirmedi. Üst seviyedeki ihtiyaçlar: Sevgi, ait olma, takdir ve saygı, kendini gerçekleştirme, estetikdir. Maslow'un teorisine göre, alt seviyedeki ihtiyaçlar giderilmeden, üst seviyedeki ihtiyaçların motive edici etkisi bulunmamaktadır. Çünkü alt seviyedeki ihtiyaçların yaşamsal önemi olduğu vardır²¹.

Öğretmen de, diğer meslek sahipleri gibi yaşamını sürdürebilmek için alt seviyedeki ihtiyaçlarını öncelikle gidermek zorundadır. Ancak diğer insanlardan farklı olarak entelektüel seviyesini devam ettirebilmek hatta geliştirebilmek için eğitimle ve bilimle ilgili her türlü gelişmeyi, yenilikleri de takip etmesi gerekmektedir. Eğer öğretmenler, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisinde açıkladığı üst seviyedeki ihtiyaçlarını gideremezse, toplum ve öğrencileri karşısında zor durumda kalabilir. Bu durum da onun, hayal kırıklığı yaşamasına, mesleğine karşı yabancılaşma duyguları taşımasına ve strese girmesine neden olur.

²⁰Tezcan,a.g.e.,s.377.

²¹ Erol Eren, Yönetim Psikolojisi, 4.b.s., İstanbul, Beta Basım Yayın,1993,s.27,28.

1.5. Stres

Stres, “Bireysel farklar ve psikolojik süreçler yoluyla gösterilen uyumsal bir davranım olup, kişi üzerinde aşırı psikolojik veya fiziksel baskılar yapan herhangi bir dış (çevresel) hareket, durum veya olayın, organizmaya yansıyan sonucudur”²².

Genel anlamda stres, “Psikolojik, sosyal, kültürel ya da fiziksel faktörlerin kişide oluşturduğu değişiklik durumudur. Aynı zamanda stres, organizmanın stres verici faktörlere gösterdiği, fizyolojik ve/veya psikolojik tepki anlamına da gelmektedir”²³.

Stres, tariflerinde genel anlamda organizmanın iç veya dış çevresindeki değişimler etkilidir. Bu değişimi doğuran sebepler, fiziksel ve psikolojik olarak iki kategoriye ayrılır.

Fiziksel sebepler: Bakteri ve virüslerin yol açtığı hastalıklar, ısı şartları aşırı sıcak veya aşırı soğuk, gürültü gibi nedenlerdir.

Psikolojik sebepler: Fiziksel sebeplerin neden olduğu psikolojik durumların dışında üzüntü, kaygı, yakın birinin ölümü, yalnızlık hissi gibi nedenlerdir²⁴.

Organizma, bir stres uyaranı karşısında kaldığında homeostatik yapısını (dengeli halini) sürdürmeye çalışır. Bu aşamada otonom sinir sistemine bağlı sempatik ve parasempatik sistemden, sempatik sistem faaliyete geçer. Sempatik sistemin tetiklenmesi (aktif), parasempatik sistemin bastırılması (aktif olmaması), organizmanın değişen stresli duruma uyum sağlamasına yönelik fizyolojik faaliyetlerdir. İnsan bir stres uyaranına maruz kaldığında organizmada fizyolojik değişiklikler olur. Öncelikle adrenalinin kandaki miktarı artar, adrenalin salgısının artması kalbin dakikadaki vuruş sayısını yükselterek kalbin daha fazla kan pompalamasına neden olur, solunum hızlanır, ter bezleri aktifleşir, tükürük bezi salgısı azalır, sindirim sistemi faaliyetleri yavaşlar, hidroklorik asit salgısının kandaki miktarı artar (Bu hormonun aşırı miktarda üretilmesi midenin iç yüzeyine zarar vermektedir.). Bu durumun uzun sürmesi ve stresin kronik bir hal alması durumunda ise vücudun bağışıklık sistemi zayıflar, kişinin vücut direnci azalır ve ufak enfeksiyonlar bile ciddi hastalıklara hatta kansere bile yol açabilir²⁵.

²² İnci Artan, *Örgütsel Stres Kaynakları ve Yöneticiler Üzerinde Bir Uygulama*, İstanbul, Özgün Matbaacılık, 1986, s.39.

²³ Ahmet Çelikkol, *Çağdaş İş Yaşamında Ruh Sağlığı*, 1.b.s., İstanbul, Alfa yayınları, Mart 2001, s.165.

²⁴ Arık, a.g.e., s.177.

²⁵ Zeyyat Sabuncuoğlu, Melek Tüz, *Örgütsel Psikoloji*, 1.b.s., Bursa, Ezgi Kitabevi, 1995, s.151.

Strese karşı organizmada cereyan eden değişimleri ve organizmanın strese karşı tepkisini araştıran Hans Selye, Genel Adaptasyon Sendromu (General Adaptation Syndrome, G.A.S.) teorisini ortaya atmıştır. Acar'ın (1999), Selye'den aktardığı teoriye göre, Organizma stresle başa çıkmak için üç evrede tepki gösterir. Birinci evre: Alarm reaksiyonudur. Bu dönem organizmanın dış stres uyaranını tehdit olarak algıladığı durumdur. Organizma bu dönemde şoka veya kontra şoka girer. İkinci evre: Direnç dönemidir. Vücudun direnci normalin üzerine çıkar. Stres uyaranı ile baş edebilmek için organizma fizyolojik olarak değişim gösterir. Üçüncü evre: Tükenme dönemidir. Stres uyaranı uzun süre varlığını ve etkisini koruduğunda, organizmanın direnci azalmaya başlar. Vücuttaki fizyolojik denge normal seviyesine dönmediği için bağışıklık sisteminde (immün sistem) yıpratıcı etkisi olur. Vücudun direnci azalmaya başladığı için, en küçük enfeksiyon halleri bile çok ciddi hastalıklara hatta ölüme bile neden olabilir²⁶.

Stres, insanlarda gerginliğe yol açar ve insanlar bu gerginlik halinden kurtulmak için ya doğrudan stres yapıcıları ortadan kaldırmaya çalışırlar ya da farklı yöntemlerle stresin etkisini azaltıcı yöntemlere baş vururlar. Bu yöntemler kişinin stresle baş etmesini sağladığı gibi strese karşı direnç kazanmasını da sağlayabilir. Örneğin: Spor yapmak, müzik dinlemek, egzersiz yapmak, yoga yapmak, çeşitli hobilerle uğraşmak, v.b. Bunların yanında kişinin yakın çevresindeki insanlarla paylaşıcı etkileşim içinde bulunması kişiyi stresin tahrip edici etkisine karşı koruyucu etkide bulunur. Özellikle zamanının büyük kısmını yoğun iletişim ve etkileşim içinde geçiren meslek üyeleri, stres ve tatminsizlikle başa çıkmada yakın çevrelerindeki insanlardan destek sağlayabilirler.

1.5.1. İş Stresi ve Öğretmenlerle İlgili Stres Araştırmaları

İş stresi, "her iş yerinin kendine özgü ortamı içinde ortaya çıkan sorunlar olarak tanımlanmaktadır. Bu sorunlar: İş yerindeki fiziksel yapıdan (Havalandırma, Işıklandırma, Gürültü, Teknolojik imkanlar v.b.), iş yükünden, iş yoğunluğundan, işin monotonluk düzeyinden, rol belirsizliğinden, rol çatışmasından, amirlerle

²⁶ Acar Baltaş, Zuhale Baltaş, Stres ve Başa Çıkma Yolları, 19.b.s., İstanbul, Remzi Kitabevi, Mart 1999, s.26,27.

ilişkilerden, iş arkadaşlarıyla olan ilişkilerden, terfi imkanlarından, kararlarda söz sahibi olma durumlarından v.b. olarak sıralanabilir”²⁷.

Erdoğan’a (1996) göre ise İş stresi, “kişinin işi ve iş ortamını algılaması ile ilişkilidir. Belli bir iş bir çalışanda strese neden olurken bir başkasında strese neden olmayabilir”²⁸.

İş stresi ile ilgili yapılan bu tanım ve açıklamalarla birlikte öğretmenlerin yaşadığı stresle ilgili olarak Ünal (1999), Kyricaou ve Sutcliffe’in araştırmasından yararlanarak Öğretmen stresini, “Öğretmenlerin işlerinin çeşitli ve karmaşık olması ve çok farklı rolleri üstlenmeleri nedeniyle ortaya çıkan öfke, gerginlik, heyecan, bunalım gibi duyguların ortaya çıkardığı olumsuz etkiye sahip tepki” olarak tanımlamıştır²⁹.

Günlük yaşamda herkes, yaptığı işe bağlı olarak stresi bir şekilde yaşar. Trafik polisi trafikte, Öğrenci sınıfta, Cerrah ameliyathanede, Öğretmen sınıfta v.b. İnsanın yaşamında iş hayatı önemli bir süreyi işgal eder. Bu nedenle iş hayatı, kişi için başlı başına strese neden olabilmektedir.

İş stresinin iş görende ne gibi etkilere yol açtığıyla ilgili olarak Sabuncuoğlu ve Tüz (1995), Yerkes ve Dadson’ın 1908 yılında yaptıkları araştırmadan yararlanarak belli bir noktadan sonra artan stresin performans ve etkinlikte düşmeye yol açtığını ve bu durumun sonucunda iş görenin çeşitli nedenlerden dolayı sık sık iş değiştirdiğini, işe devamsızlık yaptığını, isteksizce ve sorumsuzca davrandığının altını çizmişlerdir³⁰.

Öğretmenler de işlerinden dolayı stres yaşamaktadırlar. Ancak değişik kültürel, politik ve toplumsal yapı nedeniyle farklı bölgelerde görev yapan öğretmenler için stres faktörleri ve stres düzeyi farklı olabilmektedir.

Litt ve Turk, 1985’de Amerikan öğretmenleri üzerinde yaptıkları araştırmada, “Yetersiz ücretleri, öğretmenlik mesleğinin aşağı statüde olmasını, fazla kırtasiyecilik ve hoşnutsuzluğu, öğretmen-yönetici ilişkilerini, öğretmenlerin

²⁷T.A.Beehr, J.E.Newman, “Job Stress, Employee Health And Organisational Effectiveness”, *A Fact Analysis Model And Literature Review Personal Psychology*, 31,1978,s.665-699.

²⁸İlhan Erdoğan, *İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış*, Yay.No:266, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları,1996, s.289.

²⁹ Ünal, a.g.e., s.366.

³⁰ Sabuncuoğlu, Tüz, a.g.e.,s.153,154.

yüklendikleri rol ve okul ortamını, işi kabullenme ve benimsemeyi” stresin en önemli nedenleri olarak saptamışlardır³¹.

Smith ve Bourke’un (1992), Avustralya’nın New South Şehrine bağlı Wales Hunter’da yaptıkları araştırma öğretmen stresiyile ilgili olarak Litt ve Turk’un araştırma sonuçlarından farklıdır. Smith ve Bourke, “Öğretimin çeşitli yönleri, algılanan iş yükü, kişisel gerilimlerden kaynaklanan stres ve çatışma, zaman baskısı, öğrenci ve sınıf şartları, ödül ve kabul olmayışını” öğretmen stresinin karakteristik özellikleri olarak belirlemişlerdir³². Bu sonuçlara personelle ilişkileri de ekleyen Cooper ve Kelly (1993), İngiltere’de değişik kademede çalışan öğretmenlerin meslek streslerinin belirlenmesi için yaptıkları çalışmada, meslek stresinin ve ruh sağlığının 2 önemli kaynağı ve belirleyicisinin iş yükü ve personelle ilişkiler olduğunu öne sürmüşlerdir³³.

Öğretmenlerde strese neden olan bir başka faktörle ilgili olarak Cormick ve Solman (1997), Avustralya’nın New South Wales şehrinde yaptıkları çalışmada, öğrenci yaramazlığının öğretmen üzerinde strese neden olabileceğinin altını çizmişlerdir³⁴. Cormick ve Solman gibi, stresin büyük bir kısmının öğrencilerden kaynaklandığını ortaya koyan Montalvo ve Arkadaşları (1995), “Öğrencilerden kaynaklanan aksaklıklar, öğrencilerin öğrenmeye karşı tutumu, öğretmenlerin aldığı maaşın azlığı, her bir öğrenciye yeterince zaman ayıramama, planlama ve hazırlık için yeterince zaman olmaması” öğretmenlerin yaşadığı yüksek düzeyli stres kaynakları olarak belirlemişlerdir. Ayrıca Montalvo ve Arkadaşları, öğretmenlerin stres kaynakları arasında gösterdikleri öğrencileri, aynı zamanda %97 oranında en önemli tatmin kaynağı olarak da gösterdiklerini belirlemişler³⁵.

³¹D.Mark Litt,C.Denis Turk, “Sources of Stress Prevalance, Sources And Dissatisfaction in Experienced High School Teachers”, *Journal Of Educational Research*, 1985, 78, 3, January-February.

³²Max Smith,Sid Bourke, “Teacher stress: Examining A Model Based On Context, Workload, And Satisfaction”, *Teaching and Teacher Education*, 1992 Feb; Vol 8(1):31-46.

³³L.Cary Cooper, Mike Kelly, “Occupational Stress in Head Teachers, A National U.K.Study”, *British Journal of Educational Psychology*, 1993 Feb; Vol 63 (1):130-143.

³⁴John Mc Cormick, “An Attribution Model For Teachers, Occupational Stress And Job Satisfaction in A Large Educational System”, *Work and Stress*, 1997 Jan-Mar; Vol 11(1):17-3.

³⁵Alfredo Montalvo,H.Jeffrey Bair,Myron Boor, “Teacher’s Perception Of Occupational Stress Factors”, *Psychology Reports*, 1995 Jun; Vol 76(3, Pt 1):846.

Manthei ve Arkadaşları (1996), Yeni Zelanda’da yaptıkları araştırmada öğrenci yaramazlığının yanı sıra “aşırı zaman taleplerini, emeğinin karşılığını tam alamamayı” iş stresiyle ilişkili bulmuşlardır³⁶.

Bu araştırmalardan farklı olarak Şeker (1995), İzmir’de lise öğretmenlerinin stres kaynaklarına ilişkin algılarının belirlenmesi amacıyla yaptığı araştırmada, Maaşların düşük olmasını, öğretmenlik mesleğinin saygınlığının düşmesini, öğrencilerin ilgisizliğini, iş yükünün fazla olmasını, Hükümetin kararlı bir eğitim politikası izlememesini, Ayrıca dernek, sendika mesleksel örgütlerin yetersiz oluşunu stresin nedenleri olarak sıralamıştır³⁷. Bunların yanında “sınıfların kalabalık olması, araç-gereç eksikliği, çalışma ortamının gürültülü olması” Tufan (1997) tarafından³⁸, “Ücret yetersizliği, yorgunluk, uykusuzluk ve gerginlik” de Demir(1997) tarafından önemli stres kaynakları olarak belirlenmiştir³⁹.

Stres araştırmaları kadar stresin demografik değişkenlerle ilişkisini ele alan araştırmalarda da birbiriyle farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Öğretmenlik mesleğinde okul türünün, yaşın, cinsiyetin, medeni durumun, eğitim durumunun, bu okulda çalışma süresinin, öğretmen olarak çalışılan yerlerin, çalışma süresinin, branşın, oturma-barınmanın iş stresi, iş tatmini ve algılanan sosyal destekle ilişkisi olabileceği çeşitli araştırmalarda ele alınmıştır. Örneğin; Özdayı (1990), Okul türüne göre; Resmi Liselerde çalışan öğretmenlerin stres düzeylerinin yüksek olduğunu, Özel Liselerde çalışan öğretmenlerin stres düzeylerinin düşük olduğunu, Cinsiyet değişkeni bakımından, stresle anlamlı bir farklılık bulunmadığını, Yaş değişkenine göre, Resmi liselerde çalışan 31-40 yaş arasındaki öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan 41 yaş ve üzerindeki öğretmenlerin en çok stres yaşayan yaş grupları olduğunu, Resmi liselerde 21 yıl ve üzerinde çalışanların en stresli grup olduğunu, Medeni durum bakımından, bekar ve dul öğretmenlerin, evli öğretmenlere göre en

³⁶ Robert Manthei etc., “Teacher Stress in Intermediate Schools”, *Educational Research*, 1996 Spr; Vol 38(1):3-19.

³⁷ Neşe Şeker, “Lise Öğretmenlerinin Stres Kaynaklarına İlişkinin Algıları Ve Sınıf Atmosferi Arasındaki İlişkiler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1995, s.74.

³⁸ Şule Tufan, “Ankara İli Çankaya İlçe Merkezi’ndeki Devlet ve Özel Liselerde Görevli Öğretmenlerin İşlerinde Stres Yaratan Etmenler ve Bunlarla Başa Çıkma Yolları Konusundaki Görüşleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Haziran, 1997, s.76.

³⁹ Kamile Demir, “Ortaöğretim Okullarında Yönetici ve Öğretmenlerin İş Stresi (Edirne İli Örneği)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997, s.iii.

stresli grup olduğunu, Branşa göre, Resmi liselerde Yabancı dil öğretmenleri, Özel liselerde ise fen bilgisi öğretmenlerinin en stresli gruplar olduğunu öne sürmüştür⁴⁰.

Tufan'da Devlet ve Özel lisede çalışan öğretmenlerin stresle demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelediği araştırması, Özdayı'nın araştırma bulgularıyla tutarlıdır. Tufan, Devlet liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında stres yaratan etmenler konusunda anlamlı farklılıklar olduğunu belirlerken, stres'in cinsiyet, branş ve kıdemle ilişkisinde anlamlı bir farklılık bulamadığının altını çizmiştir⁴¹.

Bu araştırma sonuçlarından farklı olarak Ushasree ve Arkadaşları (1995), iş stresinin büyük miktarının erkeğe özgü olduğunu altını çizerken, iş stresinde yaş farklılıklarının etkisi olmadığını vurgulamışlardır⁴².

Hui ve Chan (1996), da branşlara göre, Rehber öğretmenleri, cinsiyet ve yaşa göre ise, Bayan öğretmenlerle, daha genç öğretmenlerin daha çok stres yaşadıklarını belirlemişlerdir⁴³.

1.5.1.1. İş Stresini Araştırmak İçin Kullanılan Ölçekler

Öğretmenlerin iş stresini ölçmek için ilk ölçek Kiyraciou ve Sutcliffe tarafından 1978'de 51 madde halinde geliştirilerek, İngiltere'de öğretmenler üzerinde kullanılmıştır⁴⁴. Furnham ve Payne (1987), Kiyraciou ve Sutcliffe tarafından geliştirilen bu ölçeği, Hindistan'daki öğretmenlerin iş streslerini ölçmek için Hint toplumuna uyarlayarak 36 madde halinde kullanmışlardır⁴⁵.

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde öğretmenlerin iş stresi ve iş tatminleriyle ilgili doktora tezi yapan Nurhayat Özdayı (1990), Furnham ve Payne'in

⁴⁰ Nurhayat Özdayı, "Resmi ve Özel Liselerde Çalışan Öğretmenlerin İş Tatmini ve İş Stresinin Karşılaştırmalı Analizi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s.353-357.

⁴¹ Tufan, a.g.e., s.76.

⁴² S.Ushasree, B.V.Reddy Seshu, P.Vinolya, "Sex And Sex Role, Job Stress And Satisfaction, 20-39 vs 40-60 Yr. Old High School Teachers in India", *Psychological Studies*, 1995 Jul; Vol 40(2): 72-76.

⁴³ E.Hui, W.David.Chan, "Teacher Stress And Guidance Work in Hong Kong Secondary School Teachers", *British Journal of Guidance and Counselling*, 1996 Jun; Vol 24(2): 199-211.

⁴⁴ C.Kyriacou, J.Sutcliffe, "Teacher Stress Prevalence, Sources And Symptoms", *British Journal of Educational Psychology*, 48, 1978.

⁴⁵ Adrian Furnham, Monica Payne, "Dimensions of Occupational Stress in West Indian Secondary School Teacher", *British Journal of Educational Psychology*, 57, 1987, s.141-150.

Hindistan'da kullandıkları ölçeği Türk toplumuna uyarlayarak 41 madde halinde geliştirerek araştırmasında kullanmıştır⁴⁶.

İş stresiyle ilgili olarak Türkiye'de yapılan araştırmalarda araştırmacıların farklı stres ölçekleri kullandıklarını görüyoruz.

Şeker, 1995'de Lise öğretmenlerinin stres kaynaklarını araştırmak için İzmir, Aydın ve Denizli'de yaptığı araştırmasında, Skovholt, Açıkgoz ve Açıkgoz tarafından 1994'de geliştirilen Minnesota Öğretmen Gerilimi Envanterini kullanırken⁴⁷, Demir, 1997' de Edirne'de yaptığı araştırmasında yönetici ve öğretmenlerin iş stresini anket formları ile belirlemeye çalışmıştır⁴⁸. Tufan da 1997'de Ankara'da öğretmenlerin işlerinde stres yaratan etmenleri araştırdığı çalışmasında veri toplama aracını kendisi geliştirmiştir⁴⁹.

Burada belirtilenlerin dışında stres ölçeği, olarak araştırmalarda yaygın olarak kullanılan Spielberger'in (State-Trait Anxiety Inventory) Kaygı Envanteri de vardır. Ancak Spielberger'in geliştirdiği envanter durumluk ve sürekli kaygıyı ölçmektedir⁵⁰. Bu araştırma, öğretmenlerin kaygı düzeylerinin belirlenmesine yönelik olarak yapılmadığından, öncelikle öğretmenlerle yapılan araştırmalarda kullanılan stres ölçekleri incelenmiştir.

Öğretmenlerin iş stresini inceleyen araştırmalarda kullanılan ölçeklerin birbirinden farklı olmasına rağmen elde edilen sonuçların çok sayıda ortak yanı olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalardan ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında; Stres, Öğretmenlerde etkililiği ve verimliliği olumsuz etkileyerek, azaltan önemli bir etken olarak ortaya konmaktadır.

Çalışan için stres kadar önemli bir faktör de işine karşı tutumudur. İşgören'in işine verdiği önem, değer, duygu ve düşünceler etkinlik ve performansla yansımaktadır. İnsanın yaptığı işten memnuniyet duyması, performansını artırdığı gibi verimliliğini de artırır. İnsanın tutum ve davranışına doğrudan etkide bulunan işle ilgili içsel düşünce ve tutumların da değerlendirilme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Çalışanın işiyle ilgili tutumları da tatmin ve tatminsiz olmasına yol

⁴⁶Nurhayat Özdayı, "Resmi ve Özel Liselerde Çalışan Öğretmenlerin İş Streslerinin Karşılaştırılması", Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, İstanbul, No:5, 1993, s.114.

⁴⁷Şeker, a.g.e., s.26.

⁴⁸Demir, a.g.e., s. iii.

⁴⁹Tufan, a.g.e., s.i.

⁵⁰Necla Öner, Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler, Bir Başvuru Kaynağı, 3.b.s., Yay.No:584. İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1997, s.365.

açabilir. Ayrıca iş görenin işinden doyum sağlaması yada doyumsuz olması onun performans ve verimliliğine etkide bulunabilir.

1.6. Tatmin ve İş Tatmini

“Tatmin, davranışlarımıza neden olan gereksinmelerimizin en üst düzeyde giderilmesidir”⁵¹.

Tatmin ve doyum eş anlamlı sözcükler olduğundan, bu araştırmada her iki sözcük dönüşümlü olarak kullanılacaktır.

İş tatmini ile ilgili olarak yapılan tanımlara bakıldığında, Dalgan’ın (1998), Gilmer’den aktardığına göre, “İş tatmini ya da tatminsizliği, bireyin işine, işi ile ilgili faktörlere ve genel olarak yaşama karşı tutumlarının sonucudur”⁵².

Telman’a (1987) göre ise, iş tatmini, “insanın işindeki kazancı, terfisi, işin tabiatı, süpervizyon gibi bütün hislerini kapsar”⁵³.

Bu tanımlarda iş tatmini ile ilgili olarak, iş görenin işiyle ilgili tutumları, iş ve iş görenin uyumu vurgulanmaktadır. Yapılan araştırmalar, öğretmenlik mesleği için de bu durumun geçerli olduğunu göstermektedir. Minibaş (1990), Öğretmenlerin tatmin düzeyi ile ilgili çalışmasında, iş tatmininin tek boyutlu bir kavram olmadığını, İşin çeşitli yönlerinin; İş idaresi, süpervizyon, ücret, çalışma koşulları gibi objektif özelliklerin yanı sıra öğretmenlerin gereksinimleri, istekleri ve beklentilerinin iş tatminini etkilediğini belirtmiştir⁵⁴.

İş gören için tatmin kadar önemli olan bir diğer unsur da tatminsizliktir. Aile, okul, iş hayatı ve çeşitli derneklerle ilgili örgütlerde değişik roller üstlenen insan, ihtiyaçlarını tatmin etmek için uğraşıda bulunacaktır. İstediklerini elde eden ve ihtiyaçlarını gideren bir kimse tatmin sağlayacak, psikolojik yönden rahata kavuşacaktır. Eğer insan uğraşları sonucunda isteklerini ve ihtiyaçlarını gideremezse tatminsiz olacak ve moral bozukluğunun getirdiği psikolojik bozukluğu yaşayacaktır. İş tatminsizliği; “İş ile ilgili şikayetler sonucunda ortaya çıkan olumsuz tutumlardan, işin yapılış koşullarına bağlı şikayetlerden, emek karşılığı elde edilen maddi kazancın

⁵¹ Ali Balcı, “Eğitim Yöneticisinin İş Doyumu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1985, s.51.

⁵² Zuhâl Dalgan, “Okul Öncesi ve Sınıf Öğretmenlerinin İş Tatmini ve Öğretmen Tutumlarının Karşılaştırılması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998, s.6.

⁵³ Nursel Telman, “İş Tatminsizliği ve Yabancılaşma Duygusu ile Olan İlişkisi”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1987, s.19.

⁵⁴ Jale Minibaş, “Özel ve Devlet İlkokullarında Görev Yapan Öğretmenlerin İş Tatmin Düzeyi ve Bu Düzeyin Frustrasyon Karşısında Gösterilen Tepki Tipi ve Agresyon Düzeyi ile İlişkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990, s.4.

yetersizliklerinden, İş'den kaynaklanan takdir görmeme, olumsuz sosyal statüden kaynaklanmaktadır"⁵⁵.

Araştırmaların ortaya koyduğu bulgulardan iş tatminsizliğinin, çalışanlar üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu görülmektedir. Çalışan, hangi meslekten olursa olsun tatminsizlik iş de verimsizliğe, iş'le ilgili şikayetlere ve psikolojik sorunlara yol açmaktadır.

1.6.1. Öğretmenlerle İlgili İş Tatmini Araştırmaları

İş tatmini ve tatminsizliğinin üretime ve verimliliğe etkilerini gösteren araştırmalar neticesinde yöneticiler, çalışanların tatmin düzeylerini yüksek tutarak, tatminsizliğe neden olan faktörleri azaltmak veya gidermek ihtiyacı hissetmişlerdir. Çalışanın işinden aldığı tatmin onun üretim davranışına doğrudan yansıdığı için göz ardı edilemez.

Eğitim alanında da iş tatmini ve iş tatminsizliği aynı anlamda değer taşımaktadır. Öğrencilerin başarılı olmasında, eğitimin amacına ulaşmasında öğretmenlerin işlerinden yeterince tatmin sağlamalarının etkisi vardır. İş tatminin aksine öğretmenlerde iş tatminsizliği isteksizliğe, öğrencilerde başarısızlığa, verimin düşmesine ve sonuç olarak eğitimin amacına ulaşmamasına yol açacaktır.

Öğretmenlerin doyumları üzerine yapılan araştırmalar iş tatmininin önemini ortaya koyan sonuçlar vermektedir.

Özdayı (1990), Resmi ve Özel lisede çalışan öğretmenlerin iş tatminlerini incelediği araştırmasında, Özel okulda çalışan öğretmenlerin, Resmi okulda çalışan öğretmenlere göre anlamlı olarak daha doyumlu olduklarını belirlerken, iş tatmini ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, Kadın öğretmenlerin, erkeklere göre daha tatminli olduğunu, Evli olan öğretmenlerin, bekar ve dul öğretmenlere göre daha tatminli olduğunu, Resmi liselerdeki çalışan öğretmenler arasında, 41 yaş ve üzerindeki öğretmenlerin daha doyumlu olduğunu, Buna karşılık, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında 20-25 yaş arasındaki öğretmenlerin daha tatminli olduğunu, Resmi liselerde çalışan öğretmenler arasında üniversite mezunu öğretmenlerin daha çok tatmin aldığını, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında ise yüksek okul mezunu öğretmenlerin daha tatminli olduğunu, Resmi liselerde çalışan öğretmenler arasında 21 yıl ve üzerinde çalışan öğretmenlerin daha doyumlu

⁵⁵ Eren, a.g.e., s.145.

olduğunu, Özel liselerde 6-10 yıl arasında çalışanların en tatminli olduğunu, Resmi liselerde çalışan yabancı dil öğretmenlerinin en doyumlu olduğunu, Özel liselerde ise, Yabancı dil ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin en doyumlu olduklarını öne sürmüştür⁵⁶.

Aydınay'ın (1996), Resmi, Özel, Yabancı Özel lise öğretmenleri arasında iş tatminiyle ilgili yaptığı araştırmasının okul türüyle ilgili bulguları Özdayı'nın araştırmasıyla uyumludur. Aydınay, iş tatmininin okul türüne göre değişebildiğinin altını çizerek, Resmi liselerde çalışan öğretmenlerin, ücret, amir ve genel iş tatmini bakımından Özel ve yabancı özel liselerde çalışan öğretmenlere göre tatmin düzeylerinin anlamlı derecede düşük olduğunu belirlerken, kadın öğretmenlerin iş tatmininin iş arkadaşları ile ilgili özellikler alt boyutu bakımından erkek öğretmenlere göre tatminlerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Ancak Aydınay, Özdayı'dan farklı olarak 41 ve üzeri yaş grubundaki öğretmenlerin 20-30 yaş grubundaki öğretmenlere göre daha fazla doyumlu olduklarını, medeni durum, mesleki kıdem ve branşla iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki olmadığını vurgulamıştır⁵⁷.

Dixit (1993), Özdayı ve Aydınay'ın cinsiyet ve iş tatmini arasındaki ilişkiyle uyumlu olarak kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre daha tatminli olduklarını belirlerken, aynı zamanda kadın öğretmenlerin, öğrenci ve çalışma arkadaşlarıyla daha iyi dostça ilişkiye sahip olduklarını da tespit etmiştir⁵⁸.

Karagöl'de (1997) şimdiye kadar açıklanan araştırma bulgularıyla uyumlu olarak, evli öğretmenlerin bekar ve dul öğretmenlere göre daha tatminli olduklarını, mesleki deneyim bakımından da 5 yıldan daha az çalışan öğretmenlerin, 5 yıldan daha fazla çalışan öğretmenlere göre daha fazla tatminli olduklarını vurgulamıştır. Ancak Karagöl, önceki araştırmaların tersine iş tatmini ile kadın ve erkek öğretmenler arasında bir farklılık olmadığını da altını çizmiştir⁵⁹.

Bu bulguların tersine Cooper ve Kelly (1993), İlkokul ve ortaokullarda görev yapan bayan baş öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre önemli oranda daha yüksek

⁵⁶ Özdayı, a.g.e., s. 347-350.

⁵⁷ Ayşin Aydınay, "İş Tatmini ile Denetim Odağı Arasındaki İlişki (Resmi, Özel, Yabancı Özel Lise Öğretmenleri Üzerinde Yapılmış Bir Araştırma)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1996, s.132.

⁵⁸ Meera Dixit, "Effect Of Sex Variable On Different Factors Of Job Satisfaction Among Primary Teachers", *Indian Journal Of Psychometry And Education*, 1993 Jan; Vol 24(1):11-15.

⁵⁹ Kemal Karagöl, "Job Satisfaction of English Native Speaking teachers in İstanbul", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997, s.92-95.

iş tatminsizliği yaşadıklarını bulurken, Erkek öğretmenlerin daha çok akıl hastalığı yaşadıklarını belirlemişlerdir⁶⁰.

Bu araştırmalardan farklı olarak, Ushasree ve Arkadaşları (1995), İş tatmininin herhangi bir bağımsız değişken tarafından etkilenmediğinin altını çizerken⁶¹, Hossain'de (1992), Bangladeş'te 50 devlet ve 50 Özel okulda çalışan öğretmenle yaptığı araştırma sonucunda, Devlet okulunda çalışan öğretmenlerin iş tatmin düzeyini, Özel okulda çalışan öğretmenlerden daha fazla olduğunu bulmuştur. Ayrıca Hossain, İş tatminsizliğinin en önemli nedenlerini, Özel okulda çalışan öğretmenlerde, iş güvensizliği, yönetimin etkisi altında kalma ve düşük aylık olarak tespit ederken, Devlet okulunda çalışan öğretmenlerde, düşük aylık, demokratik olmayan koşullar, terfi imkanlarının olmaması ve kötü çalışma koşulları olarak saptamıştır⁶².

Hossain'in öğretmenlerde iş tatminsizliğine neden olan faktörlerle ilgili olarak yaptığı tespitlerin dışında, Travers ve Cooper (1993), İngiltere'de yaptıkları araştırmada, okul yapısı ve yönetimden kaynaklanan iş baskısı, statü ve teşviğin olmamasını öğretmenlerde iş tatminsizliğine neden olan faktörler olarak belirlemişlerdir⁶³.

Bu araştırmalardan ayrı olarak Shann (1998), Amerika'da yaptığı araştırmada öğretmen tatmini üzerinde başka bir faktörün etkisi olduğunu belirlerken, Montalvo ve Arkadaşlarının araştırma sonuçlarıyla da uyumlu sonuçlar elde etmiştir. Shann, Öğretmen öğrenci ilişkilerini tatminin önemi açısından en kapsamlısı olarak tespit ederken, öğretmen-öğretmen ilişkilerinin daha tatminsiz olduğunu öne sürmüştür⁶⁴.

Hill'de (1994) yaptığı araştırmasında, Shann ve Montalvo'nun araştırma sonuçlarıyla paralel olarak, öğretmenlerin, öğrencilerle ilişkilerden ve işlerinde sağladıkları otonomiden tatmin elde ettiklerini belirlemiştir. Hill, Öğretmenlerin iş tatminsizliğini ise, Hossain, Travers ve Cooper'den farklı olarak çoğunlukla kırtasiyecilik, işlerinde aşırı yük hissetme ve düşük statü olarak açıklamıştır⁶⁵.

⁶⁰ Cooper, Kelly, a.g.e., s.130-143.

⁶¹ Ushasree, a.g.e., s.72, 76.

⁶² Mosharrar Hossain, "Job Satisfaction of The Secondary School Teacher in Bangladesh: A Case Study in Dhaka City", *Journal of Behavioural Sciences*, 1992, Dec; Vol 3(2):15-31.

⁶³ Cheryl J. Travers, Cary L. Cooper, "Mental Health, Job Satisfaction And Occupational Stress Among U.K. Teachers", *Work And Stress*, 1993 Jul-Sep; Vol 7(3): 203-219.

⁶⁴ H. Mary Shann, "Professional Commitment And Satisfaction Among Teachers in Urban Middle", *Journal Education Research*, 1998, Nov-Dec; Vol 92(2):67-73.

⁶⁵ Tim Hill, "Primary Head Teachers: Their Job Satisfaction And Future Career Aspirations", *Educational Research*, 1994, Win; Vol 36(3): 223-235.

1.6.1.1. İş Tatmini Araştırmak Üzere Kullanılan Ölçekler

İş tatminiyle ilgili olarak yapılan araştırmalar, gözden geçirildiğinde (Minnesota Satisfaction Questionnaire, MSQ) Telman (1987), Minnesota iş tatmini ölçeğinin Weiss ve Arkadaşları tarafından 1967'de çalışanların iş tatminlerini ölçmek için 100 soruluk form halinde likert tipinde geliştirildiğini belirtmiştir⁶⁶.

Minnesota İş tatmini ölçeğinin, 20 alt boyuta sahip olması, aradan geçen uzun yıllara rağmen iş tatmini konusunda güvenilir ve geçerli sonuçlar vermesi nedeniyle bir çok araştırmada kullanılmış olması, diğer ölçeklere göre üstün taraflarıdır. Minnesota iş tatmini ölçeği, bu özellikleri nedeniyle bu araştırmada da kullanılmıştır.

Buraya kadar stres, tatmin, tatminsizlik, iş tatmini, ve iş tatminsizliği konularında öğretmenlerle ilgili araştırmalara ve bunların ölçülmesi ile ilgili bilgilere yer verildi. Bu parametreler, verimlilik ve etkililikte rol oynayan faktörlerdir. Ancak verimlilik ve etkililikte rol oynayan başka faktörler de vardır. Bunlardan algılanan sosyal destek, stres ve tatmin kadar önemli bir faktördür.

1.7. Sosyal Destek

Şahin'in (1999), Berrera, Ainlay, Cohen ve Wills,'den aktardığına göre, "Sosyal destek, sosyal desteğe gereksinim duyan bireye yardım edebilecek kişilerin sayısıdır. Cohen ve Wills, ise sosyal desteği kişinin sırlarını paylaşması, güven duyması ve kendisi açısından önemli biriyle bağ kurması" olarak tanımlamaktadırlar⁶⁷.

Sosyal destekle ilgili olarak yapılan tanımlarda kişinin çevresinden algıladığı desteğin niceliği kadar niteliğinin de önemli olduğu vurgulanmaktadır. Sosyal desteğin tanımında olduğu gibi işlevleriyle ilgili olarak da farklı görüşler vardır.

Şahin'in Fontana ve arkadaşlarından aktardığına göre, "Sosyal destek, olumsuz yaşam olaylarının fiziksel sağlık ve kendini iyi hissetme üzerinde olumsuz etkilerini azaltarak strese karşı tampon rol oynadığını belirtmektedir". Bir başka görüşe göre, Sosyal destek, olumsuz olayların neden olduğu stresin dışında her zaman gerekli olmaktadır. Bu hususta Berkman, araştırmasında sosyal ilişkinin olmamasını, kimsesiz olma durumunu ölüm nedenleri içinde risk faktörü olarak saymaktadır⁶⁸.

⁶⁶Telman, a.g.e.,s.151.

⁶⁷ Deniz Şahin, Sağlık Psikolojisine Giriş, Ed.: Ülgen H.Okuyuz, 1.b.s., Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları,1999, s.80,81.

⁶⁸ Şahin, a.g.e.,s.82-84

Bunların dışında sosyal destekle ilişkili başka bir kavram sosyal ağ'dır. Sosyal ağ, bireylere sosyal desteği iletmek için temel araçtır. Sosyal ağ, "kişi için önemli ve etkileşimde bulunduğu insanlardan oluşmaktadır" ⁶⁹. Bunlar; Eş, arkadaşlar ve iş çevresini kapsayabilir.

Gerek iş yaşamı olsun gerekse özel yaşam olsun, her insan birtakım güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Güçlüklerle baş edebilmede yakın çevrenin sağladığı destek, kişinin direncini artırabildiği gibi doğrudan güçlükleri ortadan kaldırmaya da yarayabilmektedir.

Sosyal destekle ilgili tanım ve kavramlar kadar önemli bir hususta, sosyal desteğin çeşitleri ve kaynaklarıdır. Sosyal desteğe ihtiyaç duyan kişinin, hangi kaynaktan, ne tür sosyal destek sağlayacağı önemlidir. Aşağıda sosyal destek kaynakları ve çeşitleri hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

1.7.1. Sosyal Destek Kaynakları ve Çeşitleri

Sosyal destek kaynakları, kişinin sosyal ilişkilerine ve içinde bulunduğu koşullara göre farklılık gösterir. Genel olarak sosyal destek kaynakları örgütsel ve kişisel olmak üzere iki grupta toplanabilir. Örgüt kökenli sosyal destek kaynaklarını, çalışma arkadaşları ve amirler oluşturmaktadır.

Cordes ve Dougherty'a göre (1993), meslektaş ve amirler yakın, dostça, destekleyici ve teşvik edici tutum, davranış içinde bulunduklarında, çalışanların kendine olan güvenleri artmakta ve sorunlarla başa çıkabilmek için yeni beceriler geliştirmekte daha cesur olmaktadır⁷⁰.

Bireyin yakın çevresi ve sosyal ilişkisi sonucunda, çalışma arkadaşları, iş dışı arkadaşları, amirler, müşteriler, eş, kardeş, anne-baba, akraba, komşu sosyal destek kaynağı olabildiği gibi kronik hastalığı olan bir hasta için eş, aile çevresi ve hastane personeli de (Doktor, hemşire, hasta bakıcı.) kişisel destek kaynağıdır.

Ailenin bir sosyal destek kaynağı olarak oynadığı rol, diğer destek kaynaklarına göre daha etkilidir. Çünkü aile, çocukluk döneminde sosyal ilişkilerin başladığı ilk ve önemli desteği sağlayan bir sistemdir. Ailenin bireye onay, kabul, takdir göstermesi, tutum ve davranışları sonucunda olumlu geri bildirim (feedback) vermesi kişinin

⁶⁹ Pınar Ünsal, Bir İş Ortamında Algılanan Sosyal Desteğin İşlevlerine, Kaynaklarına, Cinsiyet Ve Mesleğe Göre İncelenişi, IX. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmalar, 18-20 Eylül 1996 Boğaziçi Üniversitesi, Türk Psikologlar Derneği Yayınları No:15, 1998, s.317.

⁷⁰ C.L.Cordes, T.W.Dougherty, "A Review And An Integration of Research on Job Burnout", Academy of Management Review, 1993, 18(4), s.621,626.

özgüveninin gelişmesine, yaşamındaki engellere çözüm üretme becerisi geliştirmesine, insanlarla daha kolay sosyal ilişki kurmasına olanak sağlamaktadır.

Ailenin önemli bir sosyal destek kaynağı olduğuna dair Usluer (1989), yaptığı araştırmasında, aile üyeleri yardımsever ve destekleyici olduklarında, duygularını açıkça, direk ifade ettiklerinde ve etkileşimlerinde çatışma unsuru bulunmadığında, aile sisteminin stres yapıcı olay ve durumlara karşı tampon rol oynadığını, kişiyi aşırı stres, depresyon gibi hastalıklara karşı koruyup direnç kazandırdığını vurgulamıştır⁷¹

Yaşamın diğer evrelerinde de sosyal destek kaynaklarından yararlanabilmenin ruhsal ve bedensel sağlıklı olmayla yakın ilişkisi bulunduğu belirlenmiştir. Bu hususta, Torun'un (1995), Holahan ve Moos'dan aktardığına göre, "Sosyal destek kaynaklarının yetersiz olduğu durumlar, fiziksel rahatsızlıklara, psikosomatik yakınmalara, psikiyatrik bozukluklara yol açmaktadır"⁷².

İnsanların, sosyal destek kaynaklarından, sağladığı sosyal destek çeşitlerinin yapılan araştırmalar sonucunda 5 kategoride toplandığı belirlenmiştir. "Bunlar :

1. Araç desteği (Enstrümental support): Gerekli olan materyal, maddi ve hizmet verilmesi ile sağlanan destektir.
2. Sosyal arkadaşlık (Social companionship): Birlikte geçirilen boş zamanla sağlanan destektir.
3. Duygusal destek (Emotional support): Empatiye bağlı sevgi ve güven hissine dayanır.
4. Saygı desteği (Esteem support): Kişiyi sorunları ve eksiklikleriyle kabullenerek saygı göstermeye dayanır.
5. Bilgisel destek (Informational support): Problemlerle başa çıkmada gerekli maharetleri ve bilgiyi sağlamayı içerir"⁷³.

Sosyal destek çeşitlerinin hangisinin insan için daha çok önemli olduğu hususunda doğru yaklaşım; Sosyal destek türünün, sosyal destek ihtiyacı içindeki kişiye ve çevresel koşullara göre değiştiği şeklindedir⁷⁴.

⁷¹ S.Usluer, "The Realibility And the Validity of the Turkish Family Environment Questionnaire", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1989.

⁷² Alev Torun, "Tükenmişlik, Aile Yapısı ve Sosyal Destek İlişkileri Üzerine Bir İnceleme", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s.22.

⁷³ Seda Güngör, "Effects of Job Stressors And Social Support on Burnout in Turkish Sample", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul. 1997, s.10.

⁷⁴ Şahin, a.g.e., s.86,87.

1.7.2. Öğretmenlerle İlgili Sosyal Destek Araştırmaları

Okul içinden sağlanan sosyal desteğin, yararları ile ilgili bulgular elde eden Olson (1991), mesleğin ilk yılındaki 26-35 yaş arasındaki ilkököl öğretmenlerinde, tatmin hissi ve mesleki gelişmeyi etkilediğini, desteğin alternatifler içinden seçim imkanı sağladığını, ihtiyacı giderdiğini, kişiyi olumsuzluklara karşı koruduğunu öne sürmüştür⁷⁵.

Olson'un araştırmasından farklı olarak eğitimciler için sosyal desteğin hangi türünün daha önemli olduğunu araştıran, Littrell ve Arkadaşları (1994), Araç ve duygusal desteğin okula bağlılıkta en önemli belirleyici olduğunu tespit ederken, duygusal desteğin daha fazla ifade edildiğinin altını çizmişlerdir⁷⁶.

Bu araştırmaların dışında meslek gruplarının sosyal destekten yararlanma düzeyiyle ilgili olarak, Torun, 1995'de İstanbul ve çevresinde görev yapan farklı meslekten 71 öğretmen, 57 satış elemanı, 41 trafik polisi ve 41 laboranttan oluşan toplam 210 deneğin katılımıyla yaptığı araştırmada, öğretmen, satış elemanı, laborant ve trafik polisinin sosyal destekten aynı düzeyde yararlandığını vurgulamıştır⁷⁷.

Bir başka araştırmada Ünsal (1996), İngiltere'de bir üniversite'de öğretim üyeleri ve bölüm sekreterlerinin katıldığı araştırmasında, sosyal desteğin, algılanışında meslek farklılığı gösterirken cinsiyete dair önemli farklılıklar göstermediğini belirlemiştir⁷⁸.

1.7.2.1. Sosyal Desteği Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Literatür gözden geçirildiğinde, öğretmenler üzerine sosyal destekle ilgili çok sayıda araştırma yapılmasına rağmen, Türkiye'de sosyal destekle ilgili yapılan araştırmaların, hastalarla ve öğrencilerle yapıldığı görülmektedir. Bundan dolayı sosyal desteği ölçmek için kullanılan ölçekler de hastalara ve öğrencilere yönelik olarak geliştirilmiştir.

Eğitmenler üzerinde araştırma yapan Torun ve Ünsal'ın araştırmalarında kullandıkları ölçekler birbirinden farklıdır. Torun, Krespi'nin 1993'de depresyon

⁷⁵R.Margaret Olson, "Supportive Growth Experiences of Beginning Techers", *Alberta Journal of Educational Research*, 1991 Mar, Vol 37(1):19-30.

⁷⁶Peggy C.Littrell, S. Bonnie Billingsley, H.Lawrance Cross, "The Effects of Principal Support on Special And General Educators' Stress, Job Satisfaction, School Commitment, Health And İntent to Stay in Teaching", *Warren County Schools*, 1994, Vol. 15., VA, U.S.A.

⁷⁷Torun, a.g.e.,s.71.

⁷⁸Ünsal, a.g.e.,s.315.

hastalarıyla yaptığı araştırmada kullandığı sosyal destek ölçeğinden yararlanırken, Ünsal, üniversite öğretim üyeleri ve bölüm sekreterleriyle yaptığı araştırmasında 3 bölümden farklı sosyal destek kaynaklarını içeren bir ölçek geliştirmiştir. Her ikisinin kullandığı ölçek tam olarak öğretmenler üzerinde kullanılmadığından, bu araştırmada sosyal destekle ilgili olarak öğretmenlik mesleğinin ilgi, şefkat, özveri, duygusal paylaşım gerektirmesi nedeniyle, sosyal desteğin duygusal boyutunu ölçecek şekilde bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin madde içerikleri bir endüstri psikoloğuyla oluşturulmuştur. Ölçek sosyal desteğin duygusal boyutunu ölçecek şekilde 5 soru ve 5 sosyal destek kaynağından oluşturulmuştur.

1.8. Araştırma Problemleri

- 1) Anadolu lisesi öğretmenleriyle Özel lise öğretmenleri arasında iş tatmini düzeyi açısından anlamlı bir farklılık vardır.
 - a) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında iş tatmini açısından yaşla ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - b) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında iş tatmini açısından cinsiyetle ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - c) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında iş tatmini açısından medeni durumla ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - d) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında iş tatmini açısından çalışma süresiyle ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - e) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında iş tatmini açısından branş durumuyla ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
- 2) Anadolu lisesi öğretmenleriyle Özel lise öğretmenleri arasında iş stresi bakımından anlamlı düzeyde bir farklılık vardır.
 - a) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında iş stresi açısından yaşla ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - b) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında iş stresi açısından cinsiyetle ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.

- c) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında iş stresi açısından medeni durumla ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - d) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında iş stresi açısından çalışma süresiyle ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - e) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında iş stresi açısından branş durumuyla ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
- 3) Anadolu lisesi öğretmenleriyle Özel lise öğretmenleri arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından anlamlı düzeyde bir farklılık vardır.
- a) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından, yaşla ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - b) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından, cinsiyetle ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - c) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından medeni durumla ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - d) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından çalışma süresiyle ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.
 - e) Anadolu lisesi öğretmenleri ile Özel lise öğretmenleri arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından branş durumuyla ilgili anlamlı bir farklılık olması beklenir.

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU LİSESİ VE ÖZEL LİSE ÖĞRETMENLERİNİN İŞ TATMİNİ, İŞ STRESİ VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİ KARŞILAŞTIRMAK İÇİN YAPILAN ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izin doğrultusunda (Bkz:Ek:I), İstanbul ilinin Anadolu ve Avrupa yakasından popülasyonu temsil edebilme özelliği göz önüne alınarak seçilen 6 İlçedeki (Avrupa yakası: Beşiktaş, Beyoğlu ve Eminönü, Anadolu yakası: Kadıköy, Ümraniye ve Üsküdar) Anadolu Lisesi ve Özel Lisede çalışan öğretmenlerin gönüllü katılımıyla yapılmıştır.

2.1. Araştırmanın Yöntemi

İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izin alındıktan sonra Anket formları ve ölçekler (Kişisel bilgi formu, iş tatmini ölçeği, iş stresi ölçeği, algılanan sosyal destek ölçeği) adı geçen okullardaki öğretmenlere şahsen verilirken araştırmanın içeriği de anlatılmıştır. Bu anket formları ve testler öğretmenler tarafından uygun olan zamanda doldurulduktan sonra araştırmacıya geri verilmiştir.

Yapılan uygulamaları daha detaylı bir şekilde açıklayalım.

2.1.1. Araştırmanın Uygulanması

Bu araştırmaya başlamadan önce araştırmacı tarafından, 06.04.2000 tarihinde İstanbul Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğünden, İstanbul ilinin Anadolu ve Avrupa yakasındaki 6 İlçedeki (Kadıköy, Ümraniye, Üsküdar, Beşiktaş, Beyoğlu, Eminönü) Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan öğretmenlere yönelik Yüksek lisans tez çalışması yapılabilmesi için izin istenmiştir.

İstanbul Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü, tez çalışmasının belirtilen okullarda yapılabilmesi için 11.05.2000 tarihli resmi yazı ile onay vermiştir. İzin alınmasını müteakip, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü istatistik şubesinden 6 ilçedeki Anadolu lisesi ve Özel liselerin adres ve telefonları bir liste halinde alınmıştır. Listede isim ve telefonları belirlenmiş bütün Anadolu ve Özel liselere

telefon edilerek, görüşmek üzere randevu alınmıştır. Randevuya gidildiğinde, okul yöneticilerine araştırmanın içeriği anlatılmış, İstanbul Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izin belgesi gösterilmiştir. Bu doğrultuda, 41 Okulun yöneticisiyle görüşülmüş, çeşitli nedenlerle hepsiyle mutabakat sağlanamamış ancak 15 Anadolu lisesi ve 14 Özel lise (Bkz.:Ek 6) yöneticisiyle araştırmanın yapılabilmesi için gün, saat ve yer konusunda anlaşma sağlanmıştır.

Araştırma için uygun gelen bir gün belirlendikten sonra okul yöneticileri araştırmacıyı öğretmenlere takdim ederek kendisine yardımcı olmaları gerektiğini belirtmiştir.

Anket formu ve ölçeklerin öğretmenlere verilmesinde ve takibinde rehberlik servisi olan okulların görevlileri de yardım etmiştir. Anket formu ve ölçekler, öğretmenler tarafından doldurulduktan sonra ya hemen geri alınmış ya da birkaç gün sonra rehberlik servisindeki görevlilerin yardımıyla toplanmıştır.

Araştırmanın uygulama aşamasında çeşitli güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu güçlükler şöyle açıklanabilir:

- Öğretmenlerin ders aralarındaki zamanları anket formları ve testleri doldurmaya yetmemiştir.
- Dinlenme saatlerinin alınması bazı öğretmenleri rahatsız etmiştir.
- Okul yöneticilerinden bazılarında toplantı v.b. nedenlerle telefondan ulaşılabilmesi nedeniyle randevu alınamamıştır.

2.1.2. Araştırmada Rol Alan Denekler

225 Kişilik denek grubumuzun 118'i Anadolu Liselerinde, 107'si Özel Liselerde görev yapmaktadır (Bkz.:Tablo1). Bunların hepsi ortaöğretimde çeşitli branşlarda (Bkz.:Tablo2) öğretmenlik formasyonu almış profesyonellerdir.

Deneklerimizin sahip olduğu özelliklere aşağıda tablolar eşliğinde yer verilecektir.

Tablo 1.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin okullara göre dağılımları.

Okul	Anadolu Lisesi		Özel Lise		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Denek sayısı	118	52,44	107	47,55	225	99,99

Tablo 1’de görüldüğü gibi, araştırmaya gönüllü olarak Anadolu liselerinden 118, Özel liselerden ise 107 öğretmen katılmıştır. %52.44’lük oranla Anadolu lisesi öğretmenleri, Özel lise öğretmenlerine göre örnekleme daha fazla yer almıştır.

Tablo 2.

Anadolu Lisesi ve Özel Lise öğretmenlerinin branşlara göre dağılımları.

Branşlar	Anadolu Lisesi Öğretmenleri		Özel Lise Öğretmenleri	
	f	%	f	%
Bilgisayar	0	0	1	0,93
Almanca	7	5,93	5	4,67
Beden Eğitimi	5	4,23	3	2,80
Biyoloji	5	4,23	5	4,67
Coğrafya	5	4,23	5	4,67
Fizik	6	5,08	5	4,67
Felsefe	5	4,23	6	5,60
Fransızca	4	3,38	0	0
İngilizce	11	9,32	19	17,75
Kimya	6	5,08	3	2,80
Matematik	12	10,16	15	14,01
Müzik	5	4,23	3	2,80
Resim	0	0	2	1,90
Rehberlik	6	5,08	10	9,34
Tarih	14	11,86	7	6,54
Din	6	5,08	0	0
Belirtilmeyen	1	0,84	2	1,90
Türkçe	20	16,94	16	14,95
Toplam	118	99,94	107	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi, Araştırmaya katılan öğretmenler arasında branşlar bakımından farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu durum tamamen araştırmanın uygulanması sırasında tesadüfen ortaya çıkmıştır.

Anadolu liselerinde, Bilgisayar branşından öğretmen araştırmada yer almazken Özel liselerde, din ve Fransızca branşlarından öğretmenler araştırmada yer

almamıştır. Ayrıca Anadolu liselerinden 1 öğretmen, Özel liselerden 2 öğretmen kişisel bilgi formunda branşlarını belirtmemişlerdir.

İstatistiksel işlemler sonucunda her branş için elde edilen veriler, Milli Eğitim Bakanlığının kategorizasyonu esas alınarak belli alan isimlerinde toplanmıştır. Bu alanlar: Sosyal, Fen, Yabancı Dil, Sanat ve Spor Yetenek alanlarıdır. Matematik, Rehberlik, Bilgisayar ve din branşları için bir alan belirlenmemiştir. Bilgisayar ve din branşlarından her iki okuldan öğretmen araştırmada yer almadığı için branşlara yönelik karşılaştırmalarda bu iki branşa yer verilmemiştir. Resim branşı, Sanat ve spor yetenek alanında ve Fransızca yabancı dil alanında olduğundan, Anadolu liselerinden resim branşında, Özel liselerde fransızca branşında, araştırmaya katılan öğretmen bulunmamasına rağmen, branşlara yönelik karşılaştırmalarda bu iki branş alanlarda yer aldıkları için istatistiksel analize tabi tutulmuştur. Aşağıda her bir alana giren branşlar okul türüne bakılmaksızın sunulmuştur (Bkz.:Tablo3 ve Tablo 4).

Tablo 3.

Anadolu Lisesi ve Özel Lise öğretmenlerinin, Sosyal alanı ve Fen alanına ait branşlara göre dağılımları.

Sosyal Alanı	f	%	Fen Alanı	f	%
Tarih	21	26,92	Fizik	11	36,7
Coğrafya	10	12,82	Kimya	10	33,3
Felsefe	11	14,10	Biyoloji	9	30
Türkçe	36	46,15	-	-	-
Toplam	78	99,99	Toplam	30	100

Tablo 3'den görüldüğü gibi, Sosyal alandan araştırmaya katılan branş öğretmenleri arasında Türkçe öğretmenleri, %46,15 (36) ile ilk sırada yer alırken, Coğrafya öğretmenleri, %12,82 (10) ile son sırada yer almaktadır. Fen alanından araştırmaya katılan branş öğretmenleri arasında Fizik öğretmenleri, %36,7 (11) ile ilk sırada yer alırken, Biyoloji öğretmenleri, %30 (9) ile son sırada yer almaktadır.

Tablo 4.

Anadolu Lisesi ve Özel Lise Öğretmenlerinin Yabancı dil, Sanat ve spor yetenek alanına ait branşlara göre dağılımları.

Yabancı dil Alanı	f	%	Sanat ve Spor Yetenek Alanı	f	%
İngilizce	30	65,21	Müzik	8	44,44
Almanca	12	26,08	Beden Eğitimi	8	44,44
Fransızca	4	8,69	Resim	2	11,11
Toplam	46	99,98	Toplam	18	99,99

Tablo 4'den görüleceği üzere, Yabancı dil alanından araştırmaya katılan branş öğretmenleri arasında İngilizce öğretmenleri, %65,21 (30) ile ilk sırada yer alırken, Fransızca öğretmenleri, %8,69 (4) ile son sırada yer almaktadır. Sanat ve Spor Yetenek alanından araştırmaya katılan branş öğretmenleri arasında Müzik ve Beden Eğitimi öğretmenleri, %44,44 (8) ile aynı oranda araştırmada yer alırken, Resim öğretmenleri, %11,11 (2) ile son sırada yer almaktadır.

Deneklerimizin yaşları 20 ile 40+ arasında değişmektedir (Bkz.:Tablo 5).

Tablo 5.

Anadolu Lisesi ve Özel Lise Öğretmenlerinin yaş gruplarına göre dağılımları.

Yaş Grupları	Anadolu Lisesi		Özel Lise	
	f	%	f	%
20-29 Yaş arası	38	32,20	29	27,10
30-39 Yaş arası	23	19,49	31	28,97
40 Yaş ve üstü	57	48,30	47	43,92
Toplam	118	99,9	107	99,9

Tablo 5'den görüleceği gibi, Anadolu Liselerinde 20-29 Yaş arasında %32,20 (38), Özel Liseler %27,10 (29) öğretmen görev yapmaktadır. Anadolu Liselerinde 30-39 Yaş arasında %19,49 (23), Özel Liselerde %28,97 (31) öğretmen çalışmaktadır. Anadolu Liselerinde 40 Yaş ve üstü %48,30 (57), Özel Liselerde %43,92 (47) öğretmen görev yapmaktadır.

Deneklerimizin %39,11'i (88) Erkek öğretmenlerden, %60,88'i (137) Kadın öğretmenlerden oluşmuştur (Bkz.:Tablo 6).

Tablo 6.

Anadolu Lisesi ve Özel Lise öğretmenlerinin cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	Anadolu Lisesi		Özel Lise	
	f	%	f	%
Erkek	50	42,37	38	35,51
Kadın	68	57,62	69	64,48
Toplam	118	99,99	107	99,99

Tablo 6’da görüldüğü üzere, Anadolu Liselerinden %57,62 (68) kadın öğretmen ve Özel Liselerden %64,48 (69) kadın öğretmen araştırmada yer almıştır. Anadolu Liselerinden %42,37 (50) erkek öğretmen ve Özel Liselerden %35,51 (38) erkek öğretmen araştırmada yer almıştır.

Deneklerimizin Medeni durumları Evli, Bekar, Dul (Bkz. Tablo 7).

Tablo 7.

Anadolu Lisesi ve Özel Lise öğretmenlerinin Medeni duruma göre dağılımları.

Medeni durum	Anadolu Lisesi		Özel Lise	
	f	%	f	%
Evli	86	72,88	69	64,48
Bekar	26	22,03	28	26,16
Dul	6	5,08	10	9,34
Toplam	118	99,99	107	99,98

Tablo 7’den görüleceği üzere, Anadolu Liselerinde %72,88 (86) ve Özel Liselerde %64,48 (69) çalışan öğretmenler evlidir. Bekar olanların %22,03’ü (26) Anadolu Liselerinde görev yaparken, %26,16’sı (28) Özel Liselerde görev yapmaktadır. Dul olanların %5,08’i (6) Anadolu Liselerinde çalışırken, %9,34’ü (10) Özel Liselerde çalışmaktadır.

Deneklerimizin Eğitim durumlarına göre dağılımları aşağıda sunulmuştur (Bkz.:Tablo 8).

Tablo 8.

Anadolu Lisesi ve Özel Lise öğretmenlerinin eğitim durumuna göre dağılımları.

Eğitim durumu	Anadolu Lisesi		Özel Lise	
	f	%	f	%
Öğretmen okulu	6	5,08	2	1,86
Ön Lisans	5	4,23	3	2,80
Lisans	91	77,11	84	78,50
Yüksek Lisans	15	12,71	12	11,21
Doktora	1	0,84	1	0,93
Belirtilmeyen	0	0	5	4,67
Toplam	118	99,97	107	99,97

Tablo 8’den görüldüğü gibi, Anadolu Liselerinde %77,11 (91), Özel Liselerde %78,50 (84) öğretmen, lisans mezunudur. Anadolu Liselerinde %12,71 (15), Özel Liselerde %11,21 (12) öğretmen, yüksek lisans mezunudur. Anadolu Liselerinde %5,08 (6), Özel Liselerde %1,86 (2) öğretmen, öğretmen okulu mezunudur. Anadolu Liselerinde %4,23 (5), Özel liselerde %2,80 (3) öğretmen, önlisans mezunudur. Anadolu Liselerinde %0,84 (1), Özel liselerde %0,93 (1) öğretmen, doktora mezunudur. Anadolu liselerinde eğitim durumunu belirtmeyen öğretmen bulunmazken, Özel liselerde eğitim durumunu belirtmeyen %4,67 (5) öğretmen bulunmaktadır.

Deneklerimizin Öğretmen olarak (Resmi ve Özel okullarda) çalıştıkları yerler (Bkz.:Tablo 9).

Tablo 9.

Anadolu Lisesi ve Özel lise öğretmenlerinin görev yaptıkları yerlere göre dağılımları.

Çalışılan Yerler	Anadolu Lisesi		Özel Lise	
	f	%	f	%
Sadece İstanbul	50	43,47	66	62,26
İstanbul ve dışı	65	56,52	40	37,38
Belirtmeyen	3	2,54	1	0,93
Toplam	118	99,99	107	99,99

Tablo 9’da görüleceği üzere, Anadolu liselerinde görev yapan öğretmenlerin %43,47’si (50) sadece İstanbul’da çalışırken, Özel liselerde görev yapan öğretmenlerin %62,26’sı (66) sadece İstanbul’da çalışmıştır. Anadolu liselerinde

görev yapan öğretmenlerin %56,52'si (65) İstanbul ve dışında çalışırken, Özel liselerde görev yapan öğretmenlerin %37,38'i (40) İstanbul ve dışında çalışmıştır. Anadolu liselerinde çalıştığı yeri belirtmeyen %2,54 (3) öğretmen bulunurken, Özel liselerde çalıştığı yeri belirtmeyen %0,93 (1) öğretmen bulunmaktadır.

Deneklerimizin çalışma süresine göre dağılımları için (Bkz.:Tablo 10).

Tablo 10.

Anadolu Lisesi ve Özel Lise öğretmenlerinin çalışma süresine göre dağılımları.

Çalışma süresi	Anadolu Lisesi		Özel Lise	
	f	%	f	%
0-5 Yıl	27	22,88	30	28,03
6-14 Yıl	33	27,96	34	31,77
15 -24 Yıl	45	38,13	25	23,36
25 Yıl ve üstü	12	10,16	18	16,82
Belirtilmeyen	1	0,84	0	0
Toplam	118	99,97	107	99,98

Tablo 10'dan görüleceği gibi, Anadolu Liselerinde %22,88 (27), Özel Liselerde %28,03 (30) öğretmen, 0-5 yıl ve arası görev yapmıştır. Anadolu Liselerinde %27,96 (33), Özel Liselerde %31,77 (34) öğretmen, 6-14 yıl ve arası görev yapmıştır. Anadolu Liselerinde %38,13 (45), Özel Liselerde %23,36 (25) öğretmen, 15-24 yıl ve arası görev yapmıştır. Anadolu Liselerinde %10,16 (12), Özel Liselerde %16,82 (18) öğretmen, 25 yıl ve üstü görev yapmıştır. Anadolu liselerinde çalışma süresini belirtmeyen %0,84 (1) öğretmen bulunurken, Özel liselerde çalışma süresini belirtmeyen öğretmen bulunmamaktadır.

Deneklerimizin, oturma-barınma yerleriyle ilgili dağılımları aşağıda sunulmuştur (Bkz.: Tablo 11).

Tablo 11.

Anadolu Lisesi ve Özel Lise öğretmenlerinin oturma-barınma yerlerine göre dağılımları.

Öğretmenlerin barınma ve oturma yerleri	Anadolu Lisesi		Özel Lise	
	f	%	f	%
Anne- Baba ile	16	13,55	22	20,56
Ailesiyle	80	67,79	64	59,81
Tek başına	6	5,08	12	11,21
Arkadaşlarla	4	3,38	3	2,80
Pansiyonda	7	5,93	0	0
Diğer	4	3,38	6	5,60
Belirtmeyen	1	0,84	0	0
Toplam	118	99,95	107	99,98

Tablo 11'den görüleceği üzere, Anadolu Liselerinde %67,79 (80), Özel Liselerde %59,81 (64) öğretmen, Ailesiyle oturmaktadır. Anadolu Liselerinde %13,55 (16), Özel Liselerde %20,56 (22) öğretmen, Anne-Baba ile oturmaktadır. Anadolu Liselerinde %5,93 (7), Özel Liselerde %0 (0) öğretmen pansiyonda oturmaktadır. Anadolu Liselerinde %3,38 (4), Özel Liselerde %2,80 (3) öğretmen, arkadaşlarıyla oturmaktadır. Anadolu Liselerinde %3,38 (4), Özel Liselerde %5,60 (6) öğretmen, diğer seçeneğini işaretlemiştir. Anadolu liselerinde %0,84 (1) öğretmen oturma-barınma yerini belirtmezken, Özel liselerde oturma-barınma yerini belirtmeyen öğretmen bulunmamaktadır.

2.1.3. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Araştırmaya katılan öğretmenlerden bir anket formu ve 3 ölçek doldurmaları istenmiştir. Bunlar: Kişisel bilgi formu, Minnesota iş tatmini ölçeği (MSQ), İş stresi ölçeği ve Algılanan sosyal destek ölçeğidir.

Ölçekler hakkında bilgi aşağıda sunulmuştur.

2.1.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan deneklerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından 9 soru halinde hazırlanmıştır (Bkz.: Ek 2). Böylece deneklerin, iş stresi, iş tatmini ve algılanan sosyal destek düzeyleriyle demografik değişkenlerin analiz edilmesi mümkün olmuştur. Deneklerin bazı demografik değişkenleri

istatistiksel analizde karışıklığa neden olmaması için gruplara ayrılmıştır. Aşağıda demografik değişkenler hakkında bilgi verilecektir.

Kişisel Bilgi Formunda, Öğretmenlerin çalıştığı okul türünün belirlenmesine yönelik olarak okulun adı yer alırken 1.madde, Öğretmenlerin yaş gruplarının tespitine yönelik olarak hazırlanmıştır. Öğretmenler, 3 yaş grubuna ayrılmıştır: 20-29 Yaş, 30-39 Yaş, 40 ve üzeri. 2.madde, Öğretmenlerin cinsiyetlerinin belirlenmesine yöneliktir. 3.madde, Öğretmenlerin medeni durumlarının tespitine yöneliktir. Öğretmenler, 3 medeni durumda incelenmişlerdir. Evli, Bekar, Dul. 4.madde, Öğretmenlerin eğitim durumlarının saptanmasına yönelik olarak bulundurulmuştur. Öğretmenler, 5 Eğitim grubuna göre araştırmada yer almıştır. Öğretmen Okulu mezunu, Ön lisans mezunu, Lisans mezunu, yüksek lisans mezunu, Doktora mezunu. 5.madde, Öğretmenlerin hali hazırda çalıştıkları okuldaki çalışma sürelerinin tespitini yönelik hazırlanmıştır. 6.madde, Öğretmenlerin daha önce çalıştığı yerlerin il olarak belirlenmesine yöneliktir ve 2 gruptan oluşmaktadır. Sadece İstanbul, İstanbul ve dışı. 7.madde, Öğretmenlerin, Kaç yıllık öğretmen olduklarının belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu madde 4 gruba ayrılmıştır. 0-5 yıl, 6-14 yıl, 15-24 yıl ve 25 yıl ve üzeri, 8.madde, Öğretmenlerin Branşlarının belirlenmesini amaçlamaktadır. Branşlar 6 gruba ayrılmıştır. Sosyal alan, Fen alanı, Dil alanı, Matematik branşı, Sanat ve spor yetenek alanı ve Rehberlik. 9.madde, Öğretmenlerin oturdukları-barındıkları yeri belirlemeye yöneliktir. Bu madde 7 gruba ayrılmıştır. Anne-Baba ile, Tek başına, Akrabanın yanında, Arkadaşlarla birlikte, Pansiyonda, Aileyle, Diğer. Kişisel bilgi formundan elde edilen bilgilere, 2.1.2. Araştırmada Rol Alan Denekler, kısmında değinilmiştir (Bkz: s.32).

2.1.3.2. İş Tatmini Ölçeği

Weiss ve arkadaşları tarafından geliştirilen (Bkz.: s.27) Minnesota iş tatmini ölçeği (MSQ), 100 sorudan oluşmaktadır (Bkz.:Ek 3). MSQ'nun 20 sorudan oluşan kısa formu da bulunmaktadır. Ancak bu araştırmada uzun formu kullanılmıştır. Ölçeğin 20 alt boyutu vardır. Her soru kişi için o boyutun memnuniyet düzeyini ölçer. Dolayısıyla iş tatminini ölçmek için kapsamlı olarak hazırlanmıştır.

Minnesota iş tatmini ölçeğinin 20 alt boyutu : Yeteneğin ifadesi: Çalışanların sahip olduğu yeteneği kullanıp kullanmadıklarıyla ilgili tatmin durumunu ölçer, Başarı: Çalışanların, işlerinde başarı sağlamalarıyla ilgili tatmini ölçer, Aktivite:

Çalışanların, işlerinde faal olmalarıyla ilgili tatmini ölçer, Terfi: Çalışanların, yaptığı işlerinden dolayı ilerlemeyle ilgili tatminlerini ölçer, Otorite: Çalışanların, işlerinde hakim olmayla ilgili tatmini ölçer, İşletme politikası: Çalışanların, İşletme hedef ve amaçlarıyla ilgili tatmini ölçer, ücret: Çalışanların emekleri karşılığındaki maddi kazançlarıyla ilgili tatmini ölçer, İş arkadaşları: Çalışanların aynı ortam ve statüdeki arkadaşlarıyla ilgili tatmini ölçer, Yaratıcılık: Çalışanların işlerinde yaratıcılıklarını kullanmalarıyla ilgili tatmini ölçer, Bağımsızlık: Çalışanların işlerinde özgür olmalarıyla ilgili tatmini ölçer, Ahlak: Çalışanların yaptığı işlerinin ahlaka uygunluğuyla ilgili tatminlerini ölçer, Saygı: Çalışanların, işlerinden dolayı çevresi tarafından takdir, beğeni görmeleriyle ilgili tatmini ölçer, Sorumluluk: Çalışanların, işlerinde faaliyetlerinden sorumlu tutulmalarıyla ilgili tatmini ölçer, Güvenlik: Çalışanların, işlerinden dolayı sosyal güvenlik elde etmeleriyle ilgili tatmini ölçer, Sosyal yardım: Çalışanların, işlerinden sosyal yardım elde etmeleriyle ilgili tatmini ölçer, Statü: Çalışanların işlerinde mevki elde etmeleriyle ilgili tatmini ölçer, Supervizyon İnsan İlişkileri: Çalışanların, amir ve yöneticileriyle ilişkilerinden elde ettikleri tatmini ölçer, Teknik Alanda Supervizyon: Çalışanların, işlerinin uzmanlık gerektiren özellikleriyle ilgili amirlerinden elde ettikleri tatmini ölçer, Çeşitlilik: Çalışanların, işlerinin farklı yönleriyle ilgili tatminin ölçer, Çalışma koşulları: Çalışanların, iş ortamı ve imkanlarıyla ilgili tatminlerini ölçer.

Minnesota iş tatmini (MSQ) ölçeğinin likert tipinde 5'lik puan sistemi vardır.

Bunlar:

Hiç tatmin edici değil: 1 puan,

Tatmin edici değil: 2 puan,

Ne tatmin edici ne de tatmin edici değil: 3 puan,

Tatmin edici: 4 puan,

Çok tatmin edici: 5 puan.

Minnesota iş tatmini ölçeğinin değerlendirilmesi, deneklerden elde edilen ham puanlara t test istatistik analizi uygulamasıyla yapılmıştır.

2.1.3.3. İş Stresi Ölçeği

İş Stresi Ölçeği, 41 maddeden oluşmaktadır ve likert tipinde hazırlanmıştır (Bkz.:Ek 4). Ölçek tek kişiye uygulanabildiği gibi, bir gruba da uygulanabilmektedir.

Katılımcı öğretmenlerin, her bir soruyu okuduktan sonra kendilerine uygun gelen 5 seçenekten, yanıt olarak birini işaretlemeleri gerekir.

Bu araştırmada, Özdayı'nın (1990), Furnham ve Payne'in (1987) araştırmasından yararlanarak Türk toplumuna 41 madde halinde uyarladığı ölçek Türkiye'de öğretmenlerin iş stresinin ölçümü için geliştirilen başka bir ölçek olmadığı için kullanılmıştır.

Ölçekte maddelere karşılık gelen puan dağılımı :

Hiç stres yok : 1 puan,

Nadiren stres var : 2 puan,

Biraz stresli : 3 puan,

Sık sık stresli : 4 puan,

Her zaman stresli : 5 puan.

Ölçeğin tek kişiye uygulanması halinde değerlendirilmesinde yüzdelik değerler kullanılır. Ancak bu araştırmada ölçek, gruplara uygulandığı için değerlendirilmesinde farklı bir sistem uygulanmıştır. Aynı şekilde iki okul sisteminde grup uygulaması yapmış olan Özdayı (1990), araştırmasında Resmi lisede çalışan öğretmenler için ve Özel lisede çalışan öğretmenler için ölçeğin her bir maddesini istatistiksel analize tabi tutmuştur. Bu araştırmada Anadolu lisesinde çalışan öğretmenlerden ve Özel lisede çalışan öğretmenlerden elde edilen ham puanlara t test istatistiksel analizi uygulanarak iki okul sistemindeki öğretmenlerin iş stresi düzeyleri arasında karşılaştırma yapılmıştır.

Bu araştırmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha, $\alpha = ,96$) ile Özdayı'nın araştırmasında ölçeğin iç tutarlılık katsayısının (Cronbach Alpha, $\alpha = ,92$) birbirine yakın olduğu görülmüştür.

2.1.3.4. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Öğretmenler üzerine geliştirilen bir sosyal destek ölçeği bulunmaması nedeniyle araştırmacı tarafından sosyal desteğin duygusal yönünü ölçmek üzere bir endüstri psikoloğuyla birlikte 5 soru ve 5 sosyal destek kaynağından oluşturularak bir ölçek geliştirilmiştir (Bkz.:Ek 5). Ölçek likert tipindedir. Algılanan Sosyal Destek ölçeğinde bireyin beş farklı sosyal destek kaynağından algıladığı sosyal destek değerlendirilmiştir. Bu sosyal destek kaynakları :

1- İş yeri arkadaşları,

- 2- Eş,
- 3- Ebeveyn (Anne- baba),
- 4- İş yeri dışındaki arkadaşlar,
- 5- Öğrenciler.

Sosyal destek kaynaklarından, algılanan desteğin cevap kategorilerinin aldığı puanlar :

- Hiç rahat paylaşamam : 1 puan,
- Pek rahat paylaşamam : 2 puan,
- Kararsızım : 3 puan,
- Oldukça rahat paylaşırım : 4 puan,
- Çok rahat paylaşırım : 5 puan.

Ölçeğin değerlendirilmesi, deneklerden elde edilen ham puanlara t test istatistik analiz tekniği uygulanmasıyla yapılmıştır.

Ölçeğin, güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla araştırmaya katılan deneklerin cevapları araştırmacı tarafından güvenilirlik analizine tabi tutulmuştur. Algılanan Sosyal destek ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alpha, $\alpha = ,92$ olarak bulunmuştur.

Ölçeğin her soru maddesinin altında yer alan sosyal destek kaynaklarına uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda, “İş yerimdeki arkadaşlarımla” sosyal destek kaynağına uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda iç tutarlılık katsayısı: (Cronbach Alpha) $\alpha = ,89$ “Eşimle” sosyal destek kaynağına uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda iç tutarlılık katsayısı: (Cronbach Alpha) $\alpha = ,92$ “Anne ve Babamla” sosyal destek kaynağına uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda iç tutarlılık katsayısı: (Cronbach Alpha) $\alpha = ,93$ “İş yeri dışındaki arkadaşlarımla” sosyal destek kaynağına uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda iç tutarlılık katsayısı: (Cronbach Alpha) $\alpha = ,91$ “Öğrencilerimle” sosyal destek kaynağına uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda iç tutarlılık katsayısı: (Cronbach Alpha) $\alpha = ,87$ olarak bulunmuştur.

2.2. Anadolu Lisesi ve Özel Lise Öğretmenlerinin İş Tatmini, İş Stresi ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştırılmasından Elde Edilen Bulgular

Bu kısımda karşılaştırmalı analiz sonuçlarına yer verilerek elde edilen bulguların anlamlılık düzeyleri açıklanmıştır. Örneklemden elde edilen veriler ve istatistiksel analiz sonuçları tablolar eşliğinde açıklanacaktır.

2.2.1. Anadolu Liseleri ve Özel Lise Öğretmenleri Arasındaki Karşılaştırmalar

Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenlerin iş tatmini, iş stresi, algılanan sosyal destek düzeyleri ve bunların demografik değişkenlerle ilişkileri açısından fark olup olmadığı t test kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Deneklerden elde edilen verilere uygulanan istatistiksel analiz sonucunda, araştırma hipotezleri doğrultusunda anlamlı farklılık bulunan değişkenler tablolar eşliğinde sunulurken, anlamlı farklılık bulunmayan değişkenlerin tablolarına yer verilmemiştir. Aşağıda önce iki grup arasında iş tatminine yönelik bulgular daha sonra sırasıyla iş stresi ve algılanan sosyal desteğe yönelik sonuçlar sunulacaktır.

2.2.1.1. İş tatminine ilişkin karşılaştırmalar

Anadolu ve Özel lise öğretmenleri arasında genel iş tatmini ve iş tatmininin farklı boyutlarına ilişkin farkları belirlemek amacıyla yapılan t test iki grup arasında Yetenek, başarı, aktivite, terfi, otorite, işletme politikası, ücret, iş arkadaşları, yaratıcılık, kendine yetme, değerler, takdir, sorumluluk, emniyet, sosyal hizmet, statü, insan ilişkileri, süpervizyon, çeşitlilik ve çalışma koşulları bakımından istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklar olduğunu göstermiştir (Bkz. Tablo 12).

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatmininin karşılaştırılmasına yönelik bulgular sunulduktan sonra iş tatmininin diğer değişkenlere yönelik sonuçları da tablolar eşliğinde sunulmuştur.

Tablo 12.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan öğretmenlerinin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistik analiz değerleri.

İş tatmininin alt Boyutları	Anadolu Lisesi		Özel Lise		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	19,99	2,93	20,14	3,09	223	-3,62	,717
Yaratıcılık	17,34	3,58	18,10	3,70	223	-1,579	,116
Ahlak	21,46	2,19	21,34	2,92	223	,334	,739
Bağımsızlık	18,28	3,10	17,95	3,67	223	,733	,464
Çeşitlilik	16,56	3,37	16,86	3,45	223	-,672	,502
Otorite	16,64	3,38	17,50	2,98	223	2,031	,043*
Yetenek	18,70	3,59	19,17	3,54	223	-,990	,323
Sosyal Statü	16,84	4,13	18,58	3,38	223	-3,420	,001**
Politika	16,91	3,96	17,79	4,23	223	-1,594	,112
Süperviz. İnsan	16,61	3,95	18,11	4,03	223	-2,813	,005*
Güvenlik	18,23	2,60	16,73	4,23	223	3,240	,001**
Ücret	11,16	3,90	14,456	4,60	223	-5,802	,000**
Çalışma Şart.	16,74	3,55	17,17	4,11	223	-,840	,402
Terfi	14,10	4,07	16,04	4,19	223	-3,533	,000**
Teknik Yardım	16,48	4,15	18,16	4,43	223	-2,931	,004*
Çalış. Arkadaş.	18,54	3,55	20,05	3,57	223	-3,162	,002*
Sorumluluk	17,75	2,93	18,24	3,67	223	-1,117	,265
Saygı	15,71	4,56	17,00	4,75	223	-2,069	,040*
Başarı	18,79	3,14	18,99	3,59	223	-,432	,666
Aktivite	18,99	3,00	19,28	3,39	223	-,682	,496
GENEL	69,89	10,04	71,95	12,29	223	-1,379	,169

Tablodan da görüldüğü üzere, Özel liselerde çalışan öğretmenler, iş tatmininin otorite, süpervizyon insan, teknik yardım, çalışma arkadaşları ve saygı alt boyutlarında, ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) ve sosyal statü, ücret ve terfi alt boyutlarından ($p < .001$ anlamlılık düzeyinde), Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlere göre daha doyumlu olduğu, Buna karşılık Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerin, güvenlik alt boyutundan ($p < .001$ anlamlılık düzeyinde) Özel liselerde çalışan öğretmenlere göre daha tatminli oldukları görülmektedir.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında genel iş tatmini bakımından, anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle Özel liselerde çalışan öğretmenler, iş tatmininin alt boyutlarına göre karşılaştırdıktan sonra, demografik değişkenler açısından ele alınıp karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 13.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde çalışan 20-29 Yaş ve arası öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi 20-29 Yaş ve arası		Özel Lise 20-29 Yaş ve arası		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	20,47	2,48	21,03	3,31	49	-,669	,507
Yaratıcılık	16,36	3,93	18,34	3,98	49	-1,781	,081
Ahlak	21,14	2,17	22,03	2,41	49	-1,365	,179
Bağımsızlık	17,39	2,60	18,03	3,90	49	-,677	,501
Çeşitlilik	15,35	3,56	16,70	3,31	49	-1,400	,168
Otorite	14,31	3,15	16,88	3,36	49	-2,802	,007*
Yetenek	17,94	4,09	18,96	3,87	49	-,913	,366
Sosyal Statü	16,83	3,18	19,11	3,80	49	-2,284	,027*
Politika	16,50	4,38	17,82	4,55	49	-1,047	,300
Süperviz. İnsan	16,22	3,71	18,30	4,98	49	-1,654	,104
Güvenlik	18,04	2,32	17,99	4,23	49	,050	,961
Ücret	10,86	3,27	14,50	5,02	49	-2,984	,004*
Çalışma Şart.	16,78	3,51	14,50	5,02	49	-,364	,718
Terfi	13,35	3,36	16,21	3,96	49	-2,738	,009*
Teknik Yardım	16,55	3,92	18,21	4,56	49	-1,373	,176
Çalış. Arkadaş.	19,37	3,47	20,35	3,52	49	-,997	,323
Sorumluluk	16,90	2,65	18,91	3,45	49	-2,290	,026*
Saygı	14,84	4,19	16,83	5,08	49	-1,502	,139
Başarı	18,55	2,51	19,32	3,60	49	-,863	,392
Aktivite	18,41	2,93	19,19	3,54	49	-,842	,404
GENEL	67,77	8,27	72,55	12,67	49	-1,557	,126

Tablo 13'den elde edilen verilere göre, Özel liselerde çalışan 20-29 Yaş ve arasındaki öğretmenler, iş tatmininin otorite, sosyal statü, ücret, terfi, sorumluluk alt boyutlarından, Anadolu liselerinde aynı yaş'ta çalışan öğretmenlere göre ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) daha fazla tatmin almalarına karşılık; Anadolu liselerinde çalışan 20-29 Yaş ve arasındaki öğretmenler, iş tatmininin hiçbir alt boyutunda, Özel lisede aynı yaş'ta çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde tatmin elde edemedikleri görülmektedir.

Tablo 14.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde çalışan 30-39 Yaş ve arası öğretmenlerin iş tatminini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi 30-39 Yaş		Özel Lise 30-39 Yaş		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	20,44	2,85	19,71	3,66	67	,922	,360
Yaratıcılık	18,26	3,32	18,19	4,59	67	,065	,948
Ahlak	22,13	2,15	20,89	4,14	67	1,584	,118
Bağımsızlık	18,58	3,14	18,23	4,13	67	,401	,689
Çeşitlilik	16,93	3,48	16,75	4,49	67	,182	,856
Otorite	17,39	2,92	18,00	3,71	67	-,765	,447
Yetenek	19,62	3,35	19,17	4,36	67	,476	,635
Sosyal Statü	17,35	4,77	18,41	3,98	67	-,995	,323
Politika	17,43	3,87	17,67	5,03	67	-,220	,827
Süperviz. İnsan	17,10	4,47	17,96	4,61	67	-,782	,437
Güvenlik	19,18	2,64	16,41	4,80	67	3,024	,004*
Ücret	10,28	4,22	14,45	5,01	67	-3,750	,000**
Çalışma Şart.	16,89	3,97	16,88	5,24	67	,007	,995
Terfi	14,22	4,42	15,72	5,19	67	-1,300	,198
Teknik Yardım	17,24	4,20	18,21	5,20	67	-,858	,394
Çalış. Arkadaş.	18,59	4,16	19,77	4,17	67	-1,168	,247
Sorumluluk	18,28	2,78	18,12	4,15	67	,191	,849
Saygı	16,30	4,98	17,41	4,97	67	-,921	,360
Başarı	19,88	2,69	19,00	4,59	67	,980	,330
Aktivite	19,59	3,02	19,14	4,50	67	,498	,620
GENEL	71,49	10,70	71,87	15,21	67	,123	,903

Tablo 14’de görüldüğü üzere, Anadolu liselerinde çalışan 30-39 Yaş ve arasındaki öğretmenler, Özel liselerde çalışan aynı yaş grubundaki öğretmenlere göre iş tatmininin güvenlik alt boyutundan ($p<.05$ anlamlılık seviyesinde) daha tatminli olmalarına karşılık; Özel liselerde çalışan 30-39 Yaş ve arasındaki öğretmenler iş tatmininin ücret alt boyutundan ($p<.001$ anlamlılık seviyesinde) Anadolu lisesinde çalışan aynı yaş grubundaki öğretmenlere göre daha çok tatmin elde ettikleri görülmektedir.

Tablo 15.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde çalışan 40 Yaş ve üstü öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi 40 Yaş ve üstü		Özel Lise 40 Yaş ve üstü		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	19,56	3,12	19,89	2,43	102	-,596	,553
Yaratıcılık	17,21	3,52	17,90	2,82	102	-1,087	,280
Ahlak	21,25	2,08	21,24	2,06	102	,012	,990
Bağımsızlık	18,53	3,19	17,70	3,24	102	1,310	,193
Çeşitlilik	16,88	3,13	17,04	2,72	102	-2,262	,794
Otorite	17,08	3,41	17,53	2,05	102	-7,98	,427
Yetenek	18,53	3,40	19,30	2,69	102	-1,256	,212
Sosyal Statü	16,57	4,09	18,38	2,65	102	-2,607	,011*
Politika	16,80	3,88	17,85	3,47	102	-1,428	,156
Süperviz. İnsan	16,47	3,75	18,11	2,93	102	-2,44	,016*
Güvenlik	17,77	2,53	16,20	3,72	102	2,54	,012*
Ücret	11,82	3,87	14,43	4,14	102	-3,311	,001**
Çalış. Şart.	16,67	3,34	17,36	3,22	102	-1,059	,292
Terfi	14,39	4,12	16,16	3,59	102	-2,311	,023*
Teknik Yardım	16,00	4,23	18,09	3,86	102	-2,602	,011*
Çalış. Arkadaş.	18,22	3,16	20,05	3,20	102	-2,925	,004*
Sorumluluk	17,78	3,12	17,93	3,48	102	-2,33	,816
Saygı	15,73	4,46	16,82	4,48	102	-1,237	,219
Başarı	18,32	3,37	18,78	2,80	102	-,740	,461
Aktivite	18,96	2,89	19,44	2,34	102	-,915	,363
GENEL	69,90	10,21	71,64	9,88	102	-,874	,384

Tablo 15’de görüleceği üzere; Özel Liselerde çalışan 40 Yaş ve üstü öğretmenler, iş tatmininin sosyal statü, süpervizyon insan, terfi, teknik yardım, çalışma arkadaşları alt boyutlarından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) ve ücret boyutundan ($p < .001$ anlamlılık düzeyinde), Anadolu Liselerinde aynı yaş ve üstü çalışan öğretmenlere göre daha fazla tatmin almalarına karşılık; Anadolu Liselerinde çalışan 40 Yaş ve üstü öğretmenler, iş tatmininin güvenlik alt boyutundan ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde), Özel Liselerde aynı yaş ve üstü grubundaki çalışan öğretmenlere göre daha çok tatmin aldıkları görülmektedir.

Tablo 16.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde çalışan erkek öğretmenler arasında iş tatmininin alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test istatistiksel analiz dağılımları.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi Erkek		Özel Lise Erkek		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	19,73	3,15	19,66	2,46	86	,113	,910
Yaratıcılık	17,83	3,87	17,92	3,56	86	-,120	,905
Ahlak	21,40	2,41	21,05	2,79	86	,633	,528
Bağımsızlık	18,48	3,21	18,90	2,49	86	-,674	,502
Çeşitlilik	17,31	3,19	17,01	3,31	86	,432	,667
Otorite	17,55	3,25	17,58	2,92	86	-,045	,964
Yetenek	19,41	3,41	18,89	3,18	86	,733	,466
Sosyal Statü	16,83	4,42	18,42	3,08	86	-1,892	,062
Politika	17,41	3,86	17,80	4,07	86	-,460	,647
Süperviz. İnsan	16,72	4,02	18,12	3,73	86	-1,670	,099
Güvenlik	18,15	3,03	17,33	3,53	86	1,156	,251
Ücret	12,15	4,43	15,57	4,23	86	-3,651	,000**
Çalış. Şart.	16,69	4,11	17,34	4,42	86	-7,12	,478
Terfi	14,11	4,66	15,76	3,99	86	-1,749	,084
Teknik Yardım	16,40	4,51	17,74	3,96	86	-1,453	,150
Çalış. Arkadaş.	18,90	3,28	19,91	3,16	86	-1,451	,150
Sorumluluk	17,91	3,14	18,24	2,94	86	-,512	,610
Saygı	15,71	4,95	17,66	4,01	86	-1,985	,050*
Başarı	19,20	3,07	18,91	3,13	86	,434	,665
Aktivite	19,21	3,19	18,97	3,07	86	,352	,726
GENEL	70,85	11,00	72,35	11,11	86	-,629	,531

Tablo 16'dan elde edilen verilere göre: Özel liselerde çalışan erkek öğretmenler, iş tatmininin ücret alt boyutundan ($p<.001$ anlamlılık düzeyinde) ve saygı alt boyutundan ($p<.05$ anlamlılık düzeyinde) Anadolu liselerinde çalışan erkek öğretmenlere göre daha tatminli oldukları görülmektedir.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan kadın öğretmenlerin iş tatmininin alt boyutlarındaki tatmin düzeyleri erkeklerden farklıdır (Bkz.: Tablo 17).

Tablo 17.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde çalışan kadın öğretmenler arasında iş tatmininin alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t test analiz dağılımları.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi Kadın		Özel Lise Kadın		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	20,19	2,76	20,40	3,38	135	-,408	,684
Yaratıcılık	16,97	3,34	18,20	3,79	135	-2,008	,047*
Ahlak	21,50	2,04	21,50	2,99	135	-,014	,988
Bağımsızlık	18,13	3,04	17,42	4,10	135	1,152	,251
Çeşitlilik	16,00	3,41	16,78	3,55	135	-1,311	,192
Otorite	15,97	3,33	17,46	3,04	135	-2,743	,007*
Yetenek	18,18	3,66	19,33	3,74	135	-1,820	,071
Sosyal Statü	16,85	3,95	18,66	3,56	135	-2,822	,005*
Politika	16,55	4,01	17,78	4,34	135	-1,715	,089
Süperviz. İnsan	16,54	3,92	18,11	4,22	135	-2,256	,026*
Güvenlik	18,30	2,26	16,40	4,56	135	3,082	,002*
Ücret	10,43	3,30	13,84	4,71	135	-4,890	,000**
Çalış. Şartları	16,78	3,10	17,07	3,96	135	-,488	,626
Terfi	14,09	3,61	16,20	4,31	135	-3,105	,002*
Teknik Yardım	16,53	3,91	18,39	4,69	135	-2,510	,013*
Çalış. Arkadaşla.	18,28	3,74	20,12	3,80	135	-2,859	,005*
Sorumluluk	17,63	2,79	18,24	4,04	135	-1,023	,308
Saygı	15,71	4,29	16,63	5,10	135	-1,139	,257
Başarı	18,49	3,18	19,03	3,84	135	-,887	,376
Aktivite	18,83	2,87	19,46	3,57	135	-1,124	,263
GENEL	69,19	9,28	71,73	12,97	135	-1,317	,190

Tablo 17'den görüleceği gibi, Özel liselerde çalışan kadın öğretmenler, iş tatmininin yaratıcılık, otorite, sosyal statü, süpervizyon insan, terfi, teknik yardım ve çalışma arkadaşları alt boyutlarından ($p < .05$ düzeyinde), ücret alt boyutundan ise ($p < .001$ anlamlılık düzeyinde), Anadolu liselerinde çalışan kadın öğretmenlere göre daha çok doyum almaktadır. Buna karşılık, Anadolu liselerinde çalışan kadın öğretmenler, iş tatmininin güvenlik alt boyutundan ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) Özel liselerde çalışan kadın öğretmenlere göre daha doyumludur. görülmektedir.

Tablo 18.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan Erkek ve Kadın öğretmenler arasındaki iş tatmininin t test istatistik tekniğine göre karşılaştırılmasından elde edilen analiz dağılımları.

İş Tatmininin alt boyutları	Erkek		Kadın		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	19.70	2.86	20.30	3.08	223	-1.462	.145
Yaratıcılık	17.87	3.72	17.59	3.61	223	.554	.580
Ahlak	21.25	2.57	21.50	2.56	223	-.721	.472
Bağımsızlık	18.66	2.91	17.78	3.62	223	1.922	.056
Çeşitlilik	17.18	3.23	16.39	3.49	223	1.699	.091
Otorite	17.56	3.09	16.72	3.27	223	1.923	.056
Yetenek	19.19	3.30	18.76	3.73	223	.880	.380
Sosyal Statü	17.52	3.95	17.76	3.85	223	-.458	.647
Politika	17.58	3.94	17.17	4.21	223	.732	.465
Süperviz. İnsan	17.32	3.94	17.33	4.14	223	-.008	.994
Güvenlik	17.80	3.26	17.34	3.71	223	.938	.349
Ücret	13.63	4.64	12.15	4.40	223	2.410	.017*
Çalış. Şart.	16.97	4.23	16.93	3.55	223	.077	.939
Terfi	14.82	4.44	15.15	4.10	223	-.0564	.573
Teknik Yardım	16.98	4.31	17.47	4.40	223	-.812	.418
Çalış. Arkadaş.	19.33	3.25	19.21	3.87	223	.254	.799
Sorumluluk	18.05	3.05	17.94	3.48	223	.243	.808
Saygı	16.55	4.65	16.17	4.72	223	.593	.554
Başarı	19.07	3.08	18.76	3.53	223	.676	.500
Aktivite	19.11	3.12	19.15	3.24	223	-.089	.929
GENEL	71.50	11.01	70.47	11.32	223	.675	.500

Tablo 18'den görüleceği üzere, Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan Erkek ve Kadınlar arasında iş tatmininin alt boyutları bakımından yapılan karşılaştırmada Erkek öğretmenlerin, iş tatmininin ücret alt boyutundan ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) Kadın öğretmenlere göre daha çok tatminli olduğu görülmektedir. Buna karşılık; Kadın öğretmenlerin, iş tatmininin hiç bir alt boyutundan erkek öğretmenlere göre anlamlı düzeyde tatminli olmadıkları görülmektedir.

İş tatmininde önemi olduğu araştırmalarla anlaşılan evli ve bekar veya dul olmayla ilgili demografik özellik açısından elde edilen sonuçlar Tablo 19, 20 ve 21'de görülmektedir.

Tablo 19.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde çalışan evli öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre karşılaştırılması sonucu elde edilen t testi istatistiksel analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi Evli		Özel Lise Evli		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	19,81	2,77	20,26	2,64	153	-1,037	,301
Yaratıcılık	17,31	3,43	18,41	3,27	153	-2,030	,044*
Ahlak	21,43	2,12	21,56	2,59	153	-,325	,745
Bağımsızlık	18,40	3,16	18,21	3,49	153	,347	,729
Çeşitlilik	16,52	3,39	17,46	3,32	153	-1,727	,086
Otorite	16,70	3,39	17,78	2,80	153	-2,126	,035*
Yetenek	18,63	3,36	19,43	3,34	153	-1,470	,144
Sosyal Statü	16,94	3,88	18,60	3,04	153	-2,895	,004*
Politika	16,91	3,51	17,88	4,12	153	-1,571	,118
Süperviz. İnsan	16,51	3,65	18,16	3,93	153	-2,695	,008*
Güvenlik	18,21	2,47	16,55	3,90	153	3,213	,002*
Ücret	11,30	3,77	14,90	4,56	153	-5,387	,000**
Çalışma Şartları	16,78	3,30	17,59	3,60	153	-1,454	,148
Terfi	13,96	4,03	16,53	3,83	153	-4,038	,000**
Teknik Yardım	16,32	3,99	18,45	4,13	153	-3,247	,001**
Çalış. Arkadaş.	18,45	3,32	20,11	3,34	153	-3,072	,003*
Sorumluluk	17,79	2,87	18,37	3,54	153	-1,120	,264
Saygı	15,66	4,50	16,99	4,71	153	-1,797	,074
Başarı	18,71	3,03	19,15	3,28	153	-,852	,396
Aktivite	18,99	2,79	19,55	3,04	153	-1,190	,236
GENEL	69,62	9,48	72,86	11,50	153	-1,922	,057

Tablo 19'dan görüleceği gibi, Özel Liselerde çalışan evli öğretmenler, iş tatmininin yaratıcılık, otorite, sosyal statü, süpervizyon insan, çalışma arkadaşları alt boyutlarından ($p < .05$ anlamlılık seviyesinde), ücret, terfi, teknik yardım alt boyutlarından ($p < .001$ anlamlılık seviyesinde), Anadolu liselerinde çalışan evli öğretmenlere göre daha fazla tatminli olduğu Buna karşılık; Anadolu liselerinde çalışan evli öğretmenler, İş tatmininin güvenlik alt boyutundan ($p < .05$ anlamlılık seviyesinde), Özel Liselerde çalışan evli öğretmenlere göre daha çok tatmin aldıkları görülmektedir.

Tablo 20.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde çalışan bekar öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre t testi istatistik tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi Bekar		Özel Lise Bekar		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	20,88	2,91	19,82	4,12	52	1,085	,283
Yaratıcılık	17,83	4,06	17,16	4,74	52	,555	,581
Ahlak	21,28	2,51	20,99	3,69	52	,332	,741
Bağımsızlık	18,24	2,84	17,61	4,35	52	,633	,530
Çeşitlilik	16,61	3,54	15,49	3,69	52	1,141	,259
Otorite	16,23	3,50	16,65	3,53	52	-,437	,664
Yetenek	18,96	4,26	18,07	4,11	52	,788	,434
Sosyal Statü	16,83	4,43	17,81	4,27	52	-,833	,409
Politika	17,30	5,17	16,91	4,91	52	,286	,776
Süperviz. İnsan	16,96	4,83	17,71	4,74	52	-,579	,565
Güvenlik	18,33	3,13	16,55	5,33	52	1,478	,145
Ücret	11,34	4,43	13,51	4,99	52	-1,683	,098
Çalış. Şart.	17,15	4,37	15,96	5,46	52	,879	,383
Terfi	14,89	4,33	14,43	4,84	52	,374	,710
Teknik Yardım	17,21	4,83	17,02	5,27	52	,141	,888
Çalış. Arkadaş.	19,30	3,63	19,60	4,38	52	-,272	,787
Sorumluluk	17,78	3,29	17,47	4,32	52	,289	,773
Saygı	15,85	4,71	15,89	5,02	52	-,026	,980
Başarı	18,99	3,36	18,01	4,46	52	,902	,371
Aktivite	18,94	3,51	18,21	4,19	52	,693	,492
GENEL	71,42	11,70	68,50	15,07	52	,793	,432

Tablo 20’de görüldüğü üzere, Anadolu liselerinde ve Özel Liselerde çalışan bekar öğretmenler arasında iş tatmini alt boyutları bakımından anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Tablo 21.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde çalışan dul öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre t test istatistik analiz tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen değerler.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi Dul		Özel Lise Dul		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	18,82	4,62	20,18	2,89	14	-,732	,476
Yaratıcılık	15,63	3,61	18,63	3,00	14	-1,794	,094
Ahlak	22,58	1,68	20,85	2,81	14	1,356	,197
Bağımsızlık	16,67	3,45	17,05	2,79	14	-,243	,812
Çeşitlilik	16,86	2,87	16,62	2,77	14	,169	,868
Otorite	17,46	2,83	17,97	2,29	14	-,398	,696
Yetenek	18,55	4,33	20,51	2,56	14	-1,145	,272
Sosyal Statü	15,51	6,58	20,60	2,00	14	-2,318	,036*
Politika	15,25	4,35	19,61	2,09	14	-2,722	,017*
Süperviz. İnsan	16,64	4,57	18,94	2,43	14	-1,327	,206
Güvenlik	18,15	2,32	18,45	2,64	14	-,228	,823
Ücret	8,39	2,48	13,97	3,61	14	-3,318	,005*
Çalış. Şart.	14,30	2,47	17,63	2,42	14	-2,634	,020*
Terfi	12,64	3,31	17,19	3,69	14	-2,471	,027*
Teknik Yardım	15,58	3,53	19,35	3,59	14	-2,040	,061
Çalış. Arkadaş.	16,54	5,84	20,89	2,63	14	-2,058	,059
Sorumluluk	17,07	2,56	19,55	2,14	14	-2,089	,055
Saygı	15,84	5,64	20,12	2,76	14	-2,055	,059
Başarı	19,11	4,26	20,63	2,21	14	-,948	,359
Aktivite	19,19	4,12	20,43	2,72	14	-,731	,477
GENEL	67,12	11,04	75,31	6,59	14	-1,875	,082

Tablo 21'den görüleceği gibi, Özel Liselerde çalışan dul öğretmenler, iş tatmininin sosyal statü, politika, ücret, çalışma şartları, terfi alt boyutlarından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde), Anadolu Liselerinde çalışan dul öğretmenlere göre daha çok tatmin aldığı görülmektedir. Buna karşın; Anadolu liselerinde çalışan dul öğretmenler, iş tatmininin hiç bir alt boyutundan Özel Liselerde çalışan dul öğretmenlere göre anlamlı düzeyde doyum almamaktadır.

İnsanın iş hayatında çalışma sürelerinin iş tatmininde etkisi olabileceği varsayımından hareket edilerek, çalışma süresinin Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında da iş tatminlerinde farklılık olup olmadığı Tablo 22,23,24 ve 25'te gösterilmektedir. Bu çalışma süreleri; 0-5 yıl, 6-14 yıl, 15-24 yıl, 25 yıl ve üstü olmak üzere gruplanmıştır.

Tablo 22.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde 0-5 yıl çalışan öğretmenler iş tatmini alt boyutlarına göre t test istatistik tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi 0-5 Yıl		Özel Lise 0-5 Yıl		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	20,45	2,53	20,52	3,12	55	-,081	,936
Yaratıcılık	16,40	4,13	17,70	3,79	55	-1,245	,218
Ahlak	21,38	2,15	21,85	2,17	55	-,816	,418
Bağımsızlık	17,65	2,55	17,52	3,40	55	,160	,874
Çeşitlilik	15,73	3,59	16,26	3,06	55	-,607	,547
Otorite	14,96	3,48	16,67	2,85	55	-2,037	,046*
Yetenek	18,10	4,17	18,55	3,46	55	-,444	,659
Sosyal Statü	16,17	4,32	18,75	3,16	55	-2,591	,012*
Politika	16,17	4,52	17,53	4,60	55	-1,113	,270
Süperviz. İnsan	16,16	4,36	18,15	4,20	55	-1,756	,085
Güvenlik	17,75	2,59	17,51	3,93	55	,270	,788
Ücret	10,76	4,03	14,07	4,36	55	-2,953	,005*
Çalışma Şart.	16,15	3,93	16,12	4,47	55	,022	,982
Terfi	13,58	3,84	15,38	4,17	55	-1,677	,099
Teknik Yardım	16,18	4,50	18,05	4,49	55	-1,561	,124
Çalış. Arkadaş.	19,06	3,56	20,21	3,45	55	-1,239	,221
Sorumluluk	16,91	2,60	18,06	3,27	55	-1,445	,154
Saygı	15,17	4,63	15,99	4,53	55	-,672	,504
Başarı	18,72	2,43	18,68	3,50	55	,038	,969
Aktivite	18,36	3,03	18,75	3,26	55	-,457	,650
GENEL	67,32	9,31	70,76	10,72	55	-1,278	,207

Tablo 22'den görüleceği üzere, Özel Liselerde 0-5 yıl çalışan öğretmenlerin, iş tatmininin otorite, sosyal statü, ücret alt boyutlarından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde), Anadolu liselerinde aynı yıl çalışan öğretmenlere göre daha tatminli olmalarına karşın; Anadolu liselerinde 0-5 yıl çalışan öğretmenler, iş tatmininin hiç bir alt boyutundan, Özel liselerde aynı yıl çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde tatmin almadıkları görülmektedir.

Tablo 23.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde 6-14 yıl çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre t test istatistiksel analiz tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen değerler.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi 6-14 Yıl		Özel Lise 6-14 Yıl		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	20,15	2,06	21,00	2,87	66	-1,396	,167
Yaratıcılık	17,97	2,87	19,36	3,84	66	-1,680	,098
Ahlak	21,40	2,28	21,72	3,45	66	-,456	,650
Bağımsızlık	18,60	3,09	19,59	3,26	66	-1,287	,203
Çeşitlilik	16,36	3,40	17,80	3,88	66	-1,624	,109
Otorite	16,50	3,00	18,78	2,99	66	-3,134	,003*
Yetenek	19,29	3,26	20,31	3,69	66	-1,212	,230
Sosyal Statü	17,30	3,69	19,26	3,63	66	-2,205	,031*
Politika	17,04	3,21	18,23	4,48	66	-1,251	,215
Süperviz. İnsan	16,77	3,65	18,19	4,54	66	-1,410	,163
Güvenlik	18,53	2,48	17,70	4,36	66	,964	,338
Ücret	9,83	3,15	15,11	4,85	66	-5,323	,000**
Çalış. Şart.	16,57	3,05	18,60	3,77	66	-2,433	,018*
Terfi	13,02	3,80	17,18	4,44	66	-4,144	,000**
Teknik Yardım	16,82	3,42	19,24	4,70	66	-2,419	,018*
Çalış. Arkadaş.	18,49	3,49	20,93	3,44	66	-2,892	,005*
Sorumluluk	18,17	2,25	19,54	3,24	66	-2,023	,047*
Saygı	15,84	4,43	18,53	4,08	66	-2,59	,012*
Başarı	19,26	2,91	20,22	3,46	66	-1,229	,223
Aktivite	19,27	3,05	20,34	3,73	66	-1,290	,202
GENEL	70,12	7,90	76,73	12,52	66	-2,601	,011*

Tablo 23'den görüleceği gibi, Özel Liselerde 6-14 yıl çalışan öğretmenler, iş tatmininin otorite, sosyal statü, çalışma şartları, teknik yardım, çalışma arkadaşları, sorumluluk, saygı ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) ve ücret, terfi alt boyutlarından ($p < .001$ anlamlılık seviyesinde), Anadolu liselerinde aynı yıl çalışan öğretmenlere göre daha çok tatmin aldıkları görülmektedir.

Anadolu liselerinde 6-14 yıl çalışan öğretmenler, iş tatmininin hiç bir alt boyutundan Özel liselerde aynı yıl çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde tatmin almamaktadır. Ayrıca; Özel Liselerde 6-14 yıl çalışan öğretmenler, Anadolu Liselerinde aynı yıl çalışan öğretmenlere göre ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) daha fazla genel iş tatmini aldıkları görülmektedir.

Tablo 24.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde 15-24 yıl çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre t test istatistiksel analiz tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen değerler.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi 15-24 Yıl		Özel Lise 15-24 Yıl		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	19,41	3,78	18,58	3,46	66	,891	,376
Yaratıcılık	16,86	3,79	1,00	3,71	66	-1,141	,888
Ahlak	21,55	2,21	20,05	3,28	66	2,236	,029*
Bağımsızlık	17,86	3,42	16,47	4,19	66	1,473	,146
Çeşitlilik	16,66	3,18	16,08	3,65	66	,683	,497
Otorite	17,12	3,30	16,63	3,32	66	,581	,563
Yetenek	18,51	3,57	18,35	3,53	66	,175	,862
Sosyal Statü	16,39	4,30	17,66	3,67	66	-1,226	,225
Politika	16,89	4,33	17,91	4,06	66	-,945	,348
Süperviz. İnsan	16,50	3,94	18,37	3,64	66	-1,920	,059
Güvenlik	18,32	2,62	15,13	4,72	66	3,581	,001**
Ücret	11,71	3,89	13,43	4,83	66	-1,595	,116
Çalış. Şart.	17,00	3,52	16,54	4,42	66	,471	,639
Terfi	14,97	3,84	14,95	4,05	66	,016	,987
Teknik Yardım	16,52	4,28	17,64	3,73	66	-1,072	,288
Çalış. Arkadaş.	18,21	3,66	19,00	3,66	66	-,848	,400
Sorumluluk	17,67	3,50	17,25	4,30	66	,439	,662
Saygı	15,31	4,49	16,41	5,57	66	-,888	,378
Başarı	18,46	3,35	17,84	4,01	66	,682	,497
Aktivite	19,10	2,77	18,66	3,38	66	,584	,561
GENEL	70,15	11,20	67,66	13,88	66	,804	,424

Tablo 24'den görüleceği üzere, Anadolu liselerinde 15-24 yıl çalışan öğretmenler, iş tatmininin ahlak alt boyutundan ($p < .05$ anlamlılık seviyesinde) ve güvenlik alt boyutundan ($p < .001$ anlamlılık seviyesinde), Özel liselerde aynı yıl çalışan öğretmenlere göre daha çok tatmin almaktadır. Buna karşılık; Özel liselerde 15-24 yıl çalışan öğretmenler, iş tatmininin hiçbir alt boyutundan Anadolu liselerinde aynı yıl çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde tatmin almadıkları görülmektedir.

Tablo 25.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde 25 yıl ve üstü çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre t test istatistiksel analiz tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen değerler.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi 25 Yıl ve üstü		Özel Lise 25 Yıl ve üstü		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	20,69	2,25	19,94	2,23	29	,917	,367
Yaratıcılık	19,11	2,88	17,90	2,71	29	1,189	,244
Ahlak	21,50	2,32	21,48	1,99	29	,031	,975
Bağımsızlık	20,15	2,57	17,55	3,18	29	2,423	,022*
Çeşitlilik	18,41	3,23	17,17	2,67	29	1,167	,253
Otorite	18,52	3,30	17,69	1,84	29	,895	,378
Yetenek	19,14	3,53	19,19	3,09	29	-,040	,968
Sosyal Statü	18,53	4,32	18,23	2,76	29	,235	,816
Politika	17,98	3,42	17,24	3,47	29	,590	,560
Süperviz. İnsan	17,38	4,34	17,56	3,46	29	-,125	,901
Güvenlik	18,17	3,12	15,70	3,09	29	2,186	,037*
Ücret	13,21	4,41	15,22	4,25	29	-1,276	,212
Çalış. Şart.	17,23	4,26	17,11	3,06	29	,091	,928
Terfi	14,76	5,51	16,49	3,56	29	-1,064	,296
Teknik Yardım	17,00	4,60	18,57	3,65	29	-,579	,567
Çalış. Arkadaş.	19,49	3,74	18,50	3,04	29	-,682	,501
Sorumluluk	18,50	3,04	17,44	3,79	29	,832	,412
Saygı	17,40	5,00	16,62	4,82	29	,439	,664
Başarı	18,83	4,41	18,72	2,96	29	,083	,935
Aktivite	19,23	3,81	19,05	2,66	29	,151	,881
GENEL	73,34	12,33	70,70	9,93	29	,659	,515

Tablo 25'den görüleceği gibi, Anadolu Liselerinde 25 yıl ve üstü çalışan öğretmenler, iş tatmininin bağımsızlık ve güvenlik alt boyutlarından ($p < .05$ anlamlılık seviyesinde), Özel liselerde aynı yıl ve üstü çalışan öğretmenlere göre daha fazla tatmin almaktadır. Özel liselerde 25 yıl ve üstü çalışan öğretmenler ise, iş tatmininin hiç bir alt boyutundan Anadolu lisesinde aynı yıl ve üstü çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde tatmin alamadıkları görülmektedir.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenlerin farklı branşlarda ve branşlar itibariyle iş tatmini açısından farklılıklar olacağı varsayımından hareket edilen karşılaştırmayla ilgili istatistiksel sonuçlar Tablo 26-31'de gösterilmektedir. Bu analizlerde branşlar; Sosyal alan, Fen alanı, Yabancı dil alanı, Matematik branşı, Sanat ve spor yetenek alanı ve Rehberlik olarak gruplara ayrılmak suretiyle yapılmıştır.

Tablo 26.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde sosyal alana ait branşlarda çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre t test istatistiksel analiz tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen değerler.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi Sosyal Alanı		Özel Lise Sosyal Alanı		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	19,74	2,91	19,68	3,29	78	,094	,925
Yaratıcılık	16,99	3,88	17,36	4,09	78	-,412	,681
Ahlak	21,53	2,31	21,16	3,32	78	,577	,565
Bağımsızlık	18,59	2,75	16,67	4,35	78	2,400	,019*
Çeşitlilik	16,51	3,01	16,36	3,71	78	,199	,843
Otorite	16,68	2,92	16,90	3,41	78	-,313	,755
Yetenek	18,78	3,37	18,51	4,07	78	,328	,744
Sosyal Statü	16,91	3,87	17,84	3,95	78	-1,052	,296
Politika	17,22	3,59	17,00	4,47	78	,242	,810
Süperviz. İnsan	16,89	3,58	17,54	4,72	78	-,706	,482
Güvenlik	17,95	2,90	15,94	4,25	78	2,507	,014*
Ücret	11,37	3,86	13,85	4,57	78	-2,628	,010*
Çalış. Şart.	17,18	3,31	16,51	4,30	78	,787	,433
Terfi	14,02	4,51	15,45	4,64	78	-1,396	,167
Teknik Yardım	16,49	4,47	17,36	4,84	78	-,829	,410
Çalış. Arkadaş.	18,38	3,55	19,20	4,19	78	-,950	,345
Sorumluluk	17,80	3,07	16,84	4,34	78	1,147	,255
Saygı	15,84	4,62	15,47	5,10	78	,343	,733
Başarı	18,82	3,42	18,01	4,22	78	,948	,346
Aktivite	19,20	2,92	18,64	3,82	78	,746	,458
GENEL	70,78	9,75	68,78	14,42	78	,737	,464

Tablo 26’da görüleceği üzere, Anadolu liselerinde Sosyal alanlara ait branşlarda çalışan öğretmenler, iş tatmininin bağımsızlık ve güvenlik alt boyutlarından ($p<.05$ anlamlılık düzeyinde), Özel liselerde aynı alana ait branşlarda çalışan öğretmenlere göre daha fazla tatmin almaktadır. Buna karşılık, Özel liselerde Sosyal alana ait branşlarda çalışan öğretmenler, iş tatmininin ücret alt boyutundan ($p<.05$ anlamlılık düzeyinde), Anadolu liselerinde aynı alana ait branşlarda çalışan öğretmenlere göre daha çok tatmin oldukları görülmektedir.

Tablo 27.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde fen alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlerin iş tatminini alt boyutlarına göre t test istatistik tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi Fen Alanı		Özel Lise Fen Alanı		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	19,82	2,45	21,53	2,66	28	-1,830	,078
Yaratıcılık	16,22	3,17	20,30	3,35	28	-3,409	,002*
Ahlak	21,56	1,80	22,07	2,43	28	-,669	,509
Bağımsızlık	17,94	2,43	20,01	2,11	28	-2,445	,021*
Çeşitlilik	14,92	2,67	19,28	2,46	28	-4,575	,000**
Otorite	15,83	2,64	19,24	2,70	28	-3,465	,002*
Yetenek	17,41	3,58	21,14	2,78	28	-3,102	,004*
Sosyal Statü	15,95	4,68	20,20	2,54	28	-2,952	,006*
Politika	17,41	3,72	20,12	2,81	28	-2,189	,037*
Süperviz. İnsan	17,64	3,58	19,39	2,66	28	-1,476	,151
Güvenlik	18,29	2,04	19,30	2,59	28	-1,197	,242
Ücret	10,43	3,49	18,46	2,78	28	-6,780	,000**
Çalış. Şart.	16,65	2,80	20,07	1,89	28	-3,781	,001**
Terfi	13,39	3,75	19,38	2,95	28	-4,727	,000**
Teknik Yardım	17,16	3,88	20,90	2,68	28	-2,963	,006*
Çalış. Arkadaş.	17,76	3,56	21,14	2,82	28	-2,807	,009*
Sorumluluk	17,17	2,04	20,15	2,51	28	-3,579	,001**
Saygı	15,23	4,61	19,92	2,53	28	-3,296	,003*
Başarı	18,14	2,36	21,06	2,64	28	-3,185	,004*
Aktivite	17,77	2,89	20,76	2,91	28	-2,801	,009*
GENEL	67,88	8,08	80,89	8,01	28	-4,384	,000**

Tablo 27'den görüleceği gibi, Özel liselerde Fen alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler, iş tatmininin yaratıcılık, bağımsızlık, otorite, yetenek, sosyal statü, politika, teknik yardım, çalışma arkadaşları, saygı, başarı, aktivite alt boyutlarından ($p < .05$ anlamlılık seviyesinde) ve çeşitlilik, ücret, çalışma şartları, terfi, sorumluluk alt boyutlarından ($p < .001$ anlamlılık seviyesinde), Anadolu liselerinde aynı alana ait branşlarda çalışan öğretmenlere göre daha tatminli olduğu, Buna karşın, Anadolu liselerinde Fen alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler, iş tatmininin hiç bir alt boyutundan, Özel liselerde aynı alana ait branşlarda çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde tatminli olmadıkları görülmektedir. Ayrıca Özel liselerde fen alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler, iş tatmininin genelinde de Anadolu liselerinde aynı alana ait branşlarda çalışan öğretmenlere göre ($p < .001$ anlamlılık seviyesinde), daha çok tatmin almaktadır.

Tablo 28.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde yabancı dil alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre t test istatistik tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi Yabancı Dil Alanı		Özel Lise Yabancı Dil Alanı		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	20,55	4,11	19,79	3,43	44	,677	,502
Yaratıcılık	18,27	4,30	18,16	3,27	44	,092	,927
Ahlak	22,06	1,66	22,06	1,87	44	,002	,998
Bağımsızlık	18,74	3,81	18,42	2,31	44	,345	,732
Çeşitlilik	17,51	4,26	17,35	2,96	44	,143	,887
Otorite	16,90	4,71	17,38	2,77	44	-,425	,673
Yetenek	19,13	4,66	19,29	3,30	44	-,141	,888
Sosyal Statü	16,80	5,04	19,32	3,15	44	-2,048	,047*
Politika	17,72	4,60	18,20	3,88	44	-,376	,709
Süperviz. İnsan	17,34	3,45	18,56	3,53	44	-1,183	,243
Güvenlik	19,31	2,14	17,45	3,84	44	2,001	,052
Ücret	11,43	4,61	14,47	3,20	44	-2,620	,012*
Çalış. Şart.	16,92	3,93	17,30	3,81	44	-,334	,740
Terfi	15,60	3,32	16,63	3,50	44	-1,023	,312
Teknik Yardım	17,56	3,49	18,61	4,52	44	-,871	,388
Çalış.Arkağaş.	19,05	4,72	20,37	4,47	44	-1,080	,286
Sorumluluk	18,51	3,65	18,61	3,03	44	-,093	,926
Saygı	16,89	4,22	16,87	4,97	44	,021	,983
Başarı	19,31	3,72	19,23	2,98	44	,082	,935
Aktivite	19,98	3,25	19,48	3,42	44	,512	,611
GENEL	72,53	12,78	73,45	10,38	44	-,268	,790

Tablo 28'den görüldüğü gibi, Özel liselerde yabancı dil alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler, iş tatmininin sosyal statü ve ücret alt boyutlarından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde), Anadolu liselerinde aynı branşlarda çalışan öğretmenlere göre daha çok tatmin almaktadır. Anadolu liselerinde yabancı dil alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler ise iş tatmininin hiç bir alt boyutundan, Özel liselerde aynı branşlarda çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde tatmin almadıkları görülmektedir.

Tablo 29.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde Matematik branşında çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre t test istatistik tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi Matematik Branşı		Özel Lise Matematik Branşı		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	19,00	2,52	20,06	2,63	25	-1,066	,297
Yaratıcılık	17,70	2,29	18,13	3,04	25	-,402	,691
Ahlak	19,35	2,43	20,66	3,55	25	-1,087	,288
Bağımsızlık	16,91	4,20	17,95	2,97	25	-,755	,458
Çeşitlilik	16,51	3,27	15,36	3,47	25	,883	,385
Otorite	15,11	3,49	17,09	2,02	25	-1,850	,076
Yetenek	19,00	3,30	19,44	2,64	25	-,386	,703
Sosyal Statü	15,34	3,76	17,84	2,79	25	-1,980	,059
Politika	15,10	4,89	17,60	4,40	25	-1,392	,176
Süperviz. İnsan	14,41	4,77	18,06	3,49	25	-2,294	,030*
Güvenlik	16,85	3,06	15,93	4,04	25	,653	,520
Ücret	11,69	4,13	14,13	4,67	25	-1,417	,169
Çalış. Şart.	15,66	4,03	16,33	4,01	25	-,428	,672
Terfi	13,41	4,27	15,28	2,88	25	-1,354	,188
Teknik Yardım	14,89	5,07	18,40	3,88	25	-2,034	,053
Çalış. Arkadaş.	19,08	2,02	20,13	3,35	25	-,952	,350
Sorumluluk	16,58	3,31	19,33	2,41	25	-2,496	,020*
Saygı	14,26	3,45	17,90	3,21	25	-2,826	,009*
Başarı	18,08	2,81	19,73	2,15	25	-1,729	,096
Aktivite	18,58	3,02	19,20	2,73	25	-,556	,583
GENEL	65,91	10,78	70,86	9,56	25	-1,264	,218

Tablo 29'dan görüleceği üzere, Özel liselerde Matematik branşında çalışan öğretmenler, iş tatmininin süpervizyon insan, sorumluluk, saygı alt boyutlarından ($p<.05$ anlamlılık düzeyinde), Anadolu liselerinde aynı branşta çalışan öğretmenlere göre daha tatmin almaktadır. Buna karşılık; Anadolu liselerinde Matematik branşında çalışan öğretmenler, iş tatmininin hiç bir alt boyutunda Özel liselerde aynı branşta çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde tatmin almadıkları görülmektedir.

Tablo 30.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde Sanat ve spor yetenek alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlerin iş tatmini alt boyutlarına göre t test istatistik tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu isesi Sanat ve Spor Yetenek Alanı		Özel Lise Sanat ve Spor Yetenek Alanı		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	20,36	1,80	18,14	2,03	16	2,425	,028*
Yaratıcılık	17,54	2,54	16,57	2,14	16	,838	,414
Ahlak	21,63	2,15	20,85	1,77	16	,797	,437
Bağımsızlık	18,18	2,44	17,55	4,58	16	,382	,708
Çeşitlilik	16,16	3,52	16,85	3,67	16	-,400	,694
Otorite	17,51	3,57	17,71	2,21	16	-,129	,899
Yetenek	19,22	3,51	18,42	4,46	16	,424	,677
Sosyal Statü	18,88	2,11	17,71	1,49	16	1,263	,225
Politika	16,18	2,99	16,28	3,19	16	-,070	,945
Süperviz. İnsan	16,00	3,09	16,85	3,84	16	-,522	,609
Güvenlik	18,81	1,32	13,18	2,53	16	6,203	,000**
Ücret	10,09	3,33	10,85	3,53	16	-,465	,648
Çalış. Şart.	16,81	3,28	14,57	3,35	16	1,404	,180
Terfi	14,90	3,41	13,85	2,85	16	,676	,509
Teknik Yardım	15,90	2,91	16,42	2,63	16	-,382	,708
Çalış. Arkadaş.	17,27	3,37	20,00	2,82	16	-1,772	,095
Sorumluluk	17,18	2,08	16,14	3,93	16	,736	,473
Saygı	15,81	3,51	15,85	5,11	16	-,019	,985
Başarı	19,18	2,22	17,28	3,03	16	1,530	,145
Aktivite	19,18	2,13	18,42	2,14	16	,728	,477
GENEL	69,81	7,01	65,28	10,14	16	1,126	,277

Tablo 30'dan görüleceği gibi, Anadolu liselerinde Sanat ve spor yetenek alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler, iş tatmininin sosyal yardım alt boyutundan ($p < .05$ anlamlılık seviyesinde) ve güvenlik alt boyutundan ($p < .001$ anlamlılık seviyesinde), Özel liselerde çalışan aynı branş öğretmenlerine göre daha fazla doyum almaktadır.

Özel lisede Sanat ve spor yetenek alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler ise iş tatmininin hiç bir alt boyutundan, Anadolu lisesinde aynı branşlarda çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde tatminli olmadıkları görülmektedir.

Tablo 31.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde Rehberlik branşında çalışan öğretmenlerin iş tatminini alt boyutlarına göre t test istatistik tekniğiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen analiz değerleri.

İş Tatmininin alt boyutları	Anadolu Lisesi Rehberlik Branşı		Özel Lise Rehberlik Branşı		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Sosyal Yardım	21,16	2,63	22,38	1,90	14	-1,079	,299
Yaratıcılık	17,77	2,92	19,93	2,85	14	-1,449	,169
Ahlak	21,05	2,28	20,62	3,73	14	,250	,806
Bağımsızlık	17,50	1,64	18,92	4,55	14	-,727	,479
Çeşitlilik	18,33	3,20	17,46	2,47	14	,611	,551
Otorite	16,11	1,29	18,51	3,39	14	-1,645	,122
Yetenek	18,00	3,74	19,65	2,28	14	-1,106	,287
Sosyal Statü	18,50	1,87	19,30	3,85	14	-,472	,644
Politika	16,00	3,89	19,28	3,42	14	-1,765	,099
Süperviz. İnsan	16,05	5,01	19,12	4,58	14	-1,254	,230
Güvenlik	17,94	1,63	18,75	5,53	14	-,344	,736
Ücret	11,16	2,71	14,96	6,99	14	-1,259	,228
Çalış. Şart.	16,33	3,50	19,51	3,85	14	-1,649	,121
Terfi	11,50	2,94	16,28	4,70	14	-2,226	,043*
Teknik Yardım	16,33	2,73	18,65	3,51	14	-1,378	,190
Çalış.Arkaadaşıla	20,50	1,97	20,39	2,82	14	,082	,936
Sorumluluk	18,50	1,76	20,25	2,78	14	-1,379	,189
Saygı	14,70	6,08	19,52	4,03	14	-1,918	,076
Başarı	17,66	3,88	20,43	2,95	14	-1,619	,128
Aktivite	18,83	3,48	20,73	2,75	14	-1,213	,245
GENEL	68,44	6,74	76,86	10,09	14	-1,802	,093

Tablo 31'den görüleceği üzere, Özel liselerde çalışan rehber öğretmenler, iş tatmininin terfi alt boyutundan ($p<.05$ anlamlılık düzeyinde), Anadolu liselerinde çalışan aynı branş öğretmenlere göre daha tatminlidir. Buna karşılık; Anadolu liselerinde çalışan rehber öğretmenler, Özel liselerde çalışan aynı branştaki öğretmenlere göre iş tatmininin hiç bir alt boyutundan anlamlı düzeyde tatmin almamaktadırlar.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatmini ve demografik özellikler bakımından karşılaştırma yaptıktan sonra, Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresi ve demografik özellikler bakımından karşılaştırma yapılacak ve sonuçlar aşağıda tablolar eşliğinde sunulacaktır.

2.2.1.2. İş stresine yönelik karşılaştırmalar

Bu kısımda, Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan öğretmenlerin iş stresi düzeyleri, t test uygulanarak karşılaştırılmıştır. Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresinin karşılaştırılmasına yönelik bulgular sunulduktan sonra iş stresinin demografik özelliklere ait değişkenlere yönelik sonuçları da aşağıda tablolar eşliğinde sunulacaktır.

Tablo 32.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi (N= 118)		Özel Lise (N= 107)				
	X	SS	X	SS	df	t	p
Stres	112.42	28.27	104.91	32.38	225	1.85	.065

Tablo 32'den, Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresi bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenleri, iş stresine yönelik olarak karşılaştırdıktan sonra her iki okul'da çalışan öğretmenlerin iş stresi ve demografik değişkenler açısından ele alınıp karşılaştırıldığında ise aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresinin yaş'la (20-29 yaş, 30-39 yaş, 40 yaş ve üzeri) karşılaştırılmasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 33.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan kadın öğretmenlerin iş streslerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistik analiz değerleri

	Anadolu Lisesi Kadın		Özel Lise Kadın				
	X	SS	X	SS	df	t	p
Stres	114,30	27,07	104,07	32,80	135	1,990	,049*

Tablo 33'den, Anadolu liselerinde çalışan kadın öğretmenlerin, Özel liselerde çalışan kadın öğretmenlere göre ($p < .05$ ve anlamlılık düzeyinde) daha stresli olduğu görülmektedir.

Tablo 34.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan dul öğretmenlerin iş streslerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri

	Anadolu Lisesi Dul		Özel Lise Dul				
	X	SS	X	SS	df	t	p
Stres	127,80	27,27	90,17	23,81	14	2,903	,012*

Tablo 34'de görüldüğü gibi, Anadolu liselerinde çalışan Dul öğretmenler, iş stresi yaşanması düzeyi bakımından Özel liselerde çalışan dul öğretmenlere göre ($p < .05$ anlamlılık seviyesinde) daha çok stresli oldukları görülmektedir.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde 0-5, 6-14, 15-24 ve 25 yıl ve üstü, Sosyal, Fen alanına ait branşlarda, Matematik branşında, Sanat ve spor yetenek alanına ait branşlarda, Rehberlik branşında çalışan öğretmenler arasında iş stresi bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 35.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde Yabancı dil alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlerin iş stresi düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi Yabancı Dil Alanı		Özel Lise Yabancı Dil Alanı		df	t	p
	X	SS	X	SS			
Stres	121,60	31,99	97,73	28,76	44	2,665	,011*

Tablo 35’de, Anadolu liselerinde Yabancı dil alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler, iş stresi bakımından Özel liselerde yabancı dil alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlere göre ($p<.05$ anlamlılık düzeyinde), daha fazla stresli oldukları görülmektedir.

2.2.1.3. Algılanan Sosyal desteğe yönelik karşılaştırmalar

Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek faktörü, t test kullanılarak karşılaştırılmıştır. Aşağıda önce Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasındaki algılanan sosyal destek farklılığına yer verilmiştir. Daha sonra Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenler arasındaki algılanan sosyal destek düzeyleri, demografik özellikler ele alınarak karşılaştırılmış ve sonuçlar tablolarla birlikte sunulmuştur.

Tablo 36.

Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi (N= 118)		Özel Lise (N=107)		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark. desteği	18.32	4.46	18.21	5.41	225	.157	.875
Eş desteği	21.21	4.87	21.90	4.08	225	-.904	.368
Ebeveyn dest.	19.71	5.34	19.88	5.88	225	-.190	.850
İş dışı ark.dest.	19.24	4.59	18.20	5.80	225	1.497	.136
Öğrenci dest.	14.45	5.05	11.44	5.52	225	4.261	.000**

Tablo 36’da görüldüğü gibi, Anadolu Liselerinde çalışan öğretmenlerin, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından ($p< .001$ anlamlılık

düzeyinde) Özel Liselerde çalışan öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Anadolu liselerinde çalışan 20-29 yaş arasındaki öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan aynı yaş grubundaki öğretmenler, algılanan sosyal desteğin kaynakları bakımından karşılaştırıldıklarında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 37.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan 30-39 Yaş ve arasındaki öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi 30-39 Yaş		Özel Lise 30-39 Yaş		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark. desteği	18,90	4,35	17,64	5,99	67	1,011	,315
Eş desteği	22,75	2,87	23,17	3,10	67	-,468	,642
Ebeveyn dest.	19,86	5,74	19,69	6,53	67	,106	,916
İş dışı ark. dest.	19,50	4,55	17,96	6,23	67	1,181	,242
Öğrenci dest.	14,42	4,76	11,37	6,02	67	2,349	,022*

Tablo 37'den görüleceği gibi, Anadolu liselerinde çalışan 30-39 Yaş arasındaki öğretmenler, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) Özel liselerde çalışan aynı yaş grubundaki öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Tablo 38.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan 40 Yaş ve üstündeki öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi 40 Yaş ve üstü		Özel Lise 40 Yaş ve üstü		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark. desteği	18,01	4,78	17,54	5,48	102	,468	,641
Eş desteği	20,74	5,15	21,00	4,67	102	-,225	,822
Ebeveyn dest.	18,67	5,08	18,95	5,32	102	-,204	,839
İş dışı ark. dest.	18,72	4,72	16,36	5,68	102	2,316	,023*
Öğrenci dest.	15,38	5,21	11,21	5,36	102	4,007	,000**

Tablo 38'den görüleceği üzere, Anadolu liselerinde çalışan 40 Yaş ve üstü öğretmenler, algılanan sosyal desteğin iş dışı arkadaş desteği ($p < .05$ anlamlılık

düzeyinde) ve öğrenci desteği kaynaklarından ($p < .001$ anlamlılık seviyesinde), Özel liselerde çalışan aynı yaş ve üstü öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Tablo 39.

Anadolu Liselerinde ve Özel Liselerde çalışan erkek öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi Erkek		Özel Lise Erkek		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark. desteği	18,54	4,85	17,99	4,78	86	,528	,599
Eş desteği	20,45	4,96	20,68	4,55	86	-,194	,847
Ebeveyn desteği	17,90	5,96	18,80	6,21	86	-,562	,577
İş dışı ark. desteği	18,72	4,49	17,46	5,68	86	1,164	,248
Öğrenci desteği	14,93	4,99	11,42	6,01	86	2,992	,004*

Tablo 39'dan görüleceği üzere, Anadolu liselerinde çalışan erkek öğretmenler, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) Özel liselerde çalışan erkek öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Tablo 40.

Anadolu Liselerinde ve Özel Liselerde çalışan Kadın öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeyi bakımından elde ettikleri istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi Kadın		Özel Lise Kadın		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark. desteği	18,15	4,17	18,33	5,75	135	-,213	,832
Eş desteği	21,80	4,78	22,94	3,37	135	-1,185	,240
Ebeveyn dest.	20,76	4,69	20,44	5,67	135	,309	,758
İş dışı ark. dest.	19,62	4,66	18,61	5,86	135	1,117	,266
Öğrenci dest.	14,10	5,10	11,46	5,28	135	2,970	,004*

Tablo 40'dan görüleceği gibi, Anadolu Liselerinde çalışan kadın öğretmenler, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) Özel liselerde çalışan kadın öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Tablo 41.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan Kadın ve Erkek öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Erkek (N= 88)		Kadın (N=137)		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark. dest.	18.30	4.80	18.24	5.01	225	.090	.928
Ebeveyn dest.	18.31	6.04	20.61	5.16	225	-2.56	.011*
Eş desteği	20.56	4.74	22.29	4.24	225	-2.29	.023*
İş dışı ark.dest.	18.18	5.04	19.11	5.30	225	-1.30	.193
Öğrenci dest.	13.41	5.70	12.77	5.34	225	.859	.391

Tablo 41'den görüleceği üzere, Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan kadın öğretmenler, algılanan sosyal desteğin eş desteği ve ebeveyn desteği kaynaklarından ($p < .05$ anlamlılık seviyesinde) Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan erkek öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Tablo 42.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan evli öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi Evli		Özel Lise Evli		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark. Desteği	18,10	4,63	17,96	5,39	153	,182	,856
Eş desteği	21,37	4,55	21,88	4,12	153	-,687	,493
Ebeveyn dest.	19,28	5,31	19,89	5,55	153	-,572	,568
İş dışı ark. dest.	18,52	4,65	17,46	5,93	153	1,252	,212
Öğrenci dest.	14,64	5,08	12,29	5,68	153	2,722	,007*

Tablo 42'de görüleceği gibi, Anadolu liselerinde çalışan evli öğretmenler, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde), Özel liselerde çalışan evli öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Tablo 43.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan Bekar öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi Bekar		Özel Lise Bekar		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark. desteği	18,67	4,18	18,17	5,75	52	,362	,719
Eş desteği	15,00	14,14	22,50	3,53	52	-,728	,543
Ebeveyn dest.	20,45	5,86	19,65	6,68	52	,427	,671
İş dışı ark. dest.	20,85	4,16	19,66	5,76	52	,862	,393
Öğrenci dest.	13,92	5,07	9,85	4,94	52	2,979	,004*

Tablo 43’de görüleceği üzere, Anadolu Liselerinde çalışan bekar öğretmenler, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde), Özel liselerde çalışan bekar öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerdeki dul, 0-5 yıl ve 6-14 yıl çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal desteğin kaynakları bakımından yapılan karşılaştırmada anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 44.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde 15-24 Yıl çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi 15-24 Yıl		Özel Lise 15-24 Yıl		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark. desteği	17,36	4,71	15,76	6,02	66	1,213	,230
Eş desteği	20,93	4,17	21,50	4,37	66	-,393	,697
Ebeveyn dest.	18,74	4,32	19,38	4,68	66	-,429	,670
İş dışı ark. dest.	18,39	4,19	13,65	5,29	66	4,057	,000**
Öğrenci dest.	14,67	4,88	9,54	5,00	66	4,104	,000**

Tablo 44’de görüleceği gibi, Anadolu liselerinde 15-24 Yıl çalışan öğretmenler, algılanan sosyal desteğin iş dışı arkadaş desteği ve öğrenci desteği kaynaklarından ($p < .001$ anlamlılık seviyesinde), Özel liselerde aynı yıl çalışan öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Tablo 45.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde 25 Yıl ve üstü çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasından elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi 25 Yıl ve üstü		Özel Lise 25 Yıl ve üstü		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark.desteği	20,86	4,10	18,61	5,03	29	1,327	,195
Eş desteği	19,18	7,58	22,14	3,67	29	-1,286	,211
Ebeveyn dest.	17,00	7,29	16,28	6,15	29	,192	,851
İş dışı ark. dest.	18,85	5,73	17,46	5,94	29	,652	,519
Öğrenci dest.	17,23	5,13	12,11	6,23	29	2,423	,022*

Tablo 45'den görüleceği üzere, Anadolu liselerinde 25 Yıl ve üstü çalışan öğretmenler, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde), Özel liselerde aynı yıl çalışan öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Tablo 46.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde sosyal alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi Sosyal Alanı		Özel Lise Sosyal Alanı		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark.desteği	17,96	4,81	16,19	5,71	78	1,500	,138
Eş desteği	20,87	5,70	22,35	4,20	78	-,998	,323
Ebeveyn dest.	18,88	5,39	17,36	6,76	78	,836	,408
İş dışı ark. dest.	18,87	4,68	16,89	6,20	78	1,626	,108
Öğrenci dest.	15,38	5,41	10,19	4,75	78	4,527	,000**

Tablo 46'dan görüleceği gibi, Anadolu liselerinde çalışan sosyal alanına ait branş öğretmenleri, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından ($p < .001$ anlamlılık düzeyinde), Özel liselerde çalışan aynı branş öğretmenlerine göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde fen, dil alanına ait branşlarda ve rehberlik branşında çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal desteğin kaynakları bakımından yapılan karşılaştırmada anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 47.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde Matematik branşında çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasından elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi Matematik branşı		Özel Lise Matematik branşı		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark.desteği	17,41	2,87	20,86	2,77	25	-3,160	,004*
Eş desteği	21,44	2,74	21,00	3,52	25	,304	,765
Ebeveyn dest.	19,55	5,47	19,78	5,07	25	-,103	,919
İş dışı ark. dest.	17,19	5,01	19,60	5,38	25	-1,189	,245
Öğrenci dest.	13,00	5,11	12,46	6,11	25	,243	,810

Tablo 47'den görüleceği üzere, Özel liselerde çalışan Matematik branş öğretmenleri, algılanan sosyal desteğin iş arkadaşı desteği kaynağından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) Anadolu liselerinde çalışan aynı branş öğretmenlerine göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

Tablo 48.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde Sanat ve spor yetenek alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasından elde edilen istatistiksel analiz değerleri.

	Anadolu Lisesi Sanat ve Spor Yetenek Alanı		Özel Lise Sanat ve Spor Yetenek Alanı		df	t	p
	X	SS	X	SS			
İş ark.desteği	20,00	5,51	17,00	6,58	16	1,045	,312
Eş desteği	21,37	4,62	24,00	1,41	16	-1,086	,303
Ebeveyn dest.	23,62	2,13	17,00	2,82	16	3,754	,006*
İş dışı ark. dest.	21,42	3,54	11,85	5,58	16	4,475	,000**
Öğrenci dest.	15,90	6,30	9,71	5,79	16	2,095	,052

Tablo 48'den görüleceği gibi, Anadolu liselerinde Sanat ve spor yetenek alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler, algılanan sosyal desteğin ebeveyn desteği kaynağından ($p < .05$ anlamlılık düzeyinde) ve iş dışı arkadaş desteği kaynağından ($p < .001$ anlamlılık düzeyinde), Özel liselerde aynı branşlarda çalışan öğretmenlere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU LİSESİ VE ÖZEL LİSE ÖĞRETMENLERİNİN İŞ TATMİNİ, İŞ STRESİ VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI İÇİN YAPILAN ARAŞTIRMANIN SONUÇ VE ÖNERİLERİ

3.1. Sonuçların Tartışılması

Bu araştırmada, öğretmenlerin verimlilik ve etkililiğine doğrudan etkisi olan iş tatmini, iş stresi ve algılanan sosyal destek parametreleri, Anadolu Liseleri ve Özel Liselerde çalışan öğretmenlerde araştırma problemleri doğrultusunda karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Problem 1’de Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatmini bakımından anlamlı bir farklılık olduğu ileri sürülmüştü. Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatmini bakımından $p<.05$ ve $p<.001$ anlamlılık düzeylerinde elde edilen bu anlamlı farklılık (Bkz.:Tablo12), Özdayı (Bkz.:s.24) ve Aydınay’ın (Bkz.:s.25) araştırma sonuçlarıyla aynı paraleldedir. Onlar da araştırmalarında Resmi (Devlet) okulda çalışan öğretmenlerin, Özel ve yabancı özel liselerde çalışan öğretmenlere göre tatmin düzeylerinin anlamlı derecede düşük olduğunu söylemektedirler. Bu bulguların tersine Hossain (1992), Bangladeş’te yaptığı araştırmasında Devlet liselerinde çalışan öğretmenlerin iş tatmin düzeyinin Özel liselerde çalışan öğretmenlere göre daha fazla olduğunu belirlemiştir (Bkz.:s.25). Bu farklılık, Türkiye’de özel liselerin yaygınlığı ve farklı kültür veya Bangladeş’e kıyasla iş güvencesi açısından farklılıktan kaynaklanabilir.

Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatminiyle ilgili karşılaştırma sonuçlarının demografik değişkenlerle ilişkisi olup olmadığı veya hangisinin daha etkin olduğu araştırılmıştır.

Problem 1 a’da, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatmini açısından yaşla ilgili anlamlı farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Özel liselerde çalışan 20-29, 30-39, 40 Yaş ve üstü öğretmenler (Bkz.:Tablo 13,14 ve 15), Anadolu liselerinde çalışan aynı yaş gruplarındaki öğretmenlerle karşılaştırıldığında iş tatmini alt boyutlarından anlamlı düzeyde daha çok tatmin aldıkları belirlenmiştir. Bu sonuç, Problem 1 a'yı desteklemektedir. Bu bulgulardan farklı olarak Özdayı (1990), Özel liselerde çalışan 20-25 yaş arasındaki öğretmenlerin en fazla tatmin alan yaş grubu olduğunu belirlerken, en az tatmin alan yaş grubunun 31-40 yaş arasındaki öğretmenler olduğunu ileri sürerken, Resmi liselerde ise en fazla tatmin alan yaş grubunun 41 yaş ve üzerindeki olduğunu, en az tatmin alan yaş grubunun ise 26-30 yaş grubu olduğunu öne sürmüştür (Bkz.:s.24). Özdayı'nın (1990) araştırma sonucunun aksine Aydınay (1996), 41 ve üzeri yaş grubundaki öğretmenlerin, 20-30 yaş grubundaki öğretmenlere göre daha fazla doyumlu olduklarının altını çizmiştir (Bkz.:s.25). Bu araştırma bulguları, gerek Özdayı gerek Aydınay'ın bazı yaş grupları için farklıdır.

Problem 1 b'de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatmini açısından cinsiyetle ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan erkek öğretmenler arasında iş tatminiyle ilgili olarak yapılan karşılaştırma sonucunda, Özel liselerde çalışan erkek öğretmenler, iş tatmininin ücret ve saygı alt boyutlarından Anadolu liselerinde çalışan erkek öğretmenlere göre daha doyumlu oldukları belirlenmiştir (Bkz.:Tablo16). Anadolu liseleri ve Özel liselerde çalışan kadın öğretmenler arasında iş tatmini bakımından yapılan karşılaştırma sonucunda, Özel liselerde çalışan kadın öğretmenlerin, Anadolu liselerinde çalışan kadın öğretmenlere göre iş tatmini alt boyutları bakımından anlamlı düzeyde daha çok tatmin aldıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo17). Ayrıca Anadolu liselerindeki ve Özel liselerdeki erkek ve kadın öğretmenler arasında iş tatminiyle ilgili olarak yapılan karşılaştırma sonucunda, erkek öğretmenlerin, kadın öğretmenlere göre iş tatmininin ücret alt boyutundan anlamlı düzeyde daha fazla doyum aldıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo18). Elde edilen bu bulgular problem 1 b'yi desteklemektedir. Bu bulgulardan farklı olarak Özdayı (1990), kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha tatminli olduğunu vurgularken (Bkz.:s.24), Dixit'de (1990) Özdayı'nın araştırma bulgusuyla uyumlu olarak kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre işlerinden daha fazla tatmin aldıklarını belirlemiştir (Bkz.:s.25). Bu bulgulara paralel olarak Aydınay (1996), kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre iş tatmininin iş arkadaşları ile ilgili

özellikler boyutundan aldıkları tatminin daha yüksek olduğunun altını çizmiştir (Bkz.:s.25). Bu araştırmada ise; kadın öğretmenler ve erkek öğretmenler arasında iş tatmininin iş arkadaşları boyutu bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Problem 1 c’de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatmini açısından medeni durumla ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Özel liselerde çalışan Evli (Bkz:Tablo19) ve dul öğretmenler (Bkz.:Tablo21), Anadolu liselerinde çalışan Evli ve dul öğretmenlere göre iş tatmini alt boyutları bakımından anlamlı düzeyde daha fazla tatmin aldıkları belirlenmiştir. Bulgular problem 1 c’yi desteklemektedir. Anadolu liselerinde çalışan bekar öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan bekar öğretmenler arasında iş tatmini alt boyutları bakımından anlamlı bir farklılık görülmemektedir (Bkz.:Tablo20). Bu bulgulardan farklı olarak Aydınay (1996), medeni durumla iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki olmadığını belirlemiştir (Bkz.:s.25). Karagöl (1997) ise; evli öğretmenlerin genel tatmin düzeyinin bekar öğretmenlere göre daha yüksek olduğunu vurgulamıştır (Bkz.:s.25). Özdayı (1990) da, evli öğretmenlerin bekar ve dul öğretmenlere göre biraz daha fazla tatminli olduğunun altını çizmiştir (Bkz.:s.24).

Problem 1 d’de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatmini açısından çalışma süresiyle ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü. Yapılan analizler sonucunda elde edilen veriler problem 1 d’yi desteklemektedir.

Özel liselerde 0-5 yıl (Bkz.:Tablo 22) ile 6-14 yıl (Bkz.:Tablo 23) arası çalışan öğretmenlerin iş tatmin düzeyleri, Anadolu liselerinde aynı yıllar çalışan öğretmenlere göre anlamlı olarak daha fazladır. Bu yaş gruplarından farklı olarak Anadolu liselerinde 15-24 Yıl (Bkz.:Tablo24), 25 Yıl ve üstü (Bkz.:Tablo25) çalışan öğretmenlerin iş tatmin düzeyleri, Özel liselerde aynı yıllarda çalışan öğretmenlere göre anlamlı olarak daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuç, Özdayı’nın (1990) araştırmasıyla da uyumludur. Özdayı (1990), Resmi liselerde en fazla tatmin olan grubun 21 yıl ve üzerinde çalışanlar olduğunu, Özel liselerde ise en fazla tatmin olan grubun 6-10 yıl arasında çalışanlar olduğunu belirlemiştir (Bkz.: s.24). Halbuki Aydınay’ın (1996) Resmi, Özel ve Yabancı Özel liselerde çalışan öğretmenlerle yaptığı araştırmasında öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin tatmin düzeylerini yükseltmediğini belirlemiştir (Bkz.:s.25). Araştırmaların bulguları arasındaki

farklılıkta araştırmaların yapıldığı yılların Türkiye’de yaşanan sosyo-ekonomik durumla çok yakından ilişkisi olduğu düşünülebilir.

Problem 1 e’de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş tatmini açısından branş durumuyla ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü. Farklı branştaki öğretmenlerin branşlarının ekonomik açıdan farklı popülaritesi olduğu düşünülebilir.

Yapılan istatistiksel analiz problem 1’e’yi desteklemiştir. Özel liselerde çalışan Sosyal (Bkz.:Tablo26), Fen (Bkz.:Tablo27), Yabancı dil (Bkz.:Tablo28) alanına ait branşlar, Matematik branşı (Bkz.:Tablo29), Rehberlik branşı (Bkz.:Tablo31) öğretmenleri, Anadolu liselerinde çalışan aynı branş öğretmenlerine göre anlamlı düzeyde daha çok tatmin aldıkları görülmektedir. Anadolu liselerinde çalışan Sanat ve Spor yetenek alanına ait branş öğretmenleri, Özel liselerde çalışan aynı branş öğretmenlerine göre anlamlı düzeyde daha çok tatmin aldıkları belirlenmiştir (Bkz.:Tablo30). Bu sonuç, Özdayı’nın (1990) Özel liselerde Sosyal Bilgiler ve Yabancı dil öğretmenlerinde iş tatminlerinin daha fazla olduğu bulgusuyla paraleldir. Ancak Özdayı (1990), Resmi liselerde çalışan Yabancı dil öğretmenlerinin de tatminlerinin yüksek olduğunu bulmuştur. Bu sonuçların tersine Aydınay (1996), branşlar bakımından iş tatmininin alt boyutlarına göre tatmin düzeyini yükseltici bir etkisi bulunmadığını ileri sürmüştür (Bkz.: s.25).

Problem 2’de Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresinin yaşanma düzeyiyle ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği söylenmişti. Fakat bu hipotez desteklenmemiştir. Bu sonuçtan farklı olarak Özdayı (1990), Resmi liselerde çalışan öğretmenlerin, iş stresini Özel liselerde çalışan öğretmenlere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur (Bkz.: s.20).

Tufan’da (1997), Özdayı’nın (1990) araştırmasıyla paralel olarak Devlet liselerinde çalışan öğretmenlerin Özel liselerde çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde daha fazla stres yaşadıklarını belirlemiştir (Bkz.:s.20).

Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresiyile ilgili karşılaştırma yapıldıktan sonra iş stresinin demografik değişkenlerle ilişkisi ele alındığında,

Problem 2 a’da, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresinin yaşanma düzeyi bakımından, yaşla ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan 20-29 Yaş, 30-39 Yaş, 40 Yaş ve üstü öğretmenler, arasında iş stresi yaşanma düzeyiyle ilgili olarak yapılan analizler sonucunda anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Bkz.:Tablo32). Bu bulguyla Ushasree'nin (1995) araştırma bulgusu arasında tutarlılık vardır (Bkz.:s.21). Bu bulguların aksine Özdayı (1990), Resmi liselerde çalışan en stresli yaş grubunun 31-40 yaş arasındaki öğretmenler olduğunu vurgularken, Özel liselerde çalışan en stresli yaş grubunun 41 yaş ve üzerindeki olduğunu ileri sürmüştür (Bkz.:s.20).

Problem 2 b'de Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresinin yaşanma düzeyi bakımından, cinsiyetle ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan erkek öğretmenler arasında iş stresi yaşanması düzeyiyle ilgili yapılan karşılaştırmada anlamlı bir farklılık elde edilmezken, Anadolu liselerinde çalışan kadın öğretmenlerin, Özel liselerde çalışan kadın öğretmenlere göre iş stresi düzeylerinin anlamlı olarak daha fazla olduğu görülmektedir (Bkz.:Tablo33).

Anadolu liselerinde çalışan kadın öğretmenlerin, daha fazla iş stresi yaşamalarında, kendilerine sunulan imkanların yetersiz oluşunun etkisi olabilir. Şöyleki, Anadolu liselerinde çalışan kadın öğretmenlerin, aldığı ücret Özel liselerde çalışan kadın öğretmenlere göre daha azdır. Ayrıca Anadolu liselerinde, Özel liselere göre yeterli ders, araç ve malzeme bulunmaması, öğretmenlerin belirli bir müfredata bağlı kalmak zorunda olmaları, öğrenci sayısının fazla olması Anadolu liselerinde çalışan kadın öğretmenlerin, Özel liselerde çalışan kadın öğretmenlere göre daha fazla stres yaşamalarına neden olabilir.

Kadın ve erkek öğretmenler arasında ise iş stresi yaşanması düzeyiyle ilgili olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Elde ettiğimiz bu bulgu, Özdayı'nın (1990) araştırma bulgusuyla da paraleldir. Özdayı, Kadın ve erkek öğretmenler arasında iş stresi bakımından anlamlı bir farklılık bulamazken (Bkz.:s.20), Tufan'da (1997) Devlet ve Özel lise öğretmenleri arasında stres yaratan etmenler konusunda cinsiyetle ilgili anlamlı bir farklılık bulamadığının altını çizmiştir (Bkz.:s.20). Ancak bu bulgulardan farklı olarak literatürde aksi sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Örneğin: Ushasree ve arkadaşları (1995), iş stresinin büyük miktarda erkeğe özgü olduğunu ileri sürmüşlerdir (Bkz.:s.21).

Literatürde kadın ve erkek öğretmenlerin yaşadığı iş stresiyile ilgili farklı toplumlarda yapılan araştırma sonuçlarının birbiriyle çelişkili olduğu görülmektedir.

Ortaya çıkan bu çelişkili sonuçlarda toplumların farklı kültürel yapı içermeleriyle birlikte başka etkenlerinde etkisi bulunabilir. Gelecekte kadın veya erkek öğretmenlerin iş stresi düzeyleriyle ilgili yapılacak araştırmalar konuya ışık tutmaları bakımından önem arz edecektir.

Problem 2 c’de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresinin yaşanması düzeyi bakımından, medeni durumla ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Anadolu liselerinde çalışan Evli ve Bekar öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan Evli ve Bekar öğretmenler arasında iş stresi bakımından anlamlı bir farklılık bulunamazken, Anadolu liselerinde çalışan dul öğretmenlerin, Özel liselerde çalışan dul öğretmenlere göre anlamlı olarak daha fazla iş stresi yaşadıkları bulunmuştur (Bkz. Tablo34). Bu sonuçtan farklı olarak Özdayı (1990), bekar ve dul öğretmenlerin evli olanlara göre daha fazla stres yaşadıklarını vurgulamıştır (Bkz.:s.20).

Problem 2 d’de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan Öğretmenler arasında iş stresinin yaşanması düzeyi bakımından, çalışma süresiyle ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde 0-5 Yıl, 6-14 Yıl, 15-24 Yıl, 25 Yıl ve üstü çalışan öğretmenlerden elde edilen veriler analiz edildiğinde problem 2 d’nin desteklenmediği görülmektedir. Bu sonucun tersine Özdayı (1990), mesleki deneyime göre Resmi liselerde 21 yıl ve üzerinde çalışan öğretmenlerin en fazla stres yaşayan öğretmenler olduğunu vurgulamıştır (Bkz.:s.20).

Bu araştırmada, problem 2 d’nin desteklenmemesinde öğretmenlerin çalıştıkları yıllara göre gruplandırılmalarının etkisi olabilir. Şöyleki; Çalışma süresini gösteren gruplar, birbirlerinden dengeli olarak ayrılmamaktadır. Bundan dolayı çalışma süresi ile iş stresi arasında anlamlı bir farklılık elde edilmemiş olabilir. Bu durumu dikkate alarak yapılacak araştırmalar, daha derinlemesine bakış açısı sağlayabilecektir.

Problem 2 e’de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında iş stresinin yaşanması düzeyi bakımından, branş durumuyla ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan Sosyal, fen, sanat ve spor yetenek alanına ait branşlar ile matematik, rehberlik branşlarında çalışan öğretmenler arasında iş stresi yaşanması bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ancak Anadolu liselerinde yabancı dil alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler, Özel liselerde aynı branшта çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde daha fazla iş stresi

yaşadıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo35).Elde edilen bu sonuç, Özdayı'nın (1990) araştırma sonucuyla da paraleldir. Özdayı (1990), Resmi liselerde çalışan yabancı dil öğretmenlerinin en stresli grup olduğunun altını çizmiştir (Bkz.:s.20).

Problem 3'de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Analizler sonucunda, elde edilen bulgulara bakıldığında hipotez 3'ün desteklendiği görülmektedir. Anadolu liselerinde çalışan öğretmenler, Özel liselerde çalışan öğretmenlere göre, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo36). Bu sonuç, Özel liselerde çalışan öğretmenlerin, rekabet ortamında çalışmalarından kaynaklanıyor olabilir. Şöyleki; Özel liselerde çalışan öğretmenlerin iş güvencesi bulunmamaktadır. Bu nedenle öğretmenler, gelecekte işlerinden çıkarılma endişesi yaşamakta, kurum sahiplerine karşı sürekli çalışkan ve başarılı olduklarını kanıtlamak durumundadırlar. Bu çalışma koşulları, öğretmenlerin öğrencilerle olan ilişkilerine de yansımakta ve öğretmenler, kendileriyle ilgili duyguları, düşünceleri paylaşacak zaman bulamamaktadırlar. Ancak Anadolu liselerinde çalışan öğretmenler, devlet memuru olmaları nedeniyle gelecek kaygısı yaşamamaktadırlar. Bu da öğretmenlerin öğrencilerle ilişkilerinde, kendileriyle ilgili duyguları ve düşünceleri paylaşabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu durum Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerin, Özel liselerde çalışan öğretmenlere göre, öğrenci desteğini daha fazla algılamalarına neden olabilir.

Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyiyle ilgili karşılaştırma yapıldıktan sonra algılanan sosyal desteğin demografik özelliklerle ilişkisine bakıldığında:

Problem 3 a'da, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından yaşla ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Analizler sonucunda, Anadolu liselerinde çalışan 20-29 yaş arasındaki öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan aynı yaş grubundaki öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından, anlamlı oranda bir farklılık bulunamamıştır. Anlamlı bir farklılık elde edilememiş olması şu şekilde açıklanabilir: 20-29 Yaş arası, genellikle öğretmenlerin mesleğe başladıkları ilk yıllardır. Bu yaşlardaki öğretmenler için üniversite, öğrencilik yeni bitmiştir.

Öğretmenler, üniversitelerde edindikleri bilgiyi çalışma hayatına transfer etmek durumundadırlar. Bu durum da onlar için alışma ve öğrenme aşaması olarak kabul edilebilir. Bu nedenden dolayı, hem Anadolu liselerinde hem de Özel liselerde çalışan bu yaş grubundaki öğretmenlerde algılanan sosyal destek bakımından anlamlı bir farklılık çıkmamış olabilir.

Anadolu liselerinde çalışan 30-39 Yaş arasındaki öğretmenler, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından Özel liselerde çalışan aynı yaş grubundaki öğretmenlere göre anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algıladığı görülmektedir (Bkz.:Tablo37).

Anadolu liselerinde çalışan 40 yaş ve üstü öğretmenler, algılanan sosyal desteğin iş dışı arkadaşlar ve öğrenci desteği kaynakları açısından Özel liselerde çalışan aynı yaş grubu ve üstü öğretmenlere göre anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo38). Anadolu liselerinde çalışan 40 yaş ve üstündeki öğretmenler, iş dışındaki arkadaşlarından Özel liselerde çalışan aynı yaş grubundaki öğretmenlere göre anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algılamalarında, aldıkları ücretlerin yetersiz olması ve Özel liselerdeki rekabetin etkisi bulunabilir. Şöyleki, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenler, aldıkları ücretle geçinemeyince, ikinci bir iş yapmak durumunda kalmaktadırlar, bu durum onların iş dışında daha fazla insanla ilişki kurmalarına yol açmaktadır. Özel liselerde çalışan öğretmenler aldıkları ücretten memnun oldukları için ikinci bir iş yapma gereksinimleri olmamaktadır. Ayrıca Özel liselerdeki rekabetçi ortam öğretmenlerin işlerine daha fazla zaman ayırmalarına neden olduğundan, bu durum onların, iş dışı arkadaşlarından sosyal destek algılamalarını engelleyebilir.

Problem 3 b’de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından cinsiyetle ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Elde edilen bulgular, problem 3 b’yi desteklemektedir. Anadolu liselerinde çalışan erkek (Bkz.:Tablo39) ve kadın öğretmenler (Bkz.:Tablo40), Özel liselerde çalışan erkek ve kadın öğretmenlere göre algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algıladıkları bulunmuştur. Ayrıca kadın ve erkek öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından yapılan karşılaştırmada, kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre ebeveyn desteğini ve eş desteğini anlamlı olarak daha fazla algıladıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo41). Bu bulgudan farklı olarak Ünsal (1998), bir

üniversitedeki öğretim üyelerinin de katıldığı araştırmasında kadın ve erkek öğretim üyeleri arasında sosyal destek algılaması yönünden anlamlı bir farklılık elde edilemediğinin altını çizmiştir (Bkz.:s.30).

Bu araştırmada, kadın ve erkek öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından ortaya çıkan bu anlamlı farklılıkta, kadın ve erkeklerin sahip oldukları değer sistemlerinin etkisi bulunabilir. Şöyleki; Erkeklerin Türk toplumunda geleneksel erkek değerlerine sahip olmaları, onların sosyal destek aramalarıyla olumsuz ilişkili bulunabilir. Bu durum sonucunda kadınlar, erkeklere göre daha fazla sosyal destek algılıyor görünmektedirler. Erkek ve kadın öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyinin belirlenmesine yönelik olarak yapılacak araştırmaların sayısı arttıkça, konuya bakış açısı da zenginleşebilecektir.

Problem 3 c’de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından medeni durumla ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Yapılan istatistiksel analiz sonucunda problem 3 c, desteklenmektedir. Anadolu liselerinde çalışan evli (Bkz.:Tablo42) ve bekar öğretmenler (Bkz.:Tablo43), Özel liselerde çalışan evli ve bekar öğretmenlere göre, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algıladıkları bulunmuştur. Ancak Anadolu liselerinde çalışan dul öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan dul öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Anadolu liselerinde çalışan evli ve bekar öğretmenlerin, Özel liselerde çalışan evli ve bekar öğretmenlere göre algılanan sosyal desteğin öğrenci desteğini anlamlı düzeyde daha fazla algılamalarında hipotez 3’ de öne sürülen Özel liselerdeki rekabetçi ortamın etkisi bulunabilir.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan dul öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamasında, bu insanların geçmişte eşleriyle yaşadıkları ilişkilerin etkisi bulunabilir. Şöyleki; Bu insanlar, geçmişte yaşadıkları ilişkilerin etkisiyle duygu ve düşüncelerini başka insanlarla paylaşmakta zorlanabilirler. Bu durum da onların çevrelerinden sosyal destek almalarını engelleyen bir faktör olabilir. Yapılacak bundan sonraki araştırmalar, öğretmenlerin medeni durumlarıyla algılanan sosyal destek arasındaki ilişkiye önemli katkı sağlayacaktır.

Problem 3 d de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından çalışma süresiyle ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde 0-5 yıl ve 6-14 yıl çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından anlamlı oranda bir farklılık bulunamamıştır.

Anadolu liselerinde 15-24 yıl arası çalışan öğretmenlerin, Özel liselerde 15-24 yıl arası çalışan öğretmenlere göre, algılanan sosyal desteğin iş dışı arkadaş desteği ve öğrenci desteği kaynaklarından anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo44).

Anadolu liselerinde 25 yıl ve üstü çalışan öğretmenlerin, Özel liselerde 25 yıl ve üstü çalışan öğretmenlere göre, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo45).

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde 0-5 ve 6-14 yıl çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından yapılan karşılaştırmada anlamlı bir farklılık elde edilememesinde; öğretmenlerin çalışma sürelerine ayrıldıkları grupların etkisi bulunabilir. Şöyleki, çalışma süresini gösteren gruplar (0-5 yıl, 6-14 yıl, 15-24 yıl, 25 yıl ve üstü) birbirlerinden dengeli olarak ayrılmamaktadır. Bundan dolayı çalışma süresi ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı bir farklılık elde edilememiş olabilir. Öğretmenlerin çalışma süresiyle algılanan sosyal destek arasında yapılacak bundan sonraki araştırmalar, konuya ışık tutmaları bakımından önem arzedecektir.

Problem 3 e’de, Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından branşla ilgili anlamlı bir farklılık olmasının beklendiği öne sürülmüştü.

Yapılan analiz sonucunda; Anadolu liselerinde Sosyal alana ait branşlarda çalışan öğretmenler, Özel liselerde sosyal alana ait branşlarda çalışan öğretmenlere göre, algılanan sosyal desteğin öğrenci desteği kaynağından anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo46).

Anadolu liselerinde fen ve yabancı dil alanına ait branşlar ve rehberlik branşında çalışan öğretmenlerle, Özel liselerde aynı branşlarda çalışan öğretmenler arasında algılanan sosyal destek düzeyi bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Özel liselerde matematik branşında çalışan öğretmenler, Anadolu liselerinde matematik branşında çalışan öğretmenlere göre, algılanan sosyal desteğin iş arkadaşı desteği kaynağından anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo47).

Anadolu liselerinde Sanat ve spor yetenek alanına ait branşlarda çalışan öğretmenler, Özel liselerde Sanat ve spor yetenek alanına ait branşlarda çalışan öğretmenlere göre, algılanan sosyal desteğin ebeveyn desteği ve iş dışı arkadaş desteği kaynaklarından anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algıladıkları görülmektedir (Bkz.:Tablo48).

3.2. Öneriler

Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenlerin iş tatmini, iş stresi ve algılanan sosyal destekleriyle ilgili olarak, araştırma sonucundaki bulgulara dayanılarak ortaya konan öneriler aşağıda sunulmuştur.

- 1- Bu araştırma, Anadolu liselerinde ve Özel liselerde çalışan öğretmenler üzerinde yapılmıştır. Anadolu liselerinde çalışan öğretmenler, İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla bazı zamanlarda il içindeki ilköğretim okullarında veya diğer liselerde görevlendirilmektedir. Bundan dolayı bu okullarda çalışan öğretmenlerin iş stresi, iş tatmini ve algılanan sosyal destek düzeyleriyle ilgili daha kapsamlı araştırmalar yapılmalıdır.
- 2- Araştırmadaki öğretmenlerden bazıları idari işlerde de görev almaktadır. Dolayısıyla okul idarecileri de öğretmenler için bir sosyal destek kaynağı olmaktadır. Bu sosyal destek kaynağının da sosyal destek ölçeğinde yer alması halinde daha farklı bilgiler getirmesi mümkündür.
- 3- Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerin, Özel liselerde çalışan öğretmenlere göre aldıkları ücretlerinden memnun olmadıkları araştırmanın bütününde ortaya çıkmıştır. Devlet okullarında çalışan diğer öğretmenler üzerinde yapılacak kapsamlı araştırmalar konuya ışık tutabilecektir.
- 4- Türkiye’de 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, çok sayıda insanın işten çıkarılmasına neden olmuştur. Özellikle özel sektörde çok sayıda işten çıkarma olmuştur. Özel okullarda çalışan öğretmenlerin bu durumdan ne

derece etkilendiğiyle ilgili araştırmalar yapılması iş tatmini ve stres konusunda daha detaylı bilgi edinilmesini sağlayacaktır.

- 5- Avrupa Birliğine üye olmak isteyen Türkiye'nin btçeden eğitime ayırdığı kaynağın Avrupa Birliğine üye ülkelerle karşılaştırıldığında yetersiz miktarda olduğu görülmektedir. Ücretin dışında hangi faktörlerin geliştirilmesi, iş tatmininin arttırılması ve stresin elimine edilmesinde rol oynayacağı da araştırılmalıdır.
- 6- Değişen şartlar ve süreç içinde öğretmenlerin sahip olduğu bilgi ve donanımlar çağın gereklerinden geride kalmaktadır. Öğretmenlerin bu süreç içinde başka ülkelerde eğitim alanında yapılan çalışmalardan ve uygulamalardan haberdar edilmelerinde, nasıl bir yöntem uygulanacağı ile ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ödüllü projeler açılabilir.

KAYNAKÇA

Arık, Alev İ.: **Eğitim Psikolojisi Ders Notları**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Çantay Kitap, 1990.

Artan, İnci: **Örgütsel Stres Kaynakları ve Yöneticiler Üzerinde Bir Uygulama**, İstanbul, Özgün Matbaacılık, 1986.

Aydınay, Ayşin: “İş Tatmini ile Denetim Odağı Arasındaki İlişki(Resmi, Özel, Yabancı Özel Lise Öğretmenleri Üzerinde Yapılmış Bir Araştırma)”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1996.

Aydoğdu, Hamza: **Üniversiteye Giden Yolda ÖSS Benim Neyim?**, Ed.:Rahime Demir, İstanbul, Hayat Yayınları,2001.

Balcı, Ali: “Eğitim Yöneticisinin İş Doyumu”,Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1985.

Balcı, Esengül: “Öğretmenlerin Sosyal Statüsü ve Ödüllendirilmesi”,**Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:6,1991.

Baltaş,Acar, Baltaş,Zuhal: **Stres ve Başa Çıkma Yolları**, Remzi Kitabevi, 19.b.s., Mart 1999.

Baskan, Gülsün.A.: “Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Yetiştirmede Yeniden Yapılanma”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**,Sayı 20, 2001.

Beehr,T.A., Newman,J.E.: “Job Stress, Employee Health And Organisational Effectiveness”, **A Fact Analysis Model And Literature Review Personal Psychology**, 1978.

Bilgen, Nihat: **Çağdaş ve Demokratik Eğitim**,T.C.Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi,1993.

Binbaşıoğlu, Cavit: **Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, 2000.

Busshoff, L., Heller, K.A.: **Educational And Vocational Guidance Services For The14-15 Age Group**, Denmark, Federal Republic Of Germany And The Netherlands, European Communities, Brussels-Luxembourg, 1987.

Cooper,Cary.L., Kelly,Mike: "Occupational Stress in Head Teachers, A National U.K.Study",**British Journal Of Educational Psychology**,1993.

Cordes,C.L., Dougherty,T.W.: "A Review And an İntegration of Researchon Job Burnout", Academy of Management Review, 1993,18(4).

Cormic, John Mc.: "An Attribution Model For Teachers' **Occupational Stress And Job Satisfaction in a Large Educational System**," Work and Stress,1997.

Çelikkol, Ahmet: **Çağdaş İş Yaşamında Ruh Sağlığı**,1.b.s.,İstanbul,Alfa yayınları, Mart2001.

Dalgan, Zuhâl: "Okul Öncesi ve Sınıf Öğretmenlerinin İş Tatmini Öğretmen Tutumlarının Karşılaştırılması",Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 1998.

Demir, Kamile: "Ortaöğretim Okullarında Yönetici ve Öğretmenlerin İş Stresi(Edirne İli Örneği)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

Demirel, Özcan: **Karşılaştırmalı Eğitim**, Pegem Yayıncılık, Ankara,2000.

Dixit, Meeera: "Effect of Sex Variable on Different Factors of Job Satisfaction Among Primary Teachers",**Indian Journal of Psychometry And Education**,1993.

Dixit, Meera: "Effect of Medium of Instruction on The Level of Job Satisfaction Among Primary And Secondary School Teachers", **Psycho Lingua**, 1990.

Drucker, Peter F.: **Gelecek İçin Yönetim 1990'lar ve Sonrası**, Çev. Fikret Üçcan, 5.b.s., Yay. No:327, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, Şubat 1998.

Eğitim Sen: Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası Aylık Bülten, Yay. Haz. İnönü Alpat, Kasım 2002.

Erdoğan, İlhan: **İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış**, Yay.No:266, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, 1996.

Ergün, Mustafa: "Çağdaş Gelişmeler Işığında Türkiye'de Eğitim Fakültelerinin Yeri ve Rolü", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Sayı:2, 1987.

Eren, Erol: **Yönetim Psikolojisi**, 4.b.s., İstanbul, Beta Basım Yayın, 1993.

Eşme, İsa: "Öğretmen Yetiştirmenin Kısa Tarihçesi", Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı:11, 1999.

European Commission: **Education And Initial Training System**, Luxembourg, 1995.

Furnham, Adrian, Payne, Monica: "Dimensions of Occupational Stress in West Indian Secondary School Teacher", **British Journal of Educational Psychology**, 57, 1987.

Güngör, Seda: "Effects of Job Stressors And Social Support on Burnout in Turkish Sample", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997.

Harris, Karen R.: "Teacher Characteristics And Stress", **The Journal of Educational Research**, July / August, 1985.

Hill, Tim: "Primary Headteachers: Their Job Satisfaction And Future Career Aspirations", **Educational Research**, 1994.

Holahan, C.J., Moos, R.H.: "Social Support And Adjustment: Predictive Benefits of Social Climate Indices", **American Journal of Community Psychology**, 1982.

Hossain, Mosharraf: "Job Satisfaction of the Secondary School Teacher in Bangladesh: A case Study in Dhaka City", **Journal of Behavioural Sciences**, 1992.

(Çevirimiçi) <http://www.meb.gov.tr>, 16.08.2002.

Hui, Eadoin, Chan, W.D.: "Teacher Stress And Guidance Work in Hong Kong Secondary School Teachers", **British Journal of Guidance And Counselling**, 1996.

Karagöl, Kemal: "Job Satisfaction of English Native Speaking Teachers in İstanbul", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngilizce İşletme Anabilim Dalı, İstanbul, 1997.

Karagözoğlu, Galip: "Yüksek Öğretime Geçişte Öğretmenlik Mesleğine Yönelme", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1987.

Kılbaş, Şükran: "2000'li Yıllarda Etkili Öğretmen Nasıl Olmalıdır?", **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 19, Cilt 2, 2000.

Koçel, Tamer: **İşletme Yöneticiliği, Yönetim, Organizasyon ve Davranış**, 4.b.s., İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1993.

Kulaksızoğlu, Adnan, Çakar, Murat, Dilmaç, Bülent: "Türkiye'de ve Dünya'da Özel Okulların Yapısı ve İşleyişi", **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 11, 1999.

Kyriacou, C., Sutcliffe, J.: "Teacher Stress Prevalence, Sources And Symptoms", **British Journal of Educational Psychology**, 48, 1978.

Litt,Mark.D.,Turk,Denis: "Sources of Stress Prevelance, Sources And Dissatisfaction İn Experienced High School Teachers ",**Journal of Educational Research**,78. 3 January-February 1985.

Littrel,Peggy C., Billingsley, B.S., Cross, Lawrance H.: "The Effects of Principal Support on Special And General Educators'Stress, Job Satisfaction, School Commitment, Health And İntent to Staying Teaching",**Warren County Schools,VA,USA,1994.**

Milli Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler: **Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Eğitim Sistemleri**, Ankara, 1996.

Minibaş, Jale: "Özel ve Devlet İlkokullarında Görev Yapan Öğretmenlerin İş tatmin Düzeyi ve Bu Düzeyin Frustrasyon Karşısında Gösterilen Tepki Tipi ve Agresyon Düzeyi ile İlişkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990.

Manthei,Robert, Gilmore,Alison, Tuck,Bryan, Adair,Vivienne: "Teacher Stress in Intermediate Schools", **Educational Research**,1996.

Montalvo,Alfredo, Bair,J.H., Boor,M.: "Teacher's Perception of Occupational Stress Factors",**Psychology Reports**,1995.

Oktay, Ayla: "Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenin Nitelikleri", **Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Sayı:3,1991.

Olson, Margaret R.: "Supportive Growth Experiences of Beginning Techers", **Alberta Journal of Educational Research**,1991.

Öner, Necla: **Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler, Bir Başvuru Kaynağı**, 3.b.s.,Yay.No:584, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 2000.

Özdayı, Nurhayat: "Resmi ve Özel Liselerde Çalışan Öğretmenlerin İş tatmini ve İş stresinin karşılaştırmalı analizi", Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.

Özdayı, Nurhayat: “Resmi ve Özel Liselerde Çalışan Öğretmenlerin İş Streslerinin Karşılaştırılması”,Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,1993.

Sabuncuoğlu,Zeyyat, Tüz, Melek: **Örgütsel Psikoloji**,1.b.s., Bursa, Ezgi Kitabevi,1995.

Shan, Mary H.: “Professional Commitment And Satisfaction Among Teachers in Urban Middle”, **Journal Education Research**,1998.

Smith, Max, Bourke, Sid: “Teacher Stress: Examining a Model Based on Context Workload, And Satisfaction”, **Teaching And Teacher Education**,1992.

Şahin, Deniz: **Sağlık Psikolojisine Giriş**, Ed.Ülgen H.Okyavuz,1.b.s.,Yay.No:19, Ankara,Türk Psikologları Derneği Yayınları,1999.

Şeker, Neşe: “Lise Öğretmenlerinin Stres Kaynaklarına İlişkin Algıları ve Sınıf Atmosferi Arasındaki İlişkiler”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1995.

Tan,Hasan: “Öğretmen Yetiştirme ve İstihdam”,Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 1990.

T.C.ResmiGazete: Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu, Kanun No:4688, Sayı:24460, 2001.

Tebliğler Dergisi: “Anadolu Liselerine Öğretmen Atanması”, T.C.Milli Eğitim Bakanlığı, Sayı No:2521, 2001.

Tekışık, Hüseyin H.: “Türkiye’de Öğretmenlik Mesleği ve Sorunları”,**Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**,1987.

Telman, Nursel: “İş Tatminsizliği Ve Yabancılaşma Duygusu ile Olan İlişkisi”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1987.

Tezcan, Mahmut: **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara 1998.

Torun, Alev: “Tükenmişlik, Aile Yapısı ve Sosyal Destek İlişkileri Üzerine Bir İnceleme”,Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

Tufan, Şule: “Ankara İli Çankaya İlçe Merkezindeki Devlet ve Özel Liselerde Görevli Öğretmenlerin İşlerinde Stres Yaratan Etmenler ve Bunlarla Başa Çıkma Yolları Konusundaki Görüşleri”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997.

Tuntufye, Mwemuvenda: “Teaching Experience, Job Security, And Job Satisfaction Among Secondary School Teachers in South Africa”,**Psychological Reports**, 1998.

Travers,Charly.J,Cooper,Cary.L: “Mental Health, Job Satisfaction And Occupational Stress Among U.K. teachers,”**Work and Stress**, 1993.

Ushasree,S.,Reddy,B.V,Vinolya,Seshu,P.: “Sex And Sex Role, Job Stress And Satisfaction, 20-39 vs 40-60 Yr. Old High School Teachers in India”, **Psychological Studies**,1995.

Usluer,S.: “The Realibility And The Validity of The Turkish Family Environment Questionnaire”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi 1989.

Ülgen, Gülten: **Eğitim Psikolojisi Birey ve Öğrenme**, 2.b.s.,Ankara, Bilim Yayınları,1995.

Ünal, Semra: “Okullardaki Stres Kaynakları Verimlilik İlişkisi”, **Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**,1999.

Ünsal, Pınar: Bir iş ortamında Algılanan Sosyal Desteğin İşlevlerine, Kaynaklarına, Cinsiyet Ve Mesleğe Göre İncelenişi, IX. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmalar, 18-20 Eylül 1996 Boğaziçi Üniversitesi, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1998.

Weber, Alfred: Felsefe Tarihi, Çev.H.Vehbi Eralp, 5.b.s., İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1998.

Yörükoğlu, Atalay: **Gençlik Çağı Ruh Sağlığı Ve Ruhsal Sorunlar**, 9.b.s.,Özgür Yayınları, Haziran 1996.

EKLER

EK-1

İl Milli Eğitim Müdürlüğünden Alınan İzin Belgesi

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : B.08.4.MEM.4.34.00.18.580/ 556
KONU : Anket (Aydın ÇİVİLİDAĞ)

11/05/2000

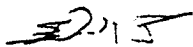
VALİLİK MAKAMINA

İLGİ : a) M.E.B. 20.01.1988 ve Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliğinin 610.BHİŞ.123 sayılı emri.
b) Aydın ÇİVİLİDAĞ'ın 06.04.2000 tarihli yazısı.
c) İlköğretim Müfettişleri Başkanlığının 24.04.2000 tarih ve B.08.4.MEM.4.34.00.13.410/367 sayılı yazısı.

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisan öğrencisi ve Cağaloğlu Anadolu lisesi rehber öğretmeni Aydın ÇİVİLİDAĞ'ın Anadolu ve Özel Liselerde çalışan öğretmenlerin "Anadolu ve Özel Liselerde Çalışan Öğretmenlerin İş Stresi, İş Tatmini ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştırılması" konulu anket uygulaması Müfettişlerce incelenerek İLGİ(c) yazıları ile sakınca olmadığı bildirilmektedir.

Adı geçenin yukarıda belirtilen konuda İLGİ(a) Bakanlık Emri Esasları dahilinde anket yapması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamunuzca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Erdem DEMİRCİ
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EKLER :
Ek-1. İLGİ(b) yazı ve ekleri
Ek-2. Müfettiş raporu

OLUR
11/05/2000
Ömer BALIBEY
Milli Eğitim Müdürü
Vali a.
Vali Yardımcısı V.

EK-2

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli Öğretmenler;

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Master(Yüksek Lisans) yapıyorum. Lise öğretmenlerinin işleriyle ilgili “iş tatmini(iş doyumu), iş stresi ve algılanan sosyal destek” düzeyleri üzerinde bir çalışma yapmak istiyorum.

Sizlerin, bu araştırmaya vereceğiniz destek benim için önemlidir. Ölçeklere verdiğiniz her cevap bu çalışmaya veri sağlayacaktır. Bu nedenle her bir ölçeği yanıtlarken, vereceğiniz içten yanıtlar araştırmanın doğru sonuçlar vermesinde önemli rol oynayacaktır.

Yanıtlayıcıların kimlikleri önemli olmadığından ölçek formlarının üzerine adınızı yazmayınız. Ancak yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi bilgilerin doldurulması bu çalışma için önemlidir.

İçten yanıtlarınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

Aydın ÇİVİLİDAĞ

Okulun Adı.....

1- Yaşınız: 20-29(), 30-39(), 40 ve üzeri().

2- Cinsiyetiniz: E(), K().

3- Medeni durumunuz: Evli(), Bekar(), Dul().

4- Eğitim durumunuz: Öğretmen Okulu Mezunu(), Ön Lisans Tezi(),

Lisans Mezunu(), Yüksek Lisans Mezunu(), Doktora Mezunu().

5- Bu okuldaki çalışma süreniz:.....

6- Öğretmen olarak çalıştığınız yerler

Özel veya Resmi(İl olarak):.....

7- Kaç yıllık öğretmensiniz: 0-5Yıl(), 6-14Yıl(), 15-24Yıl(), 25Yıl ve üstü().

8- Branşınız:.....

9- Kiminle oturuyorsunuz: Anne-Baba ile(), Tek başına(), Akrabaların yanında(),

Arkadaşlarla birlikte(), Pansiyonda(), Aileyle(), Diğer().

EK-3

İŞ TATMİNİ ÖLÇEĞİ(MSQ)

Arka sayfada 100 soru halinde sunulan sorular, sizin işinizden aldığınız bir çeşit tatmini araştırmak için hazırlanmıştır. Bazı sorular size tam hitap etmeyebilir veya söylenilenleri tasvip etmeyebilir, size ters düşebilir. Her nasıl olursa olsun lütfen her iteme cevap veriniz.

Bu sorular, hem anlaşılması hem de cevap verilmesi kolay olacak şekilde hazırlanmıştır. Lütfen soruları dikkatle okuyunuz ve hissettiklerinize en yakın olacak şekilde cevaplayınız. Cevaplarınız için “doğru” veya “yanlış” diye bir yargı yoktur. Çünkü herkesin doğrusu kendi görüşüne göre değişir.

Bu ölçeğin amacı, şimdiki işinizde sizi neyin tatmin ettiği veya etmediği hususunda ne hissettiğinizi söyleme fırsatı vermektir. Gelecek sayfalarda şimdiki işiniz hakkında ifadeler bulacaksınız.

-Lütfen her ifadeyi dikkatle okuyunuz, O, ifadede, şimdiki işinizin bahsi geçen yönü ile ne kadar tatmin veya tatminsizlik duyduğunuza karar veriniz.

- Eğer işiniz size, beklediğinizden daha çok doyum sağlıyorsa “Çok tatmin edici” ifadesinin altındaki kutuya işaret koyunuz.
- Eğer işiniz size ne bekliyorsanız onu veriyorsa “Tatmin edici” ifadesinin altındaki kutuya işaret koyunuz.
- Eğer işinizin size beklediğinizi verip vermediği hakkında bir karara varamıyorsanız, “Ne tatmin edici ne değil” ifadesi altındaki kutuya işaret koyunuz.
- Eğer işiniz size beklediğinizin altında bir doyum sağlıyorsa “Tatmin edici değil” ifadesinin altındaki kutuya işaret koyunuz.
- Eğer işiniz size beklediğinizden çok az hatta hiç doyum sağlamıyorsa “Hiç Tatmin edici değil” ifadesinin altındaki kutuya işaret koyunuz.

Lütfen işinizin hangi yönü ile mutlu olduğunuza karar verdiğiniz zaman bunu aklınızda tutarak her itemi cevaplamaya çalışın.

Bu ölçek, tamamen gizli tutulacağından emin olabilirsiniz. Sizin cevaplarınız hiç kimseye gösterilmeyecek ve bu araştırma haricinde kullanılmayacaktır. İçten vereceğiniz yanıtlar için şimdiden teşekkürler.

Kendi kendine sor: İşimin bu yönü tatmin edici mi?

Bu benim işim hakkında ne hissettiğimdendir		Hiç tatmin edici değil	Tatmin edici değil	Ne tatmin edici ne değil	Tatmin edici	Çok tatmin edici
1.	Başkalarına yardım edebilme imkanı.....	0	0	0	0	0
2.	Düşüncelerimi uygulayabilme imkânı.....	0	0	0	0	0
3.	Yaptığım işin ahlâka aykırı olmadığından emin olarak işi yapmak.....	0	0	0	0	0
4.	Kendi kendine çalışabilme imkânı	0	0	0	0	0
5.	İşin çeşitliliği	0	0	0	0	0
6.	Diğer işçilerin beni yol gösterici saymaları	0	0	0	0	0
7.	En iyi yapabileceğim bir iş olması	0	0	0	0	0
8.	İşimin toplumda saygı değer bir yeri olması..	0	0	0	0	0
9.	İş yerinin çalıştırdığı elemanlarına karşı olan tutumu	0	0	0	0	0
10.	Üssümle biribirimizi anlayış tarzımız.....	0	0	0	0	0
11.	İş emniyeti	0	0	0	0	0
12.	Yaptığım işin karşılığında aldığım ücret.....	0	0	0	0	0
13.	İş yerinin çalışma şartları.....	0	0	0	0	0
14.	İşteki ilerleme imkânları.....	0	0	0	0	0
15.	Teknik olarak üssümün işin nasıl yapılacağını bilmesi	0	0	0	0	0
16.	İş arkadaşlarımla aramdaki işbirliği havası..	0	0	0	0	0
17.	İşimi kendimin ayarlayabilme imkânı.....	0	0	0	0	0
18.	İşimi iyi yaptığım zaman takdir edilmesi.....	0	0	0	0	0
19.	Yaptığım işte bazı neticeler elde etmek.....	0	0	0	0	0
20.	Zamanın büyük bir kısmını aktif olarak geçirmek.....	0	0	0	0	0
21.	İnsanlara yardım edebilme imkânı.....	0	0	0	0	0
22.	Kendi buluşum olan yeni ve orijinal şeyleri yapabilme imkânı.....	0	0	0	0	0
23.	Yaptığım işin benim din anlayışıma aykırı olmaması	0	0	0	0	0

Kendi kendine sor işimin bu yönü tatmin edici mi?

Bu benim işim hakkında ne hissettiğimdir	Hiç tatmin edici değil	Tatmin edici değil	Ne tatmin edici ne değil	Tatmin edici	Çok tatmin edici
24. İşimde kendi başıma çalışma imkânı.....	0	0	0	0	0
25. Zaman zaman-değişik şeyler yapma imkânı.....	0	0	0	0	0
26. Diğer çalışanlara işi öğretmek.....	0	0	0	0	0
27. Yaptığım işin yeteneğime uygun olması	0	0	0	0	0
28. Toplumda bir varlık sayılabılme imkânı	0	0	0	0	0
29. İş yerinin yönetilme şekli	0	0	0	0	0
30. Üslerin çalışmaları idare etme şekli.....	0	0	0	0	0
31. İşimin güvenilir bir gelecek sağlaması	0	0	0	0	0
32. Arkadaşlarım kadar para kazanma imkânı	0	0	0	0	0
33. İş yerinin içinde bulunduğu şartlar	0	0	0	0	0
34. İşimde ilerleme imkânları	0	0	0	0	0
35. Üssümün karar vermedeki yetkililiği	0	0	0	0	0
36. Çalışma arkadaşlarımla yakın ilişkiler kurma imkânı	0	0	0	0	0
37. Kendi başıma karar verme imkanı	0	0	0	0	0
38. Yaptığım işin takdir edilmesi	0	0	0	0	0
39. İyi yaptığım bir işte övünebilme	0	0	0	0	0
40. Her zaman bir şey yapabilme imkanına sahip olabilme	0	0	0	0	0
41. İnsanlara yardım etme imkânı	0	0	0	0	0
42. Her zaman değişik bir şey deneme imkânı.....	0	0	0	0	0
43. Yaptığım işin benim vicdanıma aykırı olmaması....	0	0	0	0	0
44. İşimde kendi başıma olman	0	0	0	0	0
45. İşin yeknesaklığı (tek düze,monoton olması)....	0	0	0	0	0
46. Diğer insanları denetleme imkânı	0	0	0	0	0
47. Yeteneklerimi kullanma imkânı	0	0	0	0	0
48. Önemli kişilerle beraber olma imkânı.....	0	0	0	0	0
49. İş yeri yönetiminin çalışanlar tarafından bilinmesi.,.....	0	0	0	0	0
50. Üssün elemanlarını kayırması.....	0	0	0	0	0
51. İşimin sürekli bir iş olması	0	0	0	0	0
52. Ücretin benzeri işlerde verilenle karşılaştırılması.....	0	0	0	0	0

Kendi kendine sor: İşimin bu yönü tatmin edici mi?

		Hiç tatmin edici değil	Tatmin edici değil	Ne tatmin edici ne değil	Tatmin edici	Çok tatmin edici
Bu benim işim hakkında ne hissettiğimdirdir						
53.	Çalışma saatlerimin memnun edici oluşu.....	0	0	0	0	0
54.	Terfilerin dağılışı	0	0	0	0	0
55.	Üssün çalışanlara iş veriş tarzı	0	0	0	0	0
56.	Çalışma arkadaşlarımin samimiyeti	0	0	0	0	0
57.	Diğer kişilerin işlerindeki sorumluluğu bilme	0	0	0	0	0
58.	Yaptığım işin takdir edilmesi	0	0	0	0	0
59.	Yapmaya değer bir iş yapıyor olmak	0	0	0	0	0
60.	Her zaman meşgul olmak	0	0	0	0	0
61.	Diğer insanlar için bir şeyler yapabilme	0	0	0	0	0
62.	İşin yapılmasında iyi ve daha yeni yollar bulma	0	0	0	0	0
63.	Diğer insanlara zarar vermeyecek bir işi yapıyor olmak	0	0	0	0	0
64.	Diğer insanlardan bağımsız olarak çalışma imkânı.....	0	0	0	0	0
65.	Her gün değişik bir şey yapma imkânına sahip olma	0	0	0	0	0
66.	Diğer insanlara ne yapacaklarını söyleme	0	0	0	0	0
67.	Kabiliyetimi kullanma imkânını bulma.....	0	0	0	0	0
68.	Diğer insanların gözünde önemli bir kişi olmak	0	0	0	0	0
69.	İş yeri yönetiminin pratikte kullanma şekli,..	0	0	0	0	0
70.	Üssümün çalışanların şikayetlerini dikkate alış tarzı.....	0	0	0	0	0
71.	Sürekli bir iş olması	0	0	0	0	0
72.	Yaptığım iş karşılığında aldığım para.....	0	0	0	0	0
73.	İşin çevresel şartları	0	0	0	0	0
74.	İşteki ilerleme imkânları	0	0	0	0	0
75.	Üssün çetin durumlarda yardım etme şekli.....	0	0	0	0	0
76.	Diğer çalışanlarla arkadaşlık kurabilme kolaylığı.....	0	0	0	0	0
77.	Kendi fikir ve kanaatimi kullanma özgürlüğü....	0	0	0	0	0
78.	İşimi iyi yaptığımın bana belirtiliş tarzı.....	0	0	0	0	0

Kendi kendine sor: İşimin bu yönü tatmin edici mi?

Bu benim işim hakkında ne hissettiğimdir		Hiç tatmin edici değil	Tatmin edici değil	Ne tatmin edici ne değil	Tatmin edici	Çok tatmin edici
9. İşimi daima elimden geldiği kadar iyi yapabilme imkânı	0	0	0	0	0	0
10. Daima hareket halinde olabilme imkânı.....	0	0	0	0	0	0
11. Diğer insanlara biraz olsun yardım edebilme imkânı.....	0	0	0	0	0	0
2. İş yapmada kendi yöntemlerimi kullanma imkânı.....	0	0	0	0	0	0
3. İşimi yaparken başkalarını aldattığım duygusuna kapılmama.....	0	0	0	0	0	0
4. Diğer kimselerden uzakta çalışabilme imkânı....	0	0	0	0	0	0
5. İşimde birçok değişik şey yapabilme imkânı....	0	0	0	0	0	0
6. Ne yapılacağını başkalarına söyleme imkânı....	0	0	0	0	0	0
7. Kabiliyet ve becerimi kullanabilme imkânı....	0	0	0	0	0	0
8. Toplumda belli bir yeri olma.....	0	0	0	0	0	0
9. İşyerinin çalışanlara muamele şekli	0	0	0	0	0	0
10. Üssün çalışanlarla olan kişisel ilişkisi.....	0	0	0	0	0	0
11. Transfer ve işten çıkarmalardan kaçınma tarzı.	0	0	0	0	0	0
12. Üretimin diğer çalışanları ile karşılaştı- rılması	0	0	0	0	0	0
13. Çalışma şartları.....	0	0	0	0	0	0
14. İlerleme imkânları.....	0	0	0	0	0	0
15. Üssün, çalışanları yetiştirme tarzı.....	0	0	0	0	0	0
16. Çalışma arkadaşlarının biribirleri ile geçinme tarzı	0	0	0	0	0	0
17. İşimdeki sorumluluk.....	0	0	0	0	0	0
18. İyi bir iş çıkardığımda ileri sürülen övgü....	0	0	0	0	0	0
19. İşimden elde ettiğim başarı duygusu.....	0	0	0	0	0	0
20. Devamlı meşgul olabilme imkânı.....	0	0	0	0	0	0

EK-4

İŞ STRESİ ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki cümleler sizde mesleki yönden gerginlik yaratan durumları ölçmek için hazırlanmıştır. Her cümlenin karşısına (X) işareti koyarak sizce ne derece gerginlik yarattıklarını belirtiniz. Her cümleyi okuduktan sonra "Bu durum bende ne derece gerginlik yaratıyor?" diye sorunuz.

Teşekkür ederim.

H : Hiç stres yok.
N : Nadiren (çok az) stres var.
B : Biraz stres var.
S : Sık sık stres var.
HZ : Her zaman stres var.

	H	N	B	S	HZ
1. Öğretmek için gerekli araç-gereç eksikliği	()	()	()	()	()
2. Değişik yetenekte öğrencilerin bulunduğu sınıflarda ders verme zorunluğu	()	()	()	()	()
3. İlgilendiğim uğraşlar için yeterli zaman ve imkânların olmayışı	()	()	()	()	()
4. Müfredat programını aynen uygulamak zorunda olma	()	()	()	()	()
5. Öğrencileri motive etme gücümün	()	()	()	()	()
6. Derse gelmeyen öğretmenin yerini doldurma zorunluğu	()	()	()	()	()
7. Komşu sınıflardan gelen kargaşa, gürültü ve diğer rahatsızlıklar	()	()	()	()	()
8. Öğrencilerin verimsiz çalışma alışkanlığı	()	()	()	()	()
9. Mesleki güvence eksikliği	()	()	()	()	()
10. Kalabalık sınıflarda ders verme zorluğu	()	()	()	()	()
11. Maaşların azlığı	()	()	()	()	()
12. Okulda disiplin politikasının yetersizliği	()	()	()	()	()
13. Sorunlu velilerin sorunlarını çözmede okul müdürünün yardıma isteksiz davranması	()	()	()	()	()
14. Öğretim kadrosu arasında arkadaşlık, işbirliği ve dayanışma ruhunun eksikliği	()	()	()	()	()
15. Devamlı kötü davranışlarda bulunan öğrencilerle meşgul olma zorunluğu	()	()	()	()	()
16. Tatmin edici kişisel ve ailevi bir yaşam sürdürmeyi zorlaştıran mesleki sorunlar	()	()	()	()	()
17. Yöneticilerin, eğitim ve öğretime ilgili kararların alınmasında düşünce ve görüşlerimizi almaması	()	()	()	()	()
18. Bazı öğrencilerin sınıfa ihtiyaçları olan malzemeleri getirmeden gelmeleri	()	()	()	()	()
19. Öğrenci başarılarını değerlendirirken standart ölçülerin dışına çıkamama	()	()	()	()	()
20. Velilerin okul ile işbirliğine yanaşmaması	()	()	()	()	()
21. Mesleki gelişmemiz için imkânların azlığı	()	()	()	()	()
22. Kişisel ve ailevi konularla uğraşmada zaman yetersizliği	()	()	()	()	()
23. Yürürlükteki zaman içinde müfredat programını tamamlamadaki zorluk	()	()	()	()	()
24. Fikirlerimiz dikkate alınmadan gelen Bakanlık emirlerini aynen uygulamak zorunluğu	()	()	()	()	()
25. Eğitilmediğimiz veya kendimizi yeterli hissetmediğimiz bir konuda öğretme zorunluğu	()	()	()	()	()
26. Tercih ettiğimiz yaş ve ilgi düzeylerine göre öğrencileri gruplayamama	()	()	()	()	()
27. Okul yararına yaptığımız özel çabalar için takdir edileme veya onaylanmama	()	()	()	()	()
28. Ders hazırlığı ve sınav kağıtlarının değerlendirilmesi için zaman yetersizliği	()	()	()	()	()
29. Başarısız öğrencileri sınıf geçirmede okul içi ve dışı baskıların çokluğu	()	()	()	()	()
30. Konuların işlenmesinde ders saatlerinin yeterli olmaması	()	()	()	()	()
31. Bazı öğretmenlere karşı yönetimin ayrıcalıklı davranması	()	()	()	()	()
32. Meslekte siyasi ayrımların yapılması	()	()	()	()	()
33. Öğrencileri ailevi, sosyal ve kişisel yönden yeteri kadar tanıyamama	()	()	()	()	()
34. Okuldaki bazı disiplin olaylarında yönetim ile ayrı görüşlerde olma	()	()	()	()	()
35. Yıl sonunda öğrenciyi değerlendirirken çok fazla kırtasiye işlemleri	()	()	()	()	()
36. Öğrencileri inceleme ve araştırmaya sevk edememe	()	()	()	()	()
37. Öğretmenlik mesleğine karşı toplumdaki bazı kişilerin olumsuz tavırları	()	()	()	()	()
38. Yeni bilimsel fikir ve deneyimleri takip edememe ve öğrencilere aktaramama	()	()	()	()	()
39. Teftişlerde daha çok subjektif değerlendirme kriterlerinin kullanılması	()	()	()	()	()
40. Öğretimde yeteri ölçüde başarıya ulaşamama	()	()	()	()	()
41. Öğrenciler karşısında bir aktör gibi sürekli rol yapmak zorunda olma	()	()	()	()	()

ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ

Bu kısımdaki '5 soru' işinizle ilgili çeşitli konularda kimden ne derece destek aldığınızı ile ilişkilidir.

Lütfen her bir soruyu okuduktan sonra o konuda çevrenizde çeşitli kategorilerde bulunan kişilerden (iş arkadaşlarınız, eşiniz, iş yeri dışındaki arkadaşlarınız, anne- babanız, öğrencileriniz) ne derece destek aldığınızı belirtiniz.

Eşiniz yok ise ,Anne ya da babanızdan her ikisi veya biri vefat etmiş ise, ilgili cevapları boş bırakınız. İş ve iş dışı arkadaşlarınız ve öğrencilerinizle ilişkili olarak cevap verirken onlara ilişkin genel algınızı yansıtmamız önemlidir.

Hiç rahat paylaşamam'ı 1, pek rahat paylaşamam'ı 2, kararsızım'ı 3, oldukça rahat paylaşırım'ı 4, çok rahat paylaşırım'ı 5 ifade etmektedir. Algıladığınız desteği 1'den 5'e kadar artan bu ölçekte derecelendirmeniz gerekmektedir.

Cevaplarınızı kategorilerde belirtilen her bir kişi için dereceleri daire içine alarak yapınız

1- İşinizi iyi yaptığınız için bir övgü ya da takdir işittiğinizde ve bundan dolayı kendinizi mutlu hissettiğinizde, bu mutluluğu aşağıda bulunan kategorilerdeki kişilerle ne derece rahat paylaşırsınız?

	Hiç rahat Paylaşamam	Pek rahat Paylaşamam	Kararsızım	Oldukça rahat Paylaşıyorum	Çok rahat Paylaşıyorum
a) İş yerimdeki arkadaşlarımla	1	2	3	4	5
b) Eşimle (Eşiniz yoksa boş bırakın)	1	2	3	4	5
c) Anne ve Babam ile	1	2	3	4	5
d) İş yeri dışındaki arkadaşlarımla	1	2	3	4	5
e) Öğrencilerimle	1	2	3	4	5

2- İşinizi yaparken bir hata yaptığınızda ve bundan dolayı üzüldüğünüzde bu durumu aşağıdaki kategorilerde belirtilen kişilerle ne derece rahat paylaşırsınız?

	Hiç rahat Paylaşamam	Pek rahat Paylaşamam	Kararsızım	Oldukça rahat Paylaşıyorum	Çok rahat Paylaşıyorum
a) İş yerimdeki arkadaşlarımla	1	2	3	4	5
b) Eşimle (Eşiniz yoksa boş bırakın)	1	2	3	4	5
c) Anne ve Babam ile	1	2	3	4	5
d) İş yeri dışındaki arkadaşlarımla	1	2	3	4	5
e) Öğrencilerimle	1	2	3	4	5

3- İşinizden kaynaklanan gerginliği aşağıdaki kategorilerde belirtilen kişilerle ne derece rahat paylaşırsınız?

	Hiç rahat Paylaşamam	Pek rahat Paylaşamam	Kararsızım	Oldukça rahat Paylaşıyorum	Çok rahat Paylaşıyorum
a) İş yerimdeki arkadaşlarımla	1	2	3	4	5
b) Eşimle (Eşiniz yoksa boş bırakın)	1	2	3	4	5
c) Anne ve Babam ile	1	2	3	4	5
d) İş yeri dışındaki arkadaşlarımla	1	2	3	4	5
e) Öğrencilerimle	1	2	3	4	5

4-Yeni bir işe geçme veya yeni bir projeye başlama gibi işinizle ilgili önemli bir karar verirken aşağıdaki kategorilerde bulunan kişilerle bu durumu ne derece rahat paylaşırsınız.

	Hiç rahat Paylaşamam	Pek rahat Paylaşamam	Kararsızım	Oldukça rahat Paylaşıyorum	Çok rahat Paylaşıyorum
a)İş yerimdeki arkadaşlarımla	1	2	3	4	5
b)Eşimle (Eşiniz yoksa boş bırakın)	1	2	3	4	5
c)Anne ve babam ile	1	2	3	4	5
d)İş yeri dışındaki arkadaşlarımla	1	2	3	4	5
e)Öğrencilerimle	1	2	3	4	5

5-İşinizin zorluklarını ve yaşadığınız problemleri aşağıdaki kategorilerde belirtilen kişilerle ne derece rahat paylaşırsınız.

	Hiç rahat Paylaşamam	Pek rahat Paylaşamam	Kararsızım	Oldukça rahat Paylaşıyorum	Çok rahat Paylaşıyorum
a)İş yerimdeki arkadaşlarımla	1	2	3	4	5
b)Eşimle (Eşiniz yoksa boş bırakın)	1	2	3	4	5
c) Anne ve babam ile	1	2	3	4	5
d)İş yeri dışındaki arkadaşlarımla	1	2	3	4	5
e)Öğrencilerimle	1	2	3	4	5

EK-6

ARAŞTIRMANIN UYGULANDIĞI LİSELERİN LİSTESİ

ANADOLU LİSELERİ

Kadıköy Anadolu Lisesi
Kenan Evren Anadolu Lisesi
Osmangazi Anadolu Lisesi
Ümraniye Anadolu Lisesi
Üsküdar Anadolu Lisesi
Haydarpaşa Anadolu Lisesi
Hüseyin Avni Sözen Anadolu Lisesi
Beşiktaş Atatürk Anadolu Lisesi
Sakıp Sabancı Anadolu Lisesi
Beyoğlu Anadolu Lisesi
Galatasaray Lisesi
Cağaloğlu Anadolu Lisesi
İstanbul Lisesi
Vefa Anadolu Lisesi
Kabataş Erkek Lisesi

ÖZEL LİSELER

Gökdil Lisesi
Yunus Emre Lisesi
Anabilim Lisesi
İstek Semiha Şakir Lisesi
Kalamış Lisesi
Üsküdar Fazilet Lisesi
Asfa Lisesi
İstek Oğuzkaan Lisesi
Atacan Lisesi
Tarhan Lisesi
İstek Acıbadem Lisesi
Yunus Emre Lisesi
Çamlıca Fazilet Kız Lisesi
Anakent Lisesi